COLECȚIA RÂSUL LUMII

ANDREI PLEȘU

Comèdii la porțile Orientului

HUMANITAS

Andrei Pleşu

Comedii la porţile orientului

Argument

Un afiş care prezintă colecţia de carte comică „Râsul lumii" din portofoliul Humanitas, doi oameni legitimează în registru ludic un proiect util pentru o naţie mai bosumflată decât e cazul. Unul este Gabriel Liiceanu. Are o figură dezabuzată, de om căruia ideea unor cărţi menite să provoace zâmbete sau hohote i se pare dacă nu frivolă, în orice caz suspectă. Celălalt este Andrei Pleşu, surprins în atitudinea sănătoasă a unui râs fără precauţii. Cei doi recomandă un titlu — Vorbe de duh de Des MacHale — care a avut succes încă din ziua lansării pe piaţă. Afişul a confiscat atenţia publicului, creându-i însă mici necazuri identitare unuia dintre promotori. Aşa se face că la târgul de carte de la începutul lui iunie 2005 un cititor febril s-a prezentat la standul Humanitas şi a cerut vehement Vorbe de duh de Andrei Pleşu, din colecţia „înţelepciune şi credinţă". Informat despre încurcătură, cel vizat a râs la fel de reconfortant ca pe afiş. Moment în care am prins curaj şi i-am făcut propunerea.

L-am rugat, aşadar, pe Andrei Pleşu să accepte închegarea unei selecţii pentru colecţia „Râsul lumii". O selecţie care să scoată la suprafaţă textele cele mai mustoase şi mai amuzante pe care le-a scris din 1990 încoace. E adevărat că m-am pus, cu acest prilej, în ipostaza unui gospodar de pe malul Neajlovului somat să grădinărească la Versailles. În acelaşi timp, m-am gândit că ar fi păcat să ratăm un spectacol somptuos. Fiindcă în fiecare cuvânt pus pe hârtie de Andrei Pleşu se ghiceşte talentul şi în fiecare imagine se vădeşte harul. Nu e nici o noutate aici: Andrei Pleşu are calitatea rarisimă de a vorbi/scrie sclipitor despre orice. În plus, poate să-ţi provoace râsul indiferent dacă se ocupă de o sticlă de borş, un fir de cupru sau o cheie de strung. Deţine forme de captatio infailibile şi dispune de un şarm acaparator. Seduce prin simplă prezenţă şi practică o ironie dezinvoltă, de multe ori binefăcătoare. Şi-atunci cum să laşi aşa ceva nefructificat?

De îndată ce Andrei Pleşu şi-a dat acordul pentru volumul pe care tocmai l-aţi deschis, am început operaţiunile de sistematizare a materiei. Iar cu ocazia asta am observat că existau destule texte nepublicate încă în volum. Le-am descoperit ba în Dilema veche, ba în Plai cu boi, ba în Jurnalul Naţional. Le-am citit şi le-am oprit pe cele care răspundeau întocmai criteriilor pentru Comedii la porţile Orientului: umor tonic, haz vehement, ochi critic fixat asupra şubrezeniilor indigene, vervă cotropitoare, limbaj luxuriant şi un farmec al rostirii care nu se obţine din dicţionare şi compendii. Aveţi de-a face, aşadar, cu un volum de gală. Rostul lui e să ne binedispună şi să ne reconecteze la literatura pură. Căci dincolo de eventuala lor miză pedagogic-moralizatoare, comediile asta sunt: bucăţi sau mai degrabă bucate literare, din care nu lipseşte nici o mirodenie şi care alcătuiesc un ospăţ inubliabil.

Ospăţul are cinci feluri. E adevărat, suntem departe de ştacheta chefurilor boiereşti pomenite de autor într-un articol, dar avem dozajul pentru o masă literară în bună ordine. Primul fel, antreurile din secţiunea „Ce ţară-i asta?” deschid apetitul şi provoacă primul freamăt incitat. Căci aflăm aici cum arată omul nou al României de azi, care sunt capcanele unei călătorii cu trenul accelerat, în ce măsură ştim să spunem ce avem de spus şi ce profil oferă naţiei cei pe care suntem chemaţi să-i votăm. Felul doi înseamnă aşezarea în spaţiul derapajelor publice, imortalizarea loazei rostitoare de poncife şi a actorului care poceşte sensurile poeziei, dar şi semnalarea câtorva ticuri de comportament tot mai prezente la români. Cu felul trei, „Cartelul patrioţilor”, urcăm vitejeşte spre culmile lichelismului patent, ale secăturii ample, gata să explodeze oricând în pagina de ziar sau pe ecranul televizorului. Felul patru, „Înăuntrul trebilor de-afară”, spune povestea unor delicioase congruenţe, dar şi inadecvări, şi îl dezvăluie totodată pe bucătar la apogeul artei sale. În fine, cu felul cinci, „În lume nu-s mai multe Românii”, ne întoarcem în ograda noastră populată de vietăţi bizare şi de angajări dubioase.

Lui Andrei Pleşu i s-au făcut destule portrete – unele măgulitoare, altele ticăloase. Au vorbit despre el şi Alexandru Paleologu, dar şi Olivia Clătici. Au scris despre el şi Octavian Paler, dar şi Corneliu Vădim Tudor. De bună seamă, portretul cel mai avizat îi aparţine vecinului de destin, Gabriel Liiceanu. E un portret croit dintr-o frază lămuritoare, care fotografiază tot şi care nu întâmplător stă prinsă în insectarul afectiv al Declaraţiei de iubire: „*Personaj vast, cu resurse multiple, dotat cu o aroganţă de catifea şi surclasând cu amabilitate pe oricine, obţinând cu uşurinţă performanţa şi strălucirea în tot ce i se întâmplă să facă, modulând în orice registru uman (devastator în deriziune şi adorabil la ceasul şuetei), apt să ia forma oricărui context (de la petreceri cu lăutari la întâlniri cu domni în vârstă şi regine), incapabil visceral să tolereze afrontul, pătimaş şi nedispus să-şi recunoască greşeala, înzestrat cu o bună credinţă care uneori se învecinează cu prostia, devenind relativist şi îngăduitor când e confruntat cu judecăţile tranşante, dar grav şi slujind patetic adevărul când sunt lezate principii, distant şi angajat, atras de rigori monahale şi topindu-se cu voluptate în vanităţile lumii, Andrei Pleşu excită lesne fantasma colectivă a intelectualului român care, de la revoluţie încoace, păcălit în câteva rânduri de istorie şi devenit mefient, a decis să aleagă vigilenţa şi să practice subtilitatea ca metodă şi atunci când nu e cazul*.” Citatul are rostul lui. Dacă îl vom pune alături de orice text din acest volum, luat la întâmplare, vom vedea că descrierea prietenului de către prieten este riguros exactă. Şi vom constata că, la rândul lui, Andrei Pleşu are înzestrarea unui portretist excepţional. Şi redutabil. Căci model i-a fost nimeni alta decât România. O Românie fără fard, dezbrăcată de sclipici şi livrată cu toate scrântelile, ezitările, boacănele, excesele şi abdicările ei postdecembriste. O Românie haotică şi delirantă, ambiguă şi abruptă, hazlie şi inconsecventă. Un spaţiu al candorilor şi al conivenţelor, al farafastâcului pompos şi al formei fără fond. Un areal unde trăieşte – uneori mândru, alteori autist – o populaţie care, nesupravegheată atent, riscă să derapeze spre faună. Andrei Pleşu nu face servicii de escortă acrită de vremuri şi sătulă de câte înghite

de la semeni. Rolul lui e să ne vâre sub ochi o oglindă şi să ne invite la (auto) contemplare. Urmându-i îndemnul, vă asigur că avem doar de câştigat.

RADU PARASCHIVESCU

Ce ţară-i asta?

Zoologie

Lui Adam i s-a dat, în Rai, dreptul de a numi animalele şi de a le stăpâni. După izgonirea din Rai, lucrurile au luat o întorsătură cu totul neconvenabilă: animalitatea a început să dea nume oamenilor şi să-i stăpânească, până-ntr-atât încât, de la sihaştrii primelor veacuri creştine (care încercau să-şi domesticească menajeria interioară) până la fiziognomiştii Renaşterii (care clasificau mutra semenilor după afinităţile ei cu profilul diverselor sălbăticiuni cunoscute) şi până la vocabularul etern al caricaturii şi injuriei, zoologia a devenit, ca să zicem aşa, o parte însemnată a antropologiei. Dar parcă niciodată şi niciunde ca în România contemporană n-a reuşit morfologia regnurilor inferioare să iasă atât de explicit şi de euforic la suprafaţă. A identifica pe stradă, la televizor sau pe scena politică specii diferite de animalitate nu mai este, în aceste condiţii, o operaţiune ofensatoare, ci o modestă operă descriptivă. Iei notă, pur şi simplu, de ambianţă.

Mai întâi, ai de înregistrat expresia sonoră a animalităţii. Zgomotele străzii, ale mediilor audiovizuale, ale oricărei aglomerări umane, s-au îndepărtat simţitor de la stilistica articulării calme, a emisiei controlate raţional. Auzi, la fiecare pas şi la orele cele mai neaşteptate, şuierături, răgete, mârâieli, chiote, grohăieli, behăituri, ciripeli, mormăituri, croncăneli, scâncete, lătrături, gemete, horcăieli, ţipete acute şi icnete înfundate, râgâieli, flatulenţe explozive, urlete, pe scurt, un fel de balamuc asurzitor şi toxic. Se vorbeşte răstit, monosilabic, onomatopeic.

Ceea ce, la animale, e un sistem de semnalizare primitiv şi vital la oameni a devenit un ornament „haios”, o afectare de gaşcă. Spectaculoasă e combinaţia anapoda a

speciilor, inadecvarea între ambalaj şi manifestarea lui sonoră: întâlneşti la tot pasul „lei” care behăie, „capre” care mugesc, „porci” care ciripesc, „măgari” care şuieră ca şerpii, „vaci” care scâncesc etc. Un soi de pădure deviată, o ogradă cu altoiuri implauzibile, o rezervaţie de experimente ratate.

Să trecem însă la ambalaj. Frapantă e supraabundenţa de păsăret: papagali volubili, cu vocabular minim şi repetitiv, bâdani solemni, pupeze sentimentale, păuni perplecşi, gaiţe sapienţiale, piţigoi melancolici, gâşte, găini (de ambe sexe), dropii senzuale, ciocănitorifără prejudecăţi, cocoşi afabili, cucuvele inflexibile, ciori imaculate, vrăbioi insignifianţi şi pompoşi, curci abstrase, pinguini, bibilici (metafizice), cuci (justiţiari), guguştiuci (fraieri).

Din fauna acvatică se remarcă mai ales crapul prepotent şi obtuz, îmbogăţit artificial, la crescătorie, ştiuca violentă şi hrăpăreaţă, bibanul descurcăreţ şi plevuşcă (ţârii ofensaţi, puietul nelămurit, hamsiile gregare). Să adăugăm batracienii colocviali, lipitorile, crabii şi insidioasele meduze. Stăm bine cu târâtoarele: de la şerpăria soioasă, şireată şi servilă de prin judeţe până la reptilele ţepene cu miros de preistorie: guşteri grosolani, iguane greoaie, cameleoni.

E criză de animale nobile şi performante. Nu prea avem cerbi, vulturi, lei adevăraţi, cu autoritate legitimă, leoparzi eleganţi, pantere de familie bună. Nici măcar porumbi concilianţi sau urşi viguroşi şi cumsecade. În schimb, e plin de căţei ipocriţi şi pisici ieftine, de vulpi şmechere, lupi hămesiţi, măgari neruşinaţi, boi monumentali şi porci inspiraţi. Avem hiene funeste şi dihori care duhnesc a cloacă, scroafe urcate în copac şi mistreţi scăpaţi în grădina de zarzavat. Avem, să nu uităm, ţapi vizionari, răţoi plini de principii şi lebede de paradă.

O categorie aparte o reprezintă cârtiţele reciclate, adică vechi, dar gata să mimeze noul discernământ democratic. Avem analişti (de politică externă) cu aspect de morsă competentă, sau analişti de politică internă cu aspect de bursuci suficienţi, avem vedete de show estival care pendulează între căpriţa sexy şi oaia aferată.

Avem animale obraznice, animale ţanţoşe, animale bolnave. Buhai tandri şi bivoli somnolenţi. Gândaci, gâze, trântori, ploşniţe, păduchi, cari, muşte, molii. Şobolani. Fluturi inconsistenţi şi fluturoaice zemoase. Viermi umezi, lăcuste năvălitoare, viruşi.

Amestecul speciilor e din nou frapant: viezuri care se dau drept tigri, şoricei care se cred gheparzi, porci care se cred tauri, cloşti care imită privighetoarea.

Am văzut, de curând, şi o evoluţie inversă, relativ neaşteptată. Un malac, obişnuit al mlaştinilor politice şi clasat, îndeobşte, la rubrica porcine (cu mici cochetării de Saint-Bernard erotic), îi lua un interviu preşedintelui ţării şi se schimbase, brusc, în iepuraş. Ochii,

încleiaţi de afecţiune, se făcuseră mici şijucauşi, feciorelnice sughiţuri admirative întâmpinau fiecare frază a şefului. Din vierul arogant al altor emisiuni a ieşit, bălos, la suprafaţă, lingăul. Huiduma de partid şi de stat era atât de drăgălaşă şi timidă („Ne daţi voie să dăm puţină publicitate?”), încât nu se putea sa nu ia o decoraţie. Când iepuraş de casă, când „porc de serviciu”, când dulău naţional, bucuros să latre şi să se gudure oportun, când bufniţoi lubric, când ciocârlie patriotică, arătarea avea orgoliul de a întruchipa singur toată fauna autohtonă.

Pe o nouă arcă a lui Noe, insul ar putea fi singurul călător, mândru de a se împreuna, dacă ar fi nevoie, cu sine însuşi.

Plai cu boi, ianuarie 2003

Trenul

Săptămâna trecută am călătorit, de la Suceava la Bucureşti, cu trenul 1642. Tren accelerat, bilet de clasa întâi. Recomand o asemenea călătorie tuturor patrioţilor români scandalizaţi de nedreptăţile istorice la care am fost supuşi de-a lungul zbuciumatei noastre istorii. Şi celor care cred că dacă nu vom intra în NATO sau în UE va fi din cauza unui generalizat lobby anti-românesc. Să poftească dumnealor să meargă cu trenul prin Moldova. Cu trenul 1642, de pildă. Experienţa e edificatoare şi definitivă. De la bun început, te nelinişteşte aspectul comatos al vagoanelor, fiinţa lor şubredă şi vetustă. Pe dinafară, au înfăţişarea unor compoziţii hibride, viermănoase, aduse pe şine dintr-un depozit de butaforie rutieră. Pe dinăuntru, spectacolul alunecă de la precar spre dizgraţios. Husele fotoliilor sunt rupte şi pline de pete echivoce, ca de o erupţie purulentă. Uşile compartimentelor se închid greu, glisând, răguşit, pe jgheaburi distorsionate. Ferestrele sunt adumbrite de un jeg arhaic, prin care cel mai frumos peisaj se vede mocirlos, încleiat, promiscuu. Cutia pentru gunoi de sub fereastră are fundul spart, aşa încât ceea ce arunci înăuntru, într-un gest de reflexă civilitate, îţi cade pe picioare. Pe tavan, în locul becurilor, se văd buchete de sârmă răsfirate, foste fire electrice rămase în suspensie, ca nişte gâturi de (mini) dragon decapitat. Chenarele sticlăriei, mânerele, scrumierele de pe coridor sunt toate acoperite de un praf geologic, solidificat ireversibil. Mirosul general e suspect. Nu-ţi vine să atingi nimic, nu-ţi vine să respiri, te rogi din răsputeri să nu fii constrâns la folosirea closetelor. Unii călători, dintre obişnuiţii traseului, spun că din când în când, de sub banchete, apar şoareci. Geamurile se deschid anevoie, iar odată deschise, nu se mai pot închide. Când ia viteză, vagonul se comportă epileptic, solicitând maximal un terasament fără viitor şi aproape fără prezent. Nu-mi pot închipui cum stau lucrurile la clasa a doua. Oricum, pentru călători, diferenţele de clasă nu

par să conteze. După primele opriri, coridoarele se umplu de-a valma cu oameni de tot soiul, unii somnolenţi, alţii agitaţi, alţii gata să „tachineze” navetiste sau să înfiereze, cu chef, „situaţiunea”. Toţi cară bagaje de forme şi mărimi inclasificabile, un adevărat bazar de tranziţie. Controlorul, după o scurtă apariţie de protocol la plecarea din Suceava, nu se mai arată niciodată. Se vorbeşte răstit, se râde brutal, se doarme soios, de-a-n picioarelea. Gările au ceva de cazarme în dezordine, atmosfera generală e de provizorat mizer, de colectivitate aflată în refugiu.

Poate am avut o zi proastă. Poate eram obosit. Poate nu mai ieşisem de mult în lume. Poate că totul se explică prin sărăcie; sărăcia insolubilă, sistematică, batjocoritoare, a tuturor lumilor postcomuniste. Dar sărăcia care te face să nu te mai speli, sărăcia care aduce lehamite, grosolănie, iresponsabilitate, îngălare, lipsă de respect pentru aproapele, pentru meserie, pentru îndatoririle elementare, sărăcia arborată mârlăneşte, cu un fel de voioşie hâdă, sărăcia arogantă, netrebnică, rea – sărăcia aceasta trădează boli mai adânci şi mai perfide, care nu se pot vindeca prin simple soluţii financiare şi nici prin aderări euforice la organisme internaţionale sănătoase. Ceva, în fibra naţională, e, deocamdată, deteriorat. Şi, dacă suntem cinstiţi cu noi înşine, vom recunoaşte că nu suntem, încă, în rândul lumii: mai avem de lucrat. Un iureş în izmene poate încheia, norocos, o bătălie. Pentru o paradă NATO e însă puţin şi inadecvat.

Dilema, 9-15 mai 1997

Omul nou

Multă vreme, cartierul dintre Piaţa Victoriei şi „Lupoaică” a fost un cartier decorativ şi paşnic. Se născuse pe un teren – Parcul Bonaparte – aflat la marginea oraşului, aşadar într-o zonă aerisită, nezgomotoasă foarte atrăgătoare pentru burghezia prosperă care îşi dorea case pitoreşti şi confortabile. Comunismul n-a adus, în acest peisaj, decât decrepitudine şi, la capătul dinspre „Externe” al străzii Paris, o linie mizeră de troleibuz, cu staţie pe „Louis Blanc”. Când se strica ceva pasagerii trebuiau să coboare şi m-am trezit de multe ori cu murmurul tenace dar fără efect al indignării lor. După revoluţie, vecinătatea cu clădirea Guvernului transformat, brusc, zona într-o culisă tulbure a politicii stradale. Mitingurile, hoardele de mineri, dubele trupelor antitero au devenit recuzita curentă a străzilor cu nume sonore, de mari capitale, din fostul Parc Bonaparte. Ele s-au contaminat de rumoare agitatorică de atmosfera stadioanelor, a turnirurilor şi a luptelor de gherilă. Ne-am deprins şi cu asta; în plus, lucrurile – cel puţin deocamdată – s-au mai liniştit. Până nu demult. Căci, dintr-odată, vacarmul revoluţionar a fost înlocuit de un vacarm „de tip nou”: vacarmul reformei, întruchipat, benign, de pletora micilor dughene şi, mai puţin benign, de câte un local pretenţios, în jurul căruia aglutinează o clientelă pestriţă, cu limuzină şi telefon mobil.

Am ghinionul să locuiesc peste drum de un asemenea stabiliment. Se numeşte, sibilinic, „Saga” şi, la început, avea aerul unui experiment decent: într-o casă veche, cu grădină, patronii păreau doritori să recupereze modelul restaurantului „de cartier”, aproape de centru şi totuşi „la şosea”, ospitalier şi discret. Lucrurile s-au degradat galopant: clientela seamănă mai mult a clientelat, se organizează mari petreceri de gaşcă, se programează nunţi şi se pune muzică. Tare. Asurzitor. Neruşinat. De vreun an, ascult seară de seară, laolaltă cu o sumedenie de vecini terorizaţi, aceleaşi casete

cu Armstrong şi Pavarotti (deveniţi, fireşte, pe această cale, odioşi) şi particip la toate euforiile matrimoniale ale muşteriilor. Citesc, mă uit la televizor, fac conversaţie şi încerc să adorm pe un fond muzical fatal: fondul muzical „Saga”. Duminica trecută mi-am ieşit din minţi. Strada a fost scuturată subit de o explozie sonoră necruţătoare; nu mai auzeam ce spun, ce mi se spune, ce mi se strigă; vedeam, pe sub balcon, maşini grele care păreau să circule pe cârlţi, întratât motoarele lor erau neputincioase faţă de decibelii „Saga”. M-am repezit, năuc, spre stabiliment. Iar acolo, în grădină, l-am întâlnit! L-am recunoscut imediat! Era „omul nou” în carne şi oase, vechiul şi gloriosul om nou, încă şi mai nou după revoluţie: reciclat, modernizat, capitalist. Sigur de sine, de banul şi de pilele lui, fercheş ca un căpitan în civil, prost, şmecher şi obraznic. „Ce vreau? Care-i problema? Tocmai face o probă cu staţia pentru nunta de diseară. La el acasă face ce vrea. Şi, în definitiv, ce-am cu Armstrong? Nu-mi place? Da de ţiganii care fac scandal noaptea, după colţ, de ce nu mă leg? Ar fi bine să fiu mai calm. El e calm. E un domn. Şi e dreptul lui să organizeze nunţi. Mai ales că e vorba de cineva de sus, de foarte sus!” Are dreptate. Eu sunt isteric, el e stăpân pe situaţie. Eu sunt neputincios, el e neînfricat. „Ce-o să-i fac?” El e, în mai mare măsură decât mine, beneficiarul revoluţiei: nu se mai teme de partid, de Securitate, de serviciul de cadre. E liber şi demn. Iar eu sunt ridicol. Eu visez să vie, mă-nţelegi, statul, „statul de drept”, care să mă apere de omul nou, veşnic victorios. Să-i explice că spaţiul sonor al unei străzi e spaţiu public şi că nu poate abuza de el bunul plac al oricărui bişniţar. În toată lumea, poliţia intervine, în asemenea situaţii, de la sine. Dar aştept degeaba. Statul de drept e ocupat. N-are timp de fleacuri. Şi oricum, dacă e să sprijine pe cineva, mai curând îl va sprijini pe preopinentul meu, care reprezintă, nu-i aşa, spiritul de iniţiativă, spiritul întreprinzător, noul La urma urmei, ce-am cu Armstrong şi cu Pavarotti?

Dilema, 29 august-4 septembrie 1997

Ce avem de spus

În România se vorbeşte mult. Suntem un popor epic, liric, dramatic, gata oricând să practice confesiunea, lamentaţia, memorialistica şi bancul. Conversaţia e aproape un viciu, pasiunea istorisirii are o lungă tradiţie. Strada e zgomotoasă, cârciuma sau cafeneaua – suprapopulate. Avem ziare multe, posturi de televiziune înfloritoare, telefoane mobile pentru toate buzunarele. Dar avem chiar atâtea lucruri de spus? Dacă facem o fie şi frugală socoteală, vom constata că între abundenţa discursului şi consistenţa lui e o disproporţie stingheritoare. Emisia sonoră compactă maschează un enorm vid de sens.

Să dăm mai întâi deoparte „formulistica”, adică replica de rutină a fiecărei zile: „Bună ziua!” (cu varianta mai nouă: „o zi bună”), „La revedere!”, „Ce mai faci?”, „Bine, mulţumesc!” etc. Să scoatem din joc şi uriaşa cantitate de interjecţii adjectivale pe care o manevrează, ca pe o nouă limbă, generaţiile mai tinere: „CooU”, „Marfă!”, „Super!”, „Trăsnet!” ş.a.m.d. Dincolo de conotaţia superlativă, aceste cuvinte nu spun nimic. „Super!” poate fi şi o femeie, şi o bicicletă, şi o iahnie, şi un film, şi o agreabilă stare interioară. În generalitatea ei, interjecţia simplifică lucrurile, se dispensează de a mai comunica detalii. Nu te mai străduieşti să fii cât de cât descriptiv, să deosebeşti între „fermecător”, „tulburător”, „surprinzător”, „provocator”, „incitant”, „copleşitor” sau mai ştiu eu cum. Spui „Super!” şi ai scăpat. Să lăsăm la o parte, în continuare, „frazeologia de întreţinere”, setul de expresii curente, pe care le repetăm somnambulic de câte ori se iveşte ocazia: „Sănătate să ne dea Dumnezeu, că restul nu contează!”, „Dacă aş avea talent şi aş pune pe hârtie prin ce-am trecut, ar fi mai ceva ca un roman!”, „Am un mare defect: sunt prea bun!”, „Degeaba te agiţi, te chinui, agoniseşti tot felul de fleacuri. Nu merită! Doar nu le iei cu tine în mormânt!”. De un asemenea inventar sapienţial se foloseşte mai tot omul. Dar nu un subiect

vorbitor e cel care rosteşte fraze ca acestea, ci duhul colectiv al poncifului, flaşneta repetitivă, impersonală, a unei comunităţi fără chip. Nu tu vorbeşti; se spune şi se răs-spune prin tine ceva gata spus, ceva care se târâie de generaţii prin gura tuturor.

Mai sunt nenumăratele împrejurări în care suntem noi înşine conştienţi că n-avem nimic de spus, dar vorbim din pură politeţe, de plictiseală sau ca să treacă timpul. Sau ca să părem inteligenţi. Sau pentru că ăilalţi sunt proşti. Vorbim, alteori, şi pentru că nu ne putem sustrage râşniţei publice, care se învârte de la sine. Mai devreme sau mai târziu, de voie de nevoie, ne aliniem. Aşa se explică, de secole, consideraţiile despre vreme, despre greutăţile vieţii, despre recolta proastă, despre tâlhăriile politicienilor, despre cum era pe vremuri, despre „la noi în familie" („Bine zicea bietul tata.!"), despre diete şi medici, despre revoluţie („Mi-amintesc ca acum: eram în Comitetul Central. Se trăgea..."), despre cum trece timpul („Parc-a fost ieri...„), despre tinereţe („Făceam şi noi destule nefăcute, slavă Domnului, dar totul avea o limită"), despre rochii drăguţe, coafuri nostime şi bărbaţi mitocani, despre femei fraiere, neveste imposibile, meciuri vândute şi şpriţuri cu băieţii, despre Ialta, francmasonerie şi KGB, despre evrei („Să ne-nţelegem, n-am nimic cu ei!"), despre unguri („Om fi noi cum om fi, da' şi ei sunt apucaţi"), despre ce-ar trebui să facă guvernul, despre vecini (imbecili), despre soacre (acre), despre nepoţei (geniali), despre Dumnezeu („Orice s-ar zice, trebuie să fie undeva o forţă...), despre popi (făţarnici), despre preţuri („Nu se mai poate!"), despre români („Deştepţi, dar ghinionişti"), despre România („Ce-au, domnule, cu noi?"), despre viitor („Măcar copiii să apuce vremuri normale"), despre mâncare („Atâta plăcere mi-a mai rămas!"), despre climă („S-a dat peste cap de când cu experienţele nucleare"). Extrageţi din morişca zilnică toată această pălăvrăgeală şi ţara se va cufunda în linişte. Iar de la o vreme, am putea reîncepe să gândim articulat şi să lucrăm cuviincios.

Jurnalul Naţional, 8 aprilie 2004

Care-i problema?

Limbajul străzii, al politicienilor, al funcţionarilor publici, carevasăzică limbajul nostru, al tuturor, a consacrat, de o bună bucată de vreme, un soi de interogaţie retorică având multiplă folosinţă, un soi de replică vidă, neruşinată, de natură să închidă orice discuţie înainte ca ea să înceapă: „Care-i problema?” „Ieri ai spus una şi acum spui alta!” „Şi? Care-i problema?” „Ai întârziat două ore!” „Da! Şi care-i problema?” „Ai făcut o declaraţie mincinoasă!” „Treaba mea! Care-i problema?” Există şi oarecari variaţiuni: „E vreo problemă?”, sau „Şi ce problemă ai dumneata?”, sau „Care-i chestia?”. Ideea e că semnalarea unei nereguli, admonestarea legitimă, invocarea unei solicitări contrariate şi, în genere, orice enunţ inconfortabil sunt simple fandoseli, afectări prosteşti, pretenţii burgheze.

Numai firile complicate şi inteligenţele mediocre văd peste tot „probleme”. În realitate, lucrurile sunt simple şi în perfectă ordine! Ce atâta tapaj? De ce să ne formalizăm degeaba? Care-i problema? N-am înţeles! Te-ai trezit dumneata mai breaz decât alţii? Vezi-ţi, domnule, de treaba dumitale! Unde scrie că trebuie să dau cuiva socoteală? Ia nu mai face pe deşteptul! Ai vreo problemă? N-ai decât! Du-te şi te plimbă! Nu te mai băga unde nu-ţi fierbe oala! „Care-i problema?” e replica aroganţei expeditive, a îndreptăţirii necondiţionate, a poziţiei de forţă. E un tip de reacţie care instituie arbitrarul, tupeul, impunitatea sfruntată. Nu trebuie îndreptat nimic pentru că nu e nimic de îndreptat, nu trebuie căutate soluţii, pentru că nu există nimic de soluţionat, nu trebuie amendat nimic pentru ră totul e în regulă. Lumea e o grădiniţă placidă, fără asperităţi şi fără accidente. Numai cârcotaşii, duşmanii, elitiştii, „intelectualii” caută nod în papură şi distribuie vinovăţii în dreapta şi în stânga. Ei nu vor să priceapă că a fi băiat deştept, băiat de băiat, a fi un tip „marfă”, e a nu problematiza inutil, a nu te lăsa intimidat de scrupule muiereşti.

Interogaţia are, de fapt, un temei afirmativ, apodictic. „Care-i problema?” e expresia provocatoare a unei indemolabile suficienţe. Ea înseamnă de fapt: „N-am probleme!”, sau „Nu e nici un fel de problemă!” Dubiile sunt excluse, ezitările, blocajele, crizele – de asemenea. „S-ar părea că în partidul dumneavoastră există unele disensiuni.” „Fals! N-avem nici un fel de probleme!” „Te-ai pregătit pentru examen?” „N-am probleme!” „Ce te faci dacă te prinde poliţia?” „N-am probleme!” „De ce nu v-aţi anunţat până acum un candidat la preşedinţie?” „O să anunţăm, nu sunt nici un fel de probleme!” „Cum stăm?” „N-avem probleme!” „Vom intra în UE în 2007?” „Nici o problemă!” „E justiţia noastră independentă?” „Nu sunt nici un fel de probleme!” „De ce furi?” „Care-i problema?” „De ce scuipi pe jos?” „E vreo problemă?” „De ce pui muzica atât de tare?” „N-am înţeles. Sunt la mine acasă. Care-i problema?”

S-ar zice că trăim în Paradis. Ca să dăm de probleme, trebuie să le căutăm cu lumânarea. Inocenţi, siguri de noi, binedispuşi, contemplăm lumea ca pe un depozit de enunţuri simple şi luminoase, fără interdicţii, fără constrângeri, pe scurt, fără de lege. România e cea mai bună dintre toate lumile posibile, iar românii sunt, în eternitate, o naţie fără probleme. Probleme au alţii. Şi fiindcă le au, le rezolvă. La noi lucrurile sunt deja rezolvate. Stârpirea corupţiei, integrarea europeană, privatizarea, statul de drept, toate sunt la locul lor, bine ambalate, împlinite, bifate. Chiar şi alegerile par rezolvate dinainte. Ei, şi? Care-i problema?

Jurnalul Naţional, 18 august 2004

Descriptio moldaviae

A trebuit să plimb prin ţară un cupli de prieteni din America. El, profesor de filologie clasică la Berkeley, ea, muziciană. El născut în Anglia, la Manchester, ea născută în Olanda, dintr-o familie plină de parfumuri exotice: puţin sânge indonezian, puţin portughez, ceva ecouri armeneşti, toate pe fundalul cumun al Ţărilor de Jos. Am urcat spre nordul Moldovei, până la Gura Humorului şi Sucevița, şi ne-am întors spre Bucureşti pe la Bicaz şi Lacul Roşu, coborînd, apoi, pe Valea Prahovei. Rezultatul a fost cel pe care contasem: locuri minunate, oameni pitoreşti, vinuri eficiente. Prietenii mei răspunseseră invitaţiei mele amor, dar nu fără oarecari aprehensiuni. Ezitaseră – din delicateţe – să mă întrebe dacă n-ar fi bine să aducă de-acasă apă potabilă, medicaţie antiholeră şi cojocele antiglonţ. Ca mai toţi străinii, vedeau în România un fel de „Celălalt tărâm” („Suntem la doi paşi de Ucraina. Capătul lumii!” – nu încetau ei să se mire, contemplând harta.) Ştiau lucruri teribile despre orfani, despre handicapaţi şi despre felurite întâmplări cu sânge, de la Dracula până la nou-născuţii bolnavi de SIDA. Cu un asemenea punct de plecare, era inevitabil să se ajungă la rectificare decentă, ba chiar la entuziasm: „Stai, domnule, nu e chiar aşa!” Ba chiar putem pentru ca să spunem că e cu totul altfel. Ce dealuri! Ce mănăstiri! Ce tochituri! Ce plachie! Uite bănci, uite Coca-Cola, uite Mercedesuri! Evident, spectacolul global e încă foarte pestriţ. Şoseaua română are un „ce” inclasabil: birtul sordid alternează cu snack-bar-ul năprasnic, căruţa atemporală cu Daewoo, BMW-ul cu gâsca ofuscată şi găina neurastenică. Dacă reuşeşti să înlocuieşti closetele „instituţionale” prin poieniţe „descentralizate” şi să nu iei seama la cerşetorii bronzaţi care se aţin la poarta bisericilor, îţi pupă parbrizul şi te frăncănesc mistic, totul e în regulă. Dar reuşeşti? Şi chiar dacă reuşeşti, nu vei fi scutit de alte surprize, al căror farmec e, în chip exasperant, inanalizabil. La cutare mănăstire, după ce plătim taxa de intrare, o maică indispusă şi mustăcioasă ne cere şi o taxă

pentru dreptul de a fotografia. „Nu vom putea fotografia nimic; ni s-a terminat filmul” – spun prietenii mei. „Aş!” – răspunde maica. „Cine vă crede? Lăsaţi aparatul la mine!” Amicii amuţesc. Unii cunoscuţi răutăcioşi îi preveniseră că în România se mai fură, din când în când. Dar iată că românii văd lucrurile invers: «sunt cei ameninţaţi, ei sunt victimele potenţiale ale turiştilor delapidatori.» „Bine, maică – zic eu stingherit – creştineşte te porţi dumneata? Frumos e să n-ai încredere în aproapele tău de departe?” Maica n-are înclinaţiuni teologice. E ceva între plutonier autoritar şi vânzătoare plictisită. Amicii devin şi ei pragmatici. „Dacă vrea să ne reţină aparatul de fotografiat, atunci să ne dea o recipisă, o chitanţă, ceva care să ne garanteze că-l vom recupera! S-ar putea ca, din greşeală, să-1 înapoieze altuia” „Asta e culmea! – protestează maica, ultragiată. Aşa ceva n-am mai auzit!” Situaţiunea e dilematică spre penibil. Iau aparatul şi-1 duc în maşină. Ambele tabere sunt contrariate. Apare însă maica-ghidă, tânără şi frumoasă, care îşi cere scuze pentru „colega„ ei de la bilete. Are probleme cu nervii. Ar trebui înlocuită. Apoi, într-o bună germană, ea le explică musafirilor mei programul iconografic al peretelui de vest al bisericii: fluviul iadului şi, de-o parte şi de alta a lui, mântuiţii fi damnaţii. Cine sunt damnaţii? Turcii. E normal. Erau duşmanul cotidian al creştinilor. Şi mai cine? Jidanii. Care l-au omorât pe Cristos. Şi mai cine? Negrii. De ce? În armata turcă erau şi mercenari negri. Şi mai cine? Armenii. Armenii? Da, armenii. Erau eretici, de credinţă coptă. Pas de tradu toate astea într-o engleză politically correct. Tocmai îi asigurasem pe prietenii mei că xenofobia n-are priză reală în popor. Am alergat deci spre alte mănăstiri, mai calde. Într-una din ele am fost omeniţi de maica-econoamă cu „săratele”, vin şi cafele. Dar şi cu un pic de conversaţie. „Au ei, acolo la ei, în America, mănăstiri ca ale noastre? Când s-a făcut mănăstirea noastră, ei nici nu existau!” Mă cuprinde laşitatea: nu traduc. „Ce ne-a venit de la ei? Sectele!” Nu traduc. Amicii devin impacienţi. Simt că au greşit cu ceva. Că aşa englezi şi olandezi cum sunt, nu au, ca americani, nici o scuză. Încerc să o îmblânzesc pe maica-econoamă. Invoc ospitalitatea

noastră tradiţională („cât suntem încă pe pace, eu îţi zic bine-ai venit!”), sugerez că nu se cade să oferi oaspetelui vin (şi ce vin!) vorbindu-i în acelaşi timp despre cât e de nătâng şi de păcătos. Pretind că nu e frumos şi ortodox să ne lăsăm cuprinşi de slavă deşartă, să ne luăm drept buricul pământului şi să ne batjocorim musafirul. Dar maica-econoamă are vocea sigură (şi stridentă) a cuiva dăruit cu toate îndreptăţirile. Ţine, în acelaşi buzunar, cheile cămării şi ale Raiului. E o bravă moldoveancă primitoare, o probă de „omenie” autohtonă, amestecată cu un dispreţ vesel pentru tot restul umanităţii. Chiar şi pentru alte mănăstiri pravoslavnice din zonă, cu care se declară, mai în glumă mai în serios, „în concurenţă”.

O istorisire ca aceasta ar trebui să se încheie, după protocol, cu o „recuperare a echilibrului”. Ar trebui să spun că nu toate maicile noastre sunt ca acelea pe care le-am amintit, că există, printre ele, şi figuri admirabile. Ar trebui să spun că amintirile bune ale călătoriei noastre predomină, în sufletele amicilor mei şi într-al meu, asupra amintirilor rele. N-aş minţi. Dar aş trece cu vederea o stare de lucruri care riscă să ne strice obrazul. Nu cred că poţi îmbunătăţi calitatea grâului, dacă nu te simţi niciodată îngrijorat de prezenţa neghinei.

Dilema, 28 iunie-4 iulie 1996

Dreptul (meu) la replică (descriptio moldaviae 2)

În Curierul naţional din 27 iulie, un membru corespondent al Academiei Române (prof. dr. doc. Şt. Teodor Oroveanu) comentează articolul „Descripţio Moldaviae” publicat de subsemnatul în nr. 181 al Dilema şi conchide că programul meu – şi al întregii gazete – e calomnierea poporului român.

Argumentaţia domnului academician e, în felul ei, inocentă. Ea cultivĂ, fără reticenţă, sofismele celei mai plate gazetării de partid (comunist) din anii '50, cu mici (şi nesemnificative) reajustări de limbaj. Schema polemică e simplă: om avea noi defecte şi greutăţi, dar nici alţii nu sunt mai breji. Cerşetori şi copii ai străzii la Bucureşti? Dar negrii fără casă de la Atlanta? Dar cerşetorii care dorm sub cerul liber la Washington? „Mizerie exista peste tot”. Lumea, în viziunea patriotică a domnului Oroveanu, e un amestec nediferenţiat de plusuri şi minusuri, repartizate democratic de la Tecuci la New York, de la Stockholm la Lusaka. Pământul e rotund. Americanii ne cred la capătul lumii? Ba dumnealor sunt la capătul lumii! Noi suntem înapoiaţi? Om fi! Dar nici dumnealor, cu hamburgerii şi sectele dumnealor, nu au dreptul să ne ia de sus. Şomaj la noi? Şomaj şi la ei! Corupţie la noi? Ditamai corupţia şi la ei! Nu sunt deloc „neprihăniţi” „şi uneori nu este rău să le-o amintim”. S-ar zice că pentru domnul academician turistul american ideal ar fi acela care ar umbla prin România în extaz, s-ar converti la mititei, ar evoca tenebros racilele capitalismului de peste ocean şi şi-ar cere mereu scuze pentru Yalta. La limită, s-ar călugări la vreun schit şi ar implora în genunchi să i se amintească, zi de zi, cât e de netrebnic. Domnul academician va trebui, totuşi, să se resemneze. Un astfel de turist nu există şi nu poate exista. Trăim într-o lume nedreaptă, în care unele ţări sunt mari şi altele mici, unele popoare fac istoria şi altele o suportă, unele ţinuturi sunt mai norocoase, altele mai păguboase. De aceea, americanii îşi pot îngădui să nu ştie

unde se află România, în vreme ce românii ar face bine să ştie cam pe unde se află Statele Unite. De aceea, noi cerem „clauza” de la americani, nu americanii de la noi. Asta nu înseamnă că trebuie să ne văicărim patetic la margine de imperii sau să ne umplem de complexe şi de resentimente. Dar nici să ne fudulim lăutăreşte nu e cazul, afişând blazoane de nobili scăpătaţi, în directă comunicare cu buricul pământului. Căci abia fudulia aceasta ne face cu adevărat provinciali şi rizibili. În plus, ea ne demobilizează. Dacă ne vom spune la nesfârşit că „nici la alţii nu e mai bine”, că defectele noastre sunt pasabile, ba chiar minore în raport cu ale altora, că de vreme ce avem Voroneţul ne putem permite orice moleşeală şi orice dizgraţie, vom supravieţui toropiţi prin luminişuri folclorice uitate de lume şi de soartă. Suficienţa aceasta, înclinaţia de a inventaria păcatele altora pentru a le camufla pe ale noastre, nu e semn al iubirii de ţară, ci orgoliu prostesc şi slavă deşartă. E ridicol să ameninţăm un editor anglo-saxon că nu-1 vom publica în româneşte pe Byron, dacă nu-1 publică şi el în englezeşte pe Coşbuc. Norocul nostru e că domnul academician Oroveanu n-a avut ghinionul de a se fi născut american. E uşor să ne închipuim cum ar fii sunat, în acest caz, discursul său către o seminţie amărâtă ca a noastră. „Sunt pe la noi, ar fi spus domnia sa tot felul de prostii pe care v-aţi grăbit să le adoptaţi: Coca-Cola, McDonald's, secte etc. Dar uitaţi-vă la autostrăzile noastre, la muzeele noastre de la Boston, Nevvşi Philadelphia (unde păstrăm, între altele, capodopere de Brâncuşi pe care voi le-aţi refuzat), uitaţi-vă la universităţile noastre de la Princeton, Yale, Harvard şi Berkeley, la industria noastră, la Constituţia noastră, atât de bine gândită încât a putut rămâne neschimbată vreme de două sute de ani, gândiţi-vă la Biblioteca Congresului, la Smithsonian Institute, la lista savanţilor şi a oamenilor de cultură americani câştigători ai Premiului Nobel, la arhitectura americană, ba chiar, să ne fie cu iertare, la closetele americane, respirabile în ciuda „melting pot”-ului care le utilizează (ce folos că dumneavoastră sunteţi mai omogeni etnic de vreme ce n-aţi descoperit încă igiena publică?). Mai există şi filmul american,

şi proza americană, şi teatrul american (care a oferit unor români ca Liviu Ciulei şi Andrei Şerban, sabotaţi în propria lor ţară, o unică şansă de realizare). Avem, fireşte, şi noi, păcatele noastre, imbecilii noştri (despre care compatriotul dumneavoastră Andrei Pleşu a scris în Dilema); e adevărat că n-avem un Voroneţ, dar, iată, venim să-1 admirăm şi credem că l-am îngriji mai bine decât o faceţi dumneavoastră. La ce bun să ne întâmpinaţi cu discursuri ţanţoşe despre nimicnicia noastră? Suntem, e drept, o ţară tânără. Există comunităţi africane mai vechi ca noi (poate chiar mai vechi decât dumneavoastră...). Statele Unite nu au nici măcar vechimea Turciei. Dar vă sfătuim să nu vă alegeţi modelele după simplul criteriu al vechimii. Există şi vechimi sterile, obosite sau desuete. Cât despre Coca-Cola şi McDonald's, nu vă obligă nimeni să le preluaţi euforic, nu vi le-a impus nimeni cu dinadinsul. N-aveţi decât să le abandonaţi şi să vă creaţi propriile dumneavoastră embleme culinare. Nu America o să vă împiedice."

Cam aşa ar vorbi un Oroveanu american, sigur de prestigiul şi de performanţele ţării sale. Şi nu văd cum i-ar putea răspunde echivalentul său român, altfel decât prin cele câteva lamentaţii uzate privind ghinionul nostru istoric, Ialta, Malta, turcii, muscalii şi evreii.

În rest, observaţiile pe care mi le face academicianul autohton sunt alăturea cu drumul. Dumnealui crede că m-a deranjat taxa pentru fotografiere cerută la intrarea în cutare mănăstire. Să citească atent: pe mine m-au deranjat manierele fruste ale maicii-casiere şi suspiciunea ei necreştinească faţă de nişte oaspeţi care nu erau obişnuiţi să treacă drept tâlhari. Domnul academician mai crede că am obiecţiuni ideologice cu privire la pictura noastră religioasă. Trec peste faptul că dumnealui plasează litigiul la Voroneţ, când, de fapt, el s-a petrecut la Agapia, ceea ce schimbă niţeluş datele chestiunii. Dar ceea ce mie mi s-a părut inadmisibil nu era discursul pictat, ci cel vorbit de maica-ghidă. Discursul acesta încremenise în standardele prerevoluţionare: nici urmă de înnoire, de flexibilitate, de adaptare la specificitatea vizitatorului. Aceeaşi turuiala

istorică patriotardă, aceeaşi lipsă de duh, acelaşi sentimentalism pietist care se practica şi pe vremuri, dinaintea „grupurilor organizate”. Nu mai comentez teza năstruşnică a domnului academician, potrivit căreia o maică poate fi nepoliticoasă cu un profesor american de vreme ce unii gazetari din America au spus şi spun lucruri dezagreabile despre România. încurcătura borcanelor este totală, reaua-credinţă – definitivă. De altfel, în final, domnul profesor doctor docent îşi dă în petic. Răfuiala domniei sale e cu Dilema, care „îi vorbeşte de rău pe români” pe banii guvernului. Domnul academician e într-o companie foarte neacademică. Această nătângă şi vulgară insinuare a fost una dintre marotele bietului Vadim Tudor, azi ca şi dispărut. Oricum, e deprimant să constaţi că, în mintea unui academician, dragostea de ţară se reduce la a o vorbi de bine. O asemenea mentalitate îi va împinge la rampă pe toţi lingăii şi va culpabiliza orice efort de luciditate. Nu ştim ce specialitate are domnul Oroveanu. Dar pe Cantemir 1-a citit la fel de neglijent pe cât de neglijent a citit textul meu. Dacă l-ar fi citit atent, ar fi fost uimit de paginile în care prinţul moldav îi vorbeşte foarte „de rău” pe moldoveni. Şi nu pe banii guvernului, ci pe barba lui de voievod. „De rău” i-au vorbit pe „ai noştri” şi Eminescu, şi Caragiale, şi Cioran, şi alţii, toţi buni de dat – după dl Oroveanu – pe mâna poliţiei. Ce ştiau dumnealor despre negrii din Atlanta şi despre cerşetorii fără casă din Washington? O ultimă precizare, pentru liniştea domnului academician: oaspeţii mei americani au părăsit România cu o excelentă impresie. Ceea ce mă tem că nu s-ar fi întâmplat dacă ar fi întâlnit vreo doi-trei patrioţi de teapa dumisale.

P. S. Domnul Mihai Oroveanu, directorul Oficiului de Expoziţii al Ministerului Culturii, a ţinut să ne asigure, stingherit, că n-are nici o legătură de familie cu preopinentul nostru. Simplă coincidenţă de nume.

Dilema, 9-15 august 1996

Cum votăm

Campania electorală face parte în asemenea măsură din metabolismul democraţiei, încât nimeni, la noi şi aiurea, nu mai stă să reflecteze în chip genuin asupra procedurilor ei. Ca toate lucrurile devenite obişnuinţă, alegerile nu se mai percep în spectaculoasa lor stranietate. Dar să ne gândim puţin. Din patru în patru ani, suntem invitaţi să ne alegem liber conducătorii. Nu conducători de paradă, nu simple portrete de aparat, ci administratori eficienţi, care să rezolve nerezolvabilul, să ţină în funcţiune mecanismele vitale ale ţării. Care ar trebui să fie criteriile noastre? Cum alegem un bun instalator, un profesor bun, sau un bun medic? De regulă, întrebăm în dreapta şi în stânga, ne interesăm de isprăvile lor profesionale, de renume, de calitatea lor meşteşugărească. Nu ţinem cont nici de înfăţişare, nici de oratorie, nici de interese exterioare propriului nostru interes. Există, evident, meseriaşi care îşi fac reclamă cu mai multă sau mai puţină abilitate, dar nici unul nu se poate întreţine pe termen lung, dacă nu-şi confirmă, de fiecare dată, dexterităţile. Ceea ce decide e, în ultimă instanţă, competenţa, clientela satisfăcută, succesul de piaţă.

Dar cum procedăm când e vorba să alegem elita administraţiei naţionale? Nu procedăm în nici un fel. Nu întreprindem investigaţii responsabile, nu comparăm grade de pricepere, nu cerem scrisori de recomandare. Ne uităm, pur şi simplu, la televizor, citim ziarele şi căscăm gura pe stradă dinaintea afişelor electorale. Candidaţii, la rândul lor, se străduiesc să ne devină simpatici. Ei etalează, carnavalesc, o veselie inexplicabilă, cu muzici mobilizatoare, sloganuri victorioase, aplauze, baloane, jocuri de artificii şi bancuri despre adversar. Un soi de chermeză nevrotică se desfăşoară tot mai abitir dinaintea privirilor noastre manipulate. Se fac promisiuni impudice, se râde viril, se gesticulează cu antren, se face risipă de bună dispoziţie şi de „simplitate” populară. Toţi surâd viitorului imediat cu o

încredere pionierească, toţi par să se distreze copios, ca şi când ar fi invitaţi la o nuntă. Atmosfera generală e sprinţară, când nu alunecă spre patos misionar şi îngrijorare apocaliptică. Scena geme de soluţii, de atitudini exemplare, de cuvinte mari. Lucrurile nu reuşesc, totuşi, să treacă pragul unei mondenităţi de mâna a doua, cu mizã mică. Ai zice că în joc e o medalie de oină.

Naţiunea e invitată la o întrecere tovărăşească, într-o ambianţă care aminteşte când joia tineretului, când cheful cu lăutari. Oferta combatanţilor n-are nici o legătură cu nevoile clientului. E ca şi cum cauţi un tâmplar şi ţi se aduce o balerină. Vrei o bucătăreasă şi ţi se recomandă un acordeonist. Nu se înţelege de ce vânătorii de funcţii publice vor să cucerească în stilul vedetelor de cabaret şi nici de ce electoratul îşi formulează preferinţele în acelaşi registru. Votul merge către candidatul mai bine tuns, mai bun de gură, mai băşcălios, mai iubitor de fotbal, mai sigur de sine. Contează şi cum îi arată nevasta, cum îi cad hainele, cum stă cu dinţii, cum le-o zice duşmanilor, cum îşi face cruce la liturghiile televizate şi cum dansează prin provincie hora unirii.

Problema e că ceea ce se caută nu e nici un show-master, nici un prezentator de modă, nici un partener de petrecere, un june prim sau un comic vestit al ecranului. Se caută un om serios, cu talent managerial, cu ingeniozitate financiară, cu îndemânări precise: cineva care să ştie cum e cu asfaltarea străzilor, cu impozitele, cu balanţa comercială, cu legislaţia muncii şi cu drepturile omului. Un „tehnician” riguros, un salahor tenace, care preferă să fie antipatic decât să mintă profitabil. Dar dacă asta se caută, ce e cu acest zgomotos spectacol de divertisment? Ce e cu zbânţuiala asta de iarmaroc? Cu ce ne putem alege, de vreme ce avem de a face cu o galerie de petrecăreţi veleitari şi lacomi? Cu vreun ginerică de cartier şi cu jubilaţia, de mult jinduită, a vieţii în democraţie.

Jurnalul Naţional, 15 iulie 2004

Onomastică

M-am abţinut cât am putut. Ştiu că nu se cade să iei în deşert numele oamenilor. Ştiu că nimeni nu e răspunzător de numele lui şi că, pe de altă parte, numele fiecăruia ţine de fibra intimă, inviolabilă, a persoanei. Dar sunt ispitit, dincolo de rezervele mele de cuminţenie, să scap hăţurile, să explodez benign, aproape candid, dinaintea spectacolului onomastic al patriei, plin de sens, de soartă şi de haz. În definitiv, vorbim prea apăsat despre chinina tranziţiei. Ea are, deopotrivă, sare, piper şi tot soiul de prafuri ilariante. Să ne cerem scuze. Şi să râdem. Fără răutate, fără orgoliu, dar atenţi la umorul vremurilor şi al patronilor lor nevăzuţI. Îndărătul câte unui nume, simţi, luminoasă, gluma unui înger.

Înainte de '89, în cataloagele puterii se puteau citi nume fabuloase. Mai buni sau mai răi, o seamă de reprezentanţi ai nomenclaturii păreau exponenţi ai aceluiaşi trib, camuflaţi sub porecle subversive: Pacoste, Pungan, Cioară, Gâdea, Burtică, Pană, Păţan, Giosan, Cocârlă, Cenuşe, Clătici, Pleşiţă etc. Pe acest fundal, cuplul primei guvernări postrevoluţionare (Iliescu-Roman) avea iradierea igienică a unei sănătoase banalităţi. (Notez, în treacăt, că aceste două nume apăruseră în landem, ca într-o glumeaţă premoniţie, pe coperta unui dicţionar român-german din anii '70.) Imediat după revoluţie, onomastica oficială a traversat un episod mai curând cenuşiu, simetric, ca simptom, cu dispariţia bancurilor. Îmi amintesc doar că doi din experţii finanţişti ai cabinetului se numeau Văcăroiu şi Boulean. Cel dintâi a devenit prim-ministru şi lucrurile s-au mai colorat. E o fatalitate hâtră, în vremuri de austeritate alimentară, să stai, câţiva ani, sub administraţia unor „tehnocraţi” numiţi Văcăroiu şi Ciorbea şi predestinaţi, astfel, să evoce proteina carentă şi fiertura precară. Remarcabil e numele unui fost ministru de finanţe: Ciumara, cu un subton de epidemie, de prăpăd inevitabil care încearcă, totuşi, salvarea aparenţelor. El e departe însă de anvergura suprafirească a altui ministru-

cheie, ministrul reformei. Ulm Spineanu – iată un nume care nu se poate inventa. Monumental, dominator şi vetust în prima lui parte (ulmul e o esenţă tare, pe cale de dispariţie), el trimite, în partea secundă, la dificultate şi martiraj: traseu spinos, cunună de spini. Spectaculoase, prin contrast cu prestanţa vegetală a numelui, sunt spusele ministrului, pendulând zglobiu între obscur şi colocvial. Sub inflexibilul Spineanu se întrevede un „Spuneanu" locvace, foşnitor, baroc. Cum să nu pomenim, apoi, percuţia plebee a numelui Băsescu, sau hârşâitul îndărătnic al lui Dejeu?! Inventarul se poate amplifica indefinit: un gazetar cu siluetă fragilă etalează un nume cu final augmentativ, pletoric, chiaburesc: Cârstoiu. Un altul, simplu după vorbă şi port, dezgheţat, dar cu un aer perplex şi perplexant, se refugiază sub folcloricul Tucă. Un mare retor al gliei strămoşeşti se cheamă, exotic, Vadim. Înrăitul în malversaţiuni se cheamă Bebe (Ivanovici), justiţiarul se cheamă Dide. Un specialist în probleme agricole se recomandă, dansant, Triţă Făniţă. Mai există şi hărţuitorul Tabără, şi funebrul Funar, şi muzicalul Surdu sau capitalistul Cataramă. Nume hărăzite să facă istorie, să fie ţinute minte.

Pentru Diaconescu, Constantinescu, Stoica, Petrescu, Athanasiu et Co. bătălia e mai grea. Ei au de depăşit handicapul unui apelativ palid, care trebuie compensat prin isprăvi memorabile. Mai prost plasat şi decât unii, şi decât ceilalţi e un nume ca Pleşu, nici destul de comun, nici destul de expresiv ca să mobilizeze sau să amuze. Am suferit, încă din clasa întâi, constatând că, în afară de meschine trimiteri spre „Preşu" şi „Pleşuv", numele meu n-are nici un haz. Drept care îmi cer încă o dată scuze pentru amicala piruetă de mai sus şi semnez fără entuziasm.

Plai cu boi, ianuarie 2003

Toxine mari şi mici

Eminescu şi recitatorii

Lui Geo Bogza George Călinescu îi povesteşte (după Amintirile lui Ştefanelli) cum foarte tânărul Eminescu, la sfârşitul unei reprezentaţii a trupei de teatru Tardini, „se opri într-o poziţie melodramatică în faţa unui prieten şi cu glas declamator îi zise: «Ah, eşti un laş şi te voi pălmui!»". Prietenului fâstâcit i-au trebuit câteva secunde până să înţeleagă, în râsul general, că e vorba de o glumă. Dincolo însă de gluma amicală, putem bănui şi o oarecare intenţie parodică a poetului faţă de sunetul grandilocvent al textului dramatic şi al jocului actoricesc. Oricum, pornind de la această anecdotă, avem dreptul să ne întrebăm cum s-ar fi manifestat Eminescu dacă şi-ar fi auzit versurile în „interpretarea" trupelor de azi.

În ce mă priveşte, mărturisesc că, de mai mulţi ani, sunt chinuit până la depresie de aproape tot ce aud şi văd în feluritele spectacole comemorative. Am parcurs toate treptele iritării: stupoare, râs isteric, furie, sudoare rece, stânjeneală, milă, dezgust, tânjală, apostazie, mă rog, tot ce se poate închipui ca reacţie faţă de o monstruoasă inadecvare. Sunt tentat să construiesc o adevărată tipologie a acestei inadecvări. Iată, mai întâi, recitarea lâncedă, convalescentă. Actorul (în acest caz, mai degrabă actriţa) vine la rampă cu paşi debili, priveşte compătimitor spre public şi i se adresează umed, ca o soră de caritate îngrijorată. Tonul e neurastenic: lirismul e înţeles ca un amestec de indispoziţie, înţelepciune virginală şi memorie tulbure. E ca şi cum Eminescu ar fi versificat melancolia erotică a mai multor generaţii de mătuşi, dacă nu a mătuşii arhetipale. Atmosfera e, fireşte, visătoare şi amară. Privirea e ceţoasă, lacrima luceşte indecis în colţul ochilor. Totul respiră

un aer de azil, de neconsolare: intratabilă, cu complicaţii biliare.

La antipodul acestei performanţe stă recitarea atletică, glasul viril, virtuozitatea pulmonară. Eminescu devine o fiară, un mascul decis, capabil de sonorităţi acute, ofiţereşti, şi de mormăieli senzuale, toate zvârlite printre dinţi viguroşi şi cinici. Desigur, procedeul se potriveşte mai ales versurilor războinice, dar poate fi adaptat şi celor satirice; la limită, el e utilizabil şi pentru declamarea unor pasaje mai arţăgoase din proza politică.

Şi lirismul bolând, şi cel de campanile au încă scuza de a rămâne în limitele unei inocente irmpulsivităţi. Dar mai există şi recitarea de tip filosofic, cu cel puţin două variante: una sfătoasă, academică, cealaltă maniaco-depresivă, intensă, de o anxietate pârjolitoare. Amândouă aduc în discuţie virtuţile actorului crare gândeşte. În cazul dintâi, gândirea e solemnă, solid bătrânească. Textul eminescian e partitura unei dăscaleli baritonale, cu un braţ de ochelar dus spre buze şi cu o carte pe genunchi. Dramatic e însă celălalt stil, cel al reflexiei galopante, al unei febrile indigestiuni mentale. Am văzut, în această privinţă, lucruri ameţitoare: actorul apare pe scenă hăituit de concepte, vorbeşte precipitat, respiră greu şi scuipă abundent. Are aerul că nu reproduce un text, ci îl fabrică pe loc, într-o agitaţiune care macină nervii întregii asistenţe: cuvintele nu-i vin sau, dimpotrivă, îl năpădesc torenţial, urletul alternează inexplicabil cu şoapta, ochii se închid comatos sau se holbează ca de dambla. Nu poţi, privind, decât să te simţi indiscret: ai nimerit peste cineva care tocmai îşi pierde minţile; timpul creşte în urma lui, se întunecă. Faţă de un asemenea spectacol, orice alt tip de recitare devine acceptabil. Recitarea exegetică, de pildă, aparţinând, de regulă, cuiva care are o viziune despre Eminescu. Misiunea actorului-exeget e tocmai aceea de a ne împărtăşi această viziune: el trebuie să ne înveţe ceva, să ne explice că Eminescu nu e ce credem noi. De fapt, nu ni se mai spune un text, ci un subtext: logica versurilor e mereu alta decât cea prozodică. Se fac pauze abile, pline de înţelesuri (un fel de

note de subsol mute), se pun accente misterioase şi se sugerează nuanţe sibilinice la care – în platitudinea noastră şcolară – nu ne-am fi gândit niciodată.

Ceea ce au în comun toate speciile de recitatori invocate este, în ciuda aparenţelor, indiferenţa faţă de Eminescu. Pentru ei, ca şi pentru mulţi dintre noi, el nu e decât un pretext gras al exhibării de sine. De aceea, felul în care îl sărbătorim pe Eminescu nu diferă deloc de felul în care îl recităm: gălăgios şi retoric, după modelul unei chermeze promiscue, în al cărei abur fiecare îşi dă în petic. Toţi îl sărbătorim ca pe un precursor al micilor noastre obsesii şi al firavelor noastre ideologii. Îl sărbătorim apăsat în ianuarie, ca să-l batjocorim prin tot ce facem zi de zi, în lunile celelalte. Îl sărbătorim într-un soi de falsă unanimitate, ca şi când toţi îl iubim la fel şi pentru aceleaşi motive. Îl sărbătoresc mai ales cei pe care el i-a detestat: răii şi famenii, panglicarii în ale ţării, cei cu evlavie de vulpe, fonfii şi flecarii. Îl sărbătorim toţi, cu un zel idolatru, ne oblojim mizeriile lângă templul lui şi îi stricăm liniştea cu festivităţile noastre dulcege. Nu ne mai e ruşine de Eminescu! Iar neruşinarea aceasta nu se va vindeca decât după ce vom avea cuviinţa unui 15 ianuarie tăcut, rece, purificator.

Dilema, nr. 2, 21-27 ianuarie 1993

Câteva specii de imbecili

Ca şi moartea, imbecilitatea e democratică: nu distinge între săraci şi bogaţi, între prostime şi aristocraţie, între est-europeni, vest-europeni şi americani. Cu alte cuvinte, întâlneşti imbecili peste tot şi la toate nivelurile. Imbecilitatea are imaginaţie: ea valorifică în chip diferenţiat resursele de întunecime ale fiecărui individ şi ale fiecărei naţii, aşa încât rezultatul să fie sau să pară multicolor.

În latura ei cinică, nocturnă, orice călătorie este o explorare a imbecilităţii universale: descoperi neîncetat noi variante şi le percepi mai limpede pe cele de-acasă. Din America, de pildă, imbecilul român mediu se vede foarte bine decupat, ca o umbră chinezească perfectă, ca o efigie. El străluceşte prin câteva indemolabile certitudini: e sigur că e deştept, e sigur că vreme de cinci sute de ani a apărat Occidentul de turci şi e sigur că e victima unei conspiraţii mondiale. Imbecilul român mediu se identifică intim cu toate gloriile neamului. El a câştigat la Călugăreni, el a murit la Mărăşeşti, el i-a bătut pe americani la fotbal. Ca atare, pretinde un respect unanim, necondiţionat. Are aerul că e credincios; în realitate, mai mult decât să creadă în Dumnezeu, el e ocupat să demonstreze că Dumnezeu crede în el, în el mai mult decât în alţii. Cum altfel s-ar explica virtuţile excepţionale cu care a fost dăruit? E un unicat preţios, într-o lume de moftangii. Asta nu înseamnă că imbecilul român mediu nu are şi oarecare insatisfacţii: în perioada de tranziţie mai cu seamă, el percepe dezgheţul ca pe o disoluţie. E trist că nu se conservă „realizările” anterioare („rod al muncii şi suferinţei noastre”) şi reuşeşte să intoneze un „ce” ironic ori de câte ori se referă la „privatizare” (şi „privatizaţi”), „democraţie”, „economie de piaţă” sau „FMI”. Imbecilul român mediu declară frecvent că „orice s-ar zice, Ceauşescu a fost un patriot” şi că Vadim Tudor „o fi cum o fi, dar în chestia ungurească are dreptate”. În aceeaşi suită de convingeri se mai pot cita fraze de genul:

„Casa Poporului e o dovadă a creativităţii naţionale”, „Iliescu e prea moale” sau „Eram şef de serviciu şi am ajuns taximetrist”. Evident, citind aceste rânduri, imbecilul român mediu nu înţelege de ce e socotit imbecil.

Există, se subînţelege, şi imbecilul superior: el se recoltează, în genere, dintre intelectuali şi preferă demagogiei patriotarde delirul egolatru. Imbecilul superior se simte un erou al eticului, un inspirat, un om al misiunii. El confundă subtilitatea mentală cu acţiunea politică şi îşi ia reveriile drept soluţii constituţionale. Când constată că utopia sa nu e împărtăşită de mase, că Montaigne n-are succes la Paşcani, e dezamăgit şi acuză de imbecilitate masele şi Paşcanii. Imbecilul superior crede sincer că toţi cei care-l contestă sau au alte păreri decât el sunt imbecili. El mai crede că intransigenţa opozantă postrevoluţionară e suficientă ca să ne facă să uităm dizgraţioasa lui cuminţenie prerevoluţionară. Imbecilul superior e un campion al nesincronizării, al inadecvării, al suficienţei lunatice. Adeseori, sub aparenţa sa fragilă şi romanţioasă se ascunde o dezmăţată poftă de putere, pofta de putere a imbecilului de rând.

Dar să nu fim vanitoşi. Să vorbim şi de imbecilii altora. Există, de exemplu, imbecilul mediu american: se declară liber - cugetător şi crede în fantome, consacră chifteaua fără mirodenii drept vârf al artei culinare, bea lapte la friptură, crede că tot ce se spune la televizor e „ştiinţific” şi că nu America a fost descoperită de europeni, ci viceversa.

Mult mai interesanţi sunt însă imbecilii americani superiori. Am cunoscut câţiva, întruchipaţi în profesori universitari, de preferinţă politologi. Ei au o sumedenie de păreri uluitoare: califică dezastrul comunist drept un „experiment istoric interesant”, descalifică drept răuvoitoare invocarea Gulagului în contextul unei analize „obiective” a stalinismului, refuză să admită că ţările est-europene au trăit sub sisteme politice totalitare. La urma urmelor, comunismul nici n-a fost aşa rău (dovadă că în fostele ţări comuniste comuniştii sunt realeşi de „popor” drept cârmuitori legitimi şi credibili). Stalin, la rândul lui, a fost un personaj extrem de „complex”: e ruşinos,

intelectualmente, să-l compari cu Hitler. Nici Ceauşescu nu trebuie demonizat abuziv: în unele privinţe, Ronald Reagan s-a dovedit mai dăunător. Imbecilul american superior nu citeşte decât Derrida şi crede că îi flatează pe muzicanţii polinezieni dacă îi compară cu Mozart. De altfel, modul în care un asemenea imbecil înţelege să-şi manifeste „deschiderea" intelectuală, lipsa nobilă de prejudecăţi e mai curând jignitor pentru cei cu deprinderi „convenţionale": manierele curtenitoare sunt suspectate de „condescendenţă", declaraţia de amor e un act terorist, de macho discriminator. Aparţinătorii „pieilor roşii" trebuie numiţi native Americans dacă nu vrei să treci drept rasist, negrii trebuie numiţi African-Americans (ceea ce creează senzaţia că a pomeni de culoarea pielii e a pomeni un detaliu infamant). Dacă vrei să invoci un gras, îl vei defini ca horizontally challenged (greu de tradus: „solicitat pe orizontală", „pus la încercare pe orizontală"?). Cineva prea înalt e – după acelaşi tipic – vertically challenged. Teama (psihanalizabilă) de a nu leza susceptibilităţile minorităţilor a creat – pe lângă asemenea forme de păsărească – noi şi paradoxale minorităţi, net dezavantajate: minoritatea fumătorilor, „minoritatea" hete-rosexualilor, minoritatea albilor ş.a.m.d.

Din fericire, America depinde în mai mică măsură de imbecilii ei decât depindem noi, deocamdată, de imbecilii noştri. E însă un fapt că există o internaţională a imbecilităţii, în care riscăm să intrăm mai repede decât în Europa.

Dilema, nr. 96, 11-17 noiembrie 1994

Meteo şi „camera de râs”

Cînd nu abuzează de înscenări sadice, emisiunea „Camera de râs” mă amuză. E o probă încurajatoare că umanitatea e încă veselă, vag bezmetică, infantilă. Şi că e bine, din când în când (nu prea rar), să râzi ca prostul. Există însă o prezentatoare care nu te lasă sub nici un chip să te prosteşti. Vrea să-ţi explice de ce râzi, să te pregătească să râzi, să-ţi ofere şansa de a râde inteligent. Spune istorioare, face glumiţe, se copilăreşte, se alintă, e drăgălaşă şi sprinţară ca o felină la pubertate. Hărţuit, excedat de locvacitatea roză a fetei, preferi să renunţi decât să digeri, odată cu micul episod filmat, puzderia de fiţe adiacente. Criza de statut a prezentatorului, a moderatorului în genere, e, de altfel, în televiziunile noastre, o boală cronică. Personajul care ar trebui să fie un intermediar înţelept şi laconic, o prezenţă discretă, menita să-şi pună în valoare invitaţii sau tema de care se ocupă, alege să se pună în valoare pe sine, să domine, pletoric, scena, să folosească orice prilej pentru a-şi exhiba opiniile proprii, hazul propriu, fineţurile sale de băiat deştept (sau de fată deşteaptă). Prezentatorul e ironic, expert, învăluit în nimbul victorios al „stăpânului”. Eşti la el acasă, eşti un simplu figurant în marele lui spectacol. Magnanim, el îţi dă câte ceva din preaplinul personalităţii sale, te lasă să te bucuri, timid, de compania preţioasă a unei vedete.

„Stilistica” săltăreaţă a „camerei de râs” e, prin urmare, simptomul unei mentalităţi difuze: prezentatorul nu prezintă, ci se reprezintă pe sine, moderatorul nu moderează, ci îşi dăscăleşte interlocutorii, îi pune la încercare şi, la o adică, îi terorizează. Pe de altă parte, băşcălia, poanta, un fel de veselie factice – sunt de rigoare. Televizorul trebuie să fie, fără întrerupere, o „cameră de râs”. Vrei-nu-vrei, trebuie să te distrezi. Nu există informaţie urgentă, comunicare lineară. E întotdeauna timp pentru brizbizuri. Până şi cei care debitează ştirile reuşesc, din intonaţie, din sclipiciul complice

al ochilor, din întorsătura frazei, să se strecoare între mesaj şi telespectator pentru a da emisiunii aura propriei psihologii. (Declar, în treacăt, că n-am înţeles niciodată relieful monden pe care îl capătă, pretutindeni, figura celor care citesc ştirile. S-ar zice nu numai că ei sunt deţinătorii privilegiaţi ai veştilor bune şi rele, dacă nu chiar inventatorii lor, dar şi că le revin în mod natural discernământul şi puterea de a judeca şi rezolva totul. Aerul competent şi responsabil cu care citesc textul afişat pe ecranul din spatele camerei de luat vederi ne face să credem că avem de-a face cu autorităţi guvernamentale, în perpetuă stare de veghe. Nu degeaba, dintr-un mai vechi sondaj de opinie realizat în Germania, a rezultat că aproape 60% din populaţia ţării credea sincer că prezentatorul ştirilor TV e totuna cu primul-ministru.)

Ingeniozitatea impetuoasă a realizatorilor de televiziune nu e însă niciodată mai deplasată, din punctul meu de vedere, decât în cazul rubricii „Meteo". E de neînţeles cum s-au decis „specialiştii" să trateze rubrica aceasta ca pe o rubrică de divertisment. Ideea ar fi că ultimul lucru care te interesează când priveşti emisiunea despre starea vremii este starea vremii. Mult mai importante sunt toaleta prezentatoarei, coafura ei, retorica ei, mişcarea ei scenică., anecdotica anexă, regia, fasonul, „mizanplasu"'. Despre vreme se vorbeşte mai curând aluziv, şugubăţ, aşa încât să rămână timp pentru lirism şi bancuri. Fondatoarea acestui ghiveci „nostim" este, cred, simpatica Gianina Corondan. Apariţiile ei puteau provoca meteodependentului curios periculoase accese de depresie şi frustrare. Informaţia era ambalată, de fapt camuflată, într-o scenetă nebunatică, astfel încât orice sens coerent, orice fapt meteorologic să se piardă printre accesorii. La sfârşitul emisiunii, „beneficiarul" era perplex. Nu ştia dacă va ploua sau nu, dacă va fi cald sau frig, dacă e iarnă sau vară. De fapt, nu ştia despre ce a fost vorba, nu ştia care au fost intenţiile ascunse ale domnişoarei Corondan. În această variantă, rubrica meteo avea aspectul unei diversiuni. Un hibrid suprarealism - postmodern venea, ţopăind, asupra modestei tale inteligenţe şi asupra trivialei tale nevoi de a afla cum va fi cerul a doua zi. Trebuia să cauţi

în altă parte, pe alt canal. De cele mai multe ori fără noroc, căci televiziunile autohtone roiesc de oameni simpatici, gata să experimenteze. Aşa a venit pe lume celălalt model meteo: modelul Oreste. Oreste nu e genul „artist”, e genul „intelectual”. Vrei să ştii vremea de mâine? Aşteaptă! Vei afla mai întâi ce părere are prezentatorul despre ultimele evenimente politice, vei savura delicateţurile sale satirice, ocheadele lui didactice, ascuţimea inteligenţei sale. Nu se face, mă-nţelegi, să ceri date despre ploi şi vânturi, înainte de a consuma câteva idei. Precondiţia unei bune prestaţii meteo este calitatea de analist politic. Iar cine nu gustă divagaţia e burghez. Platitudini despre climă poate să spună oricine; n-au decât să se ocupe de asta Hurezeanu, C. T. Popescu, Stelian Tănase. Noi, noi, Oreste, avem alte preocupări. Noi venim seară de seară dinaintea naţiunii pentru a o ţine deşteaptă, pentru a o îmbogăţi spiritual. Meschinele consideraţiuni despre starea vremii se livrează expeditiv, la urmă, în regim de corvoadă.

Variantele mai puţin pretenţioase ale programului meteo nu acceptă, nici ele, simplitatea comunicării directe. O sumedenie de băieţi afabili şi fete dulci ţin, pe fundalul unei hărţi care ar fi, în fond, suficientă, mici monologuri „drăguţe”, de natură să ne informeze asupra vremii fără să ne traumatizeze prea tare. Telespectatorul e socotit, în mod tacit, arierat şi hipersensibil. E luat cu binişorul, i se vorbeşte de niscaiva norişori nărăvaşi cărora, până la urmă, li se va veni de hac. O zi toridă e anunţată ca „frumoasă şi calda”. Cel (cea) de pe ecran are reflexe de dădacă: te invită să-ţi pui un pulovăraş mai gros şi să nu-ţi uiţi umbrela. Dacă ai de gând să ieşi la plimbare, nu te speria de eventualele rafale de vânt. Totul colcăie de personificări ajutătoare, care transformă ştirea într-un filmuleţ (prost) de desene animate. Frigul se hotărăşte să mai stea puţin cu noi, mai ales la munte, soarele îşi face până la urmă datoria, toamna ne şopteşte la ureche, norii pleacă, înfrânţi, spre est. Vântul se răsteşte, descărcările electrice îşi fac mendrele, vremea bună îşi mai amână puţin sosirea. Tonul general e colocvial şi terapeutic. „Ce să vă spun? Mă tem că mâine ar fi bine să nu

prea ieşiţi din casă”, sau „Nu vă necăjiţi! Spre sfârşitul săptămânii natura va ţine cu noi”. Te simţi, mai tot timpul, pe un pat de spital, cu oarecari şanse de însănătoşire. Pronosticul e bun, nu ai de ce să te sperii. Nici pe vremea socialismului victorios nu era meteorologia atât de optimistă, atât de coafată încât „să ne meargă la suflet”. Totul e cum nu se poate mai bine în cea mai bună dintre lumile posibile. Ţineţi aproape!

Plai cu boi, august, 2001

Învăţământ politic

Îmi pare rău că n-am văzut decât ultima parte a emisiunii de luni seara, moderată de Vartan Arachelian pe programul doi al Televiziunii naţionale. Am aflat însă şi aşa destule lucruri nemaipomenite, rostite cu glas mare de oameni nemaipomeniţi. Nemaipomenit este, în primul rând, moderatorul însuşi. Traiectoria lui ideologică – deşi frecventă în înţeleapta ţară românească – nu încetează să mă umple de o inconfortabilă admiraţiune: rareori am văzut un om atât de simplu, capabil de întruchipări atât de diverse. Cândva a fost un gazetar euforic la Tânărul leninist. Se spune că în preziua revoluţiei avea pregătit un reportaj demascator despre huliganii de la Timişoara, reportaj de care nu ne-a scutit decât viteza de desfăşurare a evenimentelor. Între timp, omul se specializase în intervenţii vigilente prin paginile gazetelor centrale. Mi-aduc aminte că la apariţia lui Heidegger în limba română, domnul Arachelian s-a întristat. Gabriel Liiceanu declarase într-un interviu că o limbă care poate aduce în spaţiul ei delicateţurile heideggeriene trece un greu examen de excelenţă. Cum aşa? – a tresărit domnul Arachelian (într-un articol din Scânteia), sufocat de patriotism: are nevoie limba strămoşească (daco-armeană?) de asemenea confirmări? Examenul nu îl are de trecut limba română, ci Heidegger! O dovadă irefutabilă că e greu de ales între „minoritarul” antinaţional şi cel hipernaţional, mai catolic decât papa, mai majoritar ca majoritarii, mai român decât el însuşi. După revoluţie, domnul Arachelian a devenit brusc o stea a Opoziţiei, un erou al tuturor baricadelor, o victimă. A reuşit să ne prostească pe toţi cu privirea lui grea, de om necăjit şi viteaz. S-a găsit chiar un nărăvaş cabaretist mioritic, scuturat şi el, dintr-odată, de frigurile contestaţiunii, care să scrie în fosta presă, reamenajată, de partid şi de stat, un articol omagial despre „sentimentul arachelian al adevărului”. Dar a trecut şi asta. După 1992, când alegerile s-au dovedit nerentabile, domnul Arachelian şi-a făcut iarăşi

socotelile şi a început un mic antrenament de echidistanţă. N-a trecut mult şi iată-1 reconvertit: grijuliu cu „conducerea” (mai ales a Televiziunii) şi mereu înconjurat de musafiri „onorabili”, gata să corespundă la amoarea lui neaoşă. Ca luni seara, de pildă (dar ca în multe alte seri sau după-amieze „de lucru”). Cine e domnul Arachelian de fapt, noi nu vom şti-o, poate, niciodată. Un om cumsecade şi speriat? Un servitor mărunt? Un indecis inocent? Un trişor? O vietate dezosată, depăşită de evenimente? Dar câte dintre vedetele ultimului cincinal rezistă la întrebări ca acestea?

Să recapitulăm, mai bine, ce se putea învăţa, luni seara, de la invitaţii domnului Arachelian (Agatha Nicolau, Mihai Ungheanu şi încă cineva, un tenor de [o anumită] coloratură, locvace şi mândru de sine, al cărui nume îmi scapă).

1. Cultura română e în pericol. Cine o periclitează? (a) americanii, (b) nostalgicii Imperiului Habsburgic, (c) disidenţii, (d) editura Humanitas. Explicaţiuni: (a) America nu e ce cred naivii. E, din contră, un fel de bordel uriaş, năclăit în droguri şi sânge, un colos sumbru, programat să ne invadeze tentacular pentru a înlocui tradiţiile noastre blânde (vezi Căluşarii, Toma Alimoş, Baltagul ş.c.l.) cu subcultura nudului şi a şişului. America e perfidă. Deşi colcăie de pornografie şi violenţă (cum se vede şi în filme), ea reuşeşte să aibă universităţi celebre, muzicieni celebri, muzee celebre, savanţi şi scriitori celebri. Peste Ocean nu trece însă decât influenţa ei rea. La ea acasă, pornografia americană nu asfixiază Princeton-ul, Metropolitan-ul, Guggenheim-ul. La noi însă pornografia americană face ravagii. I se opune, ici-colo, câte un franc-tireur utopic, de genul lui Iosif Sava. În rest, microbul e ubicuu şi intratabil.

(b) şi (c) Au apărut în emisiunea domnului Arachelian, coroborate. Nu e clar de ce motivaţiile doctrinare ale disidenţei româneşti, atâta câtă a fost, erau legate, după opinia unuia dintre vorbitori, de tema Imperiului Habsburgic. Aci intrăm în abisal şi inanalizabil. Mircea Dinescu şi Franz Joseph, Paul Goma şi Maria Theresia. Aprige, misterioase asociaţii!

(d) Editura Humanitas nu se ocupă de valorile româneşti. E o pepinieră de venetici, de uzurpatori (valoroşi, unii, nimic de zis), de agenţi ai Europei Libere (adică liberale, adaugă sibilinic M. U.), adică antiro-mâneşti. Noica, Cioran, Eliade, Nae Ionescu publicaţi în extenso? Argetoianu, Gafencu, Sănătescu, Armând Călinescu? Eugen Ionescu? Elisabeta Rizea? Monica Lovinescu şi Virgil Ierunca? Toţi lifte? Toţi vânzători de ţară? Aşa s-ar părea. Aşa zicea, în orice caz, tenorul al cărui nume îmi scapă. (Tot el ne oferea o rapidă bibliografie „de elită" internaţională: Keyserling – despre care credea că a scris o „Psihanaliză a Europei" – Spengler şi Hannah Arendt. Ce juxtapuneri fine, ce farmec hermeneutic!)

2. Televiziunea naţională e în pericol. Vin „televiziunile comerciale". Toate cântecele pier. Ni se ia Gabi Luncă şi ni se oferă jazz. Suntem smulşi de la Alexandru Mironov şi livraţi mişeleşte lui Spielberg. În loc să ne îmbogăţim cunoştinţele la emisiunile lui Radu George Serafim, ne uităm ca mitocanii la filme poliţiste. Farmecul explicit al câte unui nud ne face insensibili la farmecul imperceptibil al lui Cătălin Ţârlea. Am putea să ne uităm la actualităţile„ postului naţional, cu holde, furnale, rămâneri în urmă şi festivităţi, şi ne lăsăm seduşi de ştirile de la televiziunile „comerciale", care încep să miroasă îngrijorător a Occident.

3. În vreme ce Ministerul Culturii din România, pierzând frâiele centralizării, nu mai controlează difuzarea cărţilor bune, Ministerul Culturii din Germania, neexistând, vinde cărţi bune în toată ţara nemţească, după un plan centralizat, pe care ar trebui să-1 adoptăm şi noi!

4. O boală naţională: dorinţa de a te afirma în străinătate, dispreţuind masonic judeţul natal (exemple: Brâncuşi, Enescu, Eliade, Cioran, Ionescu ş.a.).

5. Românii sunt unici. Suntem un popor mare. Dar unii români trebuie urâţi (chiar dacă au unele calităţi): e vorba de românii care nu se cred destul de mari învaţă limbi străine şi au prieteni neromâni, (pentru nuanţe suplimentare, a se reciti Caragiale: Rromânul, Rromânca, „Românii verzi")-

6. Să fim mai educativi. Să fim mai educaţi. Să educăm pe toţi. Să ne educe toţi. Totul e să alegem modele modelatoare, nu modele demolatoare.

7. Stăm prost (nu ca japonezii). Dar am stat foarte bine şi o să stăm foarte bine. Dacă vom fi cu ochii-n patru.

Deocamdată atât. Cum spuneam, n-am văzut decât finalul emisiunii domnului Arachelian. Dumnezeu nu dă nimănui mai mult decât poate să ducă.

Dilema, nr. 109, 10-16 februarie 1995

Invazia derizoriului

Ultimul miting din Piaţa Victoriei a oferit trecătorilor câteva picante scene de gen. Aşa, de pildă, la un moment dat, pe o pajişte lăturalnică, grupuri pestriţe de demonstranţi fraternizau cu reprezentanţi ai forţelor de ordine în jurul unor sticle cu virtuţi euforizante. Convivii intonau viguros „C-aşa beu oamenii buni!”, lăsând la o parte, pentru un timp, strigăturile revendicative şi sudălmile antiguvernamentale. Era cald şi era consens. În asemenea momente, mitingul căpăta ceva de serbare populară: semăna cu defilările de 1 Mai din anii '60, când manifestanţii răscumpărau plictiseala unui marş prin căldură oferindu-şi o haltă finală cu bere, crenvurşti şi Eugenia. Iată, mi-am spus, am mai inventat ceva: protestul cordial, mitingul de omenie, nemulţumirea cu faţă umană. În definitiv, faptul că lucrurile se desfăşurau astfel nu putea decât să mă bucure: a trecut vremea când demonstranţii se comportau ameninţător, necontrolat, brutal; ne-am civilizat, am intrat, cât de cât, în Europa. Şi totuşi, dincolo de beneficiul civilizaţiei, stilistica noului tip de miting aducea o notă în plus, specifică şi oarecum dezamăgitoare: banalizarea, alunecarea imperceptibilă spre derizoriu. Civilizarea nu se făcea – cum ar fi fost cazul - în sensul unui spor de sobrietate. Ceea ce se obţinea era mai curând o toropeală pitorească, o bună dispoziţie de iarmaroc.

Alt caz: o emisiune televizată despre Securitate, informatori, dosare secrete etc. Cineva aduce vorba despre scandalul Berevoieşti. Urmează un interviu cu Petre Mihai Băcanu, care declară, cu zâmbetul lui şugubăţ, că s-a dat prea multă importanţă scandalului cu pricina: în fond, documentele dezgropate la Berevoieşti nu conţineau nimic semnificativ. Cercetarea lor nu dovedeşte decât că Securitatea pierdea vremea cu fleacuri. Nu-mi vine să cred. Am încă dinaintea ochilor titlurile de-o şchioapă ale cotidienelor din perioada izbucnirii scandalului: mi-l amintesc pe domnul Băcanu fotografiat cu sapa în mână, ca un erou

demascator, decis să scoată la lumină „adevărul” cu orice preţ. Toată lumea construia scenarii baroce, gazetarii îi cereau socoteală lui Virgil Măgureanu, primului-ministru, preşedinţiei şi reproduceau, pe pagini întregi, fragmente sibilinice din preţioasa arhivă proaspăt descoperită. Şi iată că, dintr-odată, reapare domnul Băcanu şi aşază lucrurile la locul lor: tot tapajul a fost o exagerare, o inflaţie de fleacuri. Mărturisesc că, în epocă, nu pricepusem nici eu care era marea revelaţie a Berevoieştilor, în ce consta poanta evenimentului. Securitatea aruncase într-o groapă un maldăr de rapoarte rutiniere privind convorbirile telefonice şi activităţile curente ale unor „clienţi” puşi sub urmărire. Ei, şi? Care e noutatea? Unde e bomba? Fireşte, nu îndrăzneam, în contextul atât de înfierbântat de-atunci, să-mi manifest deschis perplexitatea. Toată lumea bună, toţi băieţii deştepţi şi vigilenţi m-ar fi tratat drept idiot sau drept colaboraţionist. Domnul Băcanu însă vine postfestum să mă confirme şi să mă liniştească. Necazul e că şi atunci, şi acum eu tot prost ies: atunci, fiindcă n-am înţeles cât de „complexă” era problema, acum, fiindcă nu înţeleg cât e de simplă. Oricum, sunt obligat iarăşi să constat cum o dramă naţională, o dezvăluire năucitoare se dizolvă în derizoriu. Nu mi se explică nici patosul iniţial, nici destinderea amuzată de azi. Sunt pur şi simplu bătut pe umăr şi invitat la frivolitate: „Nu te potrivi! Fleacuri!”

S-ar zice că avem un adevărat geniu al derizoriului. Nimic nu e pentru noi destul de dramatic pentru a scăpa de bagatelizare. Nimic, nici măcar moartea. Greva foamei – consacrată de un mare spirit al Indiei ca mod de a impune prin jertfa un crez personal, o voinţă naţională şi o formă de stat – a devenit, în spaţiul dâmboviţean, un şantaj mărunt la îndemâna oricui: fac greva foamei elevii care au picat la examenul de admitere, sindicaliştii nemulţumiţi de lentoarea cutărei proceduri legislative, cineaştii care vor alt statut ş.a.m.d. (Recunosc că am, faţă de acest subiect, alergii psihanalizabile: recursul facil la autoînfometare e – să mă ierte Dumnezeu! – o soluţie adoptată, în genere, de naturile astenice, cu apetit mediocru. Greva foamei nu e, în

asemenea cazuri, decât intensificarea retorică a unei anorexii structurale. Asta ar explica de ce graşii nu practică niciodată această formă de protest.)

Până şi asasinatul a căpătat la noi coloratură de mascaradă. Un senator foliculinic, devastat de grave dezordini comportamentale, lansează zvonul unui complot criminal împotriva preşedintelui ţării. Ecourile se consumă între catastrofic şi deriziune. Ziarele numără în băşcălie zilele care au mai rămas până la comiterea actului ucigaş, SRI-ul dezminte ştirea, adăugând precaut că ea nu e plauzibilă „în viitorul apropiat”, parlamentarii cer lămuriri, propun măsuri, iau atitudine. Variaţiuni ridicole pe teme grave sau lamentaţii pompoase în jurul unor divagaţii inconsistente – iată reflexele morbide ale vieţii noastre publice.

Nici Ardealul, seriosul Ardeal, nu scapă de vertijul derizoriului. După ce a trăit, halucinat, butaforia Caritasului, el se lasă batjocorit în ultima vreme de o nătângă ceartă a statuilor! Domnul Funar – fără adversari în imediat – îşi caută adversari istorici pe măsura tenebrosului său temperament: se anunţă o ciocnire cu Matei Corvin sub privirea indecisă a unui Avram Iancu devenit membru de partid. Prin târg bântuie, de asemenea, spectrele memorandiştilor, alături de cel al lui Ion Antonescu. Pe fundalul acestei nervoase adunări, românii suspină şi ungurii fierb. Domnul Funar hamletizează: Cluj-Napoca sau Napoca-Cluj? Sau poate doar Napoca? În nici un caz doar Cluj! E ceasul marilor hotărâri. Derizoriul devine esenţial şi esenţialul devine derizoriu. Mergem cu paşi mari spre o „soţietate” în care singurul personaj serios, doritor să se comporte în chip responsabil, va fi, ca şi altădată, Cetăţeanul turmentat.

Dilema, nr. 76, 24-30 iunie 1994

Patriotismul şcolar

În materie de patriotism, nu există pe băncile nici unei şcoli elevi buni şi elevi proşti. Până şi corijenţii la istorie trăiesc istorisirea trecutului naţional cu patosul inocent cu care orice copil reacţionează la legendă. Cine n-a pălit încă din cursul primar auzind despre sinuciderea lui Decebal? Cine n-a trăit momente de identificare pioasă cu îndrăznelile de Făt-Frumos ale lui Mihai Viteazul (detestându-i, fireşte, pe felonii săi asasini), cine n-a urmărit – cu o candoare partizană – luptele dintre „ai noştri" şi „cotropitori", isprăvile lui Ştefan cel Mare (cu drama Războienilor), iscusinţa militară şi politică a lui Mircea cel Bătrân (de sfatul căruia „n-au ascultat" oştirile apusene adunate la Nicopole), cine, în sfârşit, poate pretinde că, în fibra lui intimă, nu subzistă încă, mustind de emotivitate, „Pe o stâncă neagră.", „De din vale de Rovine", „Plecat-am nouă din Vaslui.", „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie..." şi atâtea alte sintagme inimoase, în care Posada, Rovine, Peneş Curcanul, Plevna, Mărăşeşti, polonii, muscalii, nemţii şi turcii, mai ales turcii, stau laolaltă, gata să refacă oricând, la cel mai mic semn al memoriei, „tabloul vivant" al gloriei autohtone. În acest univers ne-am format cu toţii şi în universuri de acelaşi tip se formează toţi copiii lumii. Până la o anumită vârstă, totul e bine. Vine însă o vreme în care a rămâne blocat la acest nivel al iubirii de ţară e totuna cu a dori să te joci până la adânci bătrâneţi de-a uliii şi porumbeii. Vine o vreme când emotivităţii copilăreşti trebuie să i se adauge sentimentul matur, cultura temeinică, dragostea de adevăr. Încet-încet, descoperi în Eminescu pagini mai puţin festive şi mai puţin complezente decât cele din Ce-ţi doresc eu ţie... Descoperi, de pildă, în publicistica lui un text ca acesta: „Dar domnilor! Mi-e ruşine să fiu român! Dar ce fel de român? Român care vrea a-şi fi însuşit monopolul, privilegiul patriotismului şi-al naţionalităţii – aşa român de paradă mi-e ruşine să fiu. Naţionalitatea trebuie să fie simţită cu inima şi nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte şi se respectă adânc se pronunţă arareori!" Tot astfel, poţi descoperi (dacă

ai obiceiul cititului, desigur) pasajele îndurerate ale lui Cantemir despre moldoveni, şarjele lui Caragiale despre „românii verzi”, spiritul critic al lui Titu Maiorescu, amărăciunile lui Emil Cioran. Te întâlneşti, apoi, cu isteriile legionare şi cu demagogia comunistă, ambele abuzând de ideea naţională ca de o monedă ieftină, cu succes electoral garantat. Pe acest fundal, nu-ţi rămâne, dacă eşti om cuminte, decât să te gândeşti de zece ori înainte de a vorbi despre „patrie”. Şi asta nu penutru a nu te compromite pe tine, ci tocmai pentru a nu o înjosi pe dânsa. O astfel de precauţie nu semnifică diminuarea sentimentului patriotic, ci sporirea răspunderii naţionale. Începi să-ţi iubeşti ţara ca un adult şi ca un partener dezinteresat. Căci a-ţi iubi ţara numai pe bază de argumente colosale, a-i acorda amorul tău zgomotos numai dacă ea îţi livrează, în schimb, o cantitate suficientă de „eroi”, de „măreţie”, de „pagini glorioase”, e a face negustorie. Iubirea adevărată nu recompensează performanţe. Se bucură de ele, dar rămâne nealterată în absenţa lor. Iubirea adevărată nu e scutită de dezamăgiri, de neputinţe, de nevroze. Important e că nu se lasă niciodată dislocată de aglomerarea lor. Iubirea de ţară e o înzestrare firească a sufletului, ataşat de mediul naşterii sale, aşa cum e ataşat de trup. Tapajul patriotard e altceva: un (discutabil) gen literar în cel mai bun caz, o şmecherie politică alteori sau, şi mai rău, un afect rudimentar, suficienţa tâmpă, provincială, a mitocanului fudul. Avem nevoie de aşa ceva? Are România nevoie de tagma „zbierătorilor şi dibacilor” de care era excedat Ion Ghica încă din zorii istoriei ei moderne? Ne putem permite, oameni în toată firea cum suntem, să gândim şi să ne manifestăm ca nişte şcolari întârziaţi? Răsfoiesc din când în când unele publicaţii neaoşe şi privesc – tot mai rar – dezbaterile parlamentare. Sunt momente când mă cuprinde o spaimă tragicomică: îmi închipui că, într-o zi, s-ar putea să vedem pe Dealul Patriarhiei grupuri răzleţe de deputaţi şi senatori fugărindu-se înfierbântaţi, ca în recreaţia mare, pentru a decide o dată pentru totdeauna care pe care: leşii sau moldovenii, turcii sau plăieşii, dacii sau romanii? Uliii sau porumbeii?

Expres, 1991 (reluat în Dilema, nr. 158, 19-25 ianuarie 1996)

Micul (şi tristul) ecran

În Televiziunea Română lucrează o sumedenie de oameni cu experienţă îndelungată şi cu o solidă calificare profesională. Şi totuşi, Televiziunea Română e proastă. Cu alte cuvinte, performanţa globală & instituţiei e sub nivelul capacităţilor individuale care o compun. Care e explicaţia? Viciu de concepţie? Proastă coordonare? Dificultăţi de adaptare la un stil nou, altul decât cel practicat înainte de 1989? Nu avem datele necesare – şi nici răgazul – pentru a încerca un răspuns analitic la aceste întrebări. Ştim, pe de altă parte, mai ales de când putem urmări programele de televiziune ale altor ţări, că mai peste tot s-a atins un nivel de platitudine şi de ieftinătate inimaginabil. Deosebirea este că platitudinea şi ieftinătatea altora au măcar o anumită acurateţe tehnică, o strălucire de primă instanţă, un fel de finisaj soporific. La noi, ele sunt sărăcăcioase şi şleampete. Totul e dizarmonic şi neglijent, de la imaginea de ansamblu până la detalii.

Eşecul cel mai evident şi cel mai supărător este emisiunea de Actualităţi. Mai întâi, e nepermis de lungă: se întâmplă să atingă patruzeci de minute, cumulând informaţii şi comentarii care şi-ar avea locul în alte emisiuni sau nicăieri. Criteriile de selecţie a ştirilor sunt obscure. Evenimente care merită a fi consemnate sunt trecute cu vederea, pentru a face loc unor reportaje minore, provinciale şi festiviste, interesante doar pentru propriii lor protagonişti. Se reinventează, încet-încet, mitologia treierătoarei şi a furnalului, ca şi inventarul satiric al instalaţiilor stricate sau al cuptoarelor avariate. Responsabilii emisiunii nu reuşesc să treacă peste convingerea lor înnăscută, potrivit căreia ierarhia ştirilor se pliază perfect pe ierarhia Puterii. Ei nu concep că, la un moment dat, ştirea zilei, cea cu care trebuie început, poate fi alta decât şedinţa de Guvern, sesiunea parlamentară sau protocoalele Preşedinţiei. Un convenţional respect pentru foruri şi „organe” provoacă adeseori dozajul nerezonabil al informaţiei. Conferinţe de presă rutiniere, declaraţii politice

lăbărţate şi găunoase, comunicate guvernamentale pletorice, alcătuite ca nişte procese-verbale solemn didactice (cu torente de „în principal”, „în ceea ce priveşte”, „ţinem să subliniem” ş.a.), sunt relatate în extenso, cu o penibilă cuminţenie subalternă. E curios că nimeni dintre cei a căror listă ne este prezentată la sfârşitul emisiunii, aşadar, nimeni dintre „realizatori”, nu pare să fie preocupat de posibile şi necesare îmbunătăţiri. Nimeni nu pare a fi văzut Actualităţile ARD sau ZDF, care încap în cincisprezece minute sau Actualităţile colegilor de la Antena 1, lungi, dar mai bine structurate, mai apropiate de tonul corect.

Ar fi bine să reflecteze cineva şi la reforma Buletinului meteo, gândit, deocamdată, ca o mică prelegere de specialitate, debitată cu un ştaif inutil de meseriaşi onorabili, dar netelegenici. Există formule mai vioaie, mai cordiale, mai destinse. Totul e să priveşti înjur, să vrei să înveţi de la alţii.

O mare problemă este aceea a moderatorilor. Rolul lor e determinant pentru reuşita unui talh-show eficient jurnalistic, riguros, elegant, accesibil. Moderatorul trebuie să fie politicos fără onctuozitate, comunicativ fără a deveni prea familiar, inteligent fără aroganţă. El trebuie să ştie când şi cât să vorbească, să-şi dozeze intervenţiile în aşa fel, încât să stimuleze opiniile interlocutorilor. E o meserie extrem de grea, în care farmecul personal, spontaneitatea, calmul sunt calităţi decisive, de neînlocuit prin hărnicie tenace sau prin simpla bună intenţie. Suntem încă departe de performanţe cu adevărat memorabile în acest domeniu. Avem de-a face mai curând cu o bogată colecţie de incompetente. Moderatorii noştri sunt diletanţi chiar când par a fi dobândit oarecare dezinvoltură. Unii tind să ocupe tot ecranul cu suficienţa lor egolatră, transformându-şi invitaţii în materia primă a unui spectacol propriu. Obraznici, hărţuitori, cu atât mai siguri de ei înşişi, cu cât sunt mai inconsistenţi, ei se comporta ca nişte satrapi mărunţi, ca nişte vedete de suburbie. Alţii, dimpotrivă, cultivă tonul mieros, îşi flatează slugarnic conlocutorii şi telespectatorii, privesc umed spre camera de luat vederi, cu un aer de băieţi buni şi sinceri, gata să împace pe toată lumea. Mai există stilul şugubăţ, stilul mître d'hotel,

stilul pionieresc (bazat, înainte de orice, pe tutuirea preopinenţilor, mai ales dacă sunt tineri) sau stilul „analiza muncii”. De curând, am avut surpriza să descopăr un caz cu totul neobişnuit: era vorba de un dialog între Guvern şi Opoziţie pe tema privatizării. Nu-i reţin, dintre participanţi, decât pe domnul Florin Georgescu, ministrul Finanţelor, şi pe domnii Ciumara şi Dinu Patriciu. Moderatorul era un personaj straniu, oarecum înspăimântător, cu alură şi maniere de plutonier. Corpolent, asudat, nervos, vădit iritat de prestaţia opozanţilor şi, în chip infantil, partizan al ministrului, individul avea ceva de anchetator care încearcă disperat să-şi domine instinctele. De la bun început, moderatorul a proferat câteva ameninţări, deopotrivă grosolane şi caraghioase, menite să-i aducă pe invitaţi la ordine: dacă nu se poartă cum trebuie, el, gazda, are căderea să întrerupă emisiunea şi să difuzeze, în locul ei, muzică. Convins, din plecare, că stă de vorbă cu nişte loaze indisciplinate, moderatorul nostru n-a făcut, de-a lungul tensionatei discuţii pe care a mediat-o, decât să-şi confirme presimţirile. La urmă, epuizat, excedat, dezamăgit de toţi şi de toate, dispus, e drept, să-şi facă şi autocritica, el a avut aerul că-i lasă pe toţi corijenţi şi că se abţine cu greu să nu-i pocnească. Telespectatorul răsuflă uşurat, bucuros că maratonul isteric la care a fost martor s-a încheiat. Rămâne, firește, întrebarea: De unde a fost pescuit un asemenea ipochimen şi prin ce ironic malentendu i s-a putut încredinţa un rol pentru care nici el, nici urmaşii lui, nici urmaşii urmaşilor lui nu au cum să livreze stofa cuvenită?

Multe şi melancolice lucruri se pot spune încă despre Televiziunea noastră. Ea are toate motivele să fie îngrijorată de concurenţa noilor posturi independente: n-ar fi exclus ca, destul de curând, să o vedem ieşind din cursă, pentru a ajunge o instituţie desuetă, cu iradiere strict confidenţială. Şi totuşi, nu toate şansele sunt pierdute. Cu un consiliu de administraţie din care ar urma să facă parte Lucian Pintilie, Gabriel Liiceanu, Octavian Paler şi N. C. Munteanu – adică cei propuşi de sindicatele Televiziunii – lucrurile s-ar putea îndrepta. Numai că pe cei patru candidaţi îi aşteaptă audierile parlamentare. Cu alte cuvinte, atârnă niţeluş de domnul

Adrian Păunescu ca totul să meargă bine. De cine? De Adrian Păunescu? Da. Cum adică? Lucian Pintilie şi Gabriel Liiceanu, Octavian Paler şi N. C. Munteanu depind, au ajuns să depindă de judecata lui Adrian Păunescu? Da. De judecata lui Adrian Păunescu. E o glumă? La nici cinci ani de la revoluţie, poetul de curte al dictatorului răsturnat, judecat şi împuşcat, decide asupra Televiziunii naţionale? Nu, nu e o glumă. E o victorie a democraţiei, a socialismului, a sufragiului, a „plebicistului”, a naţiei noastre mândre, care nu înţelege să renunţe la faliţii ei! O, geniu al venitorelui Rrromaniei! Când oare vom putea trăi sub aripa ta fără să murim de râs în fiecare clipă?

Dilema, nr. 86, 2-8 septembrie 1994

Tutuiala

Tutuiala e la modă. E semnul cordialităţii de gaşcă, al democraţiei victorioase, al sociabilităţii „americane”. De vreme ce you e şi „tu”, şi „dumneavoastră”, e musai să profităm şi să ne tutuim. Dovedim astfel că suntem „branşaţi”, actuali, globalizaţi. Nu avem prejudecăţi, nu umblăm cu discriminări şi cu fasoane. Ne tutuim. Suntem de-o teapă. Prieteni. Ne-am născut ieri. E perfect normal ca un reporter de televiziune să meargă cu microfonul pe stradă şi să-i tutuiască pe trecătorii cu care vrea să stea de vorbă, deşi îi vede pentru prima oară. E normal ca profesorul universitar să-şi tutuiască studenţii. E normal ca politicianul furios să-şi ia adversarii „la per tu”. E normal ca pe plajă, la discotecă, la emisiunile de divertisment, toată lumea să tutuiască pe toată lumea. În aceste condiţii, a folosi brusc apelativul „dumneavoastră” devine injurios. „Dumneavoastră” se spune numai în băşcălie, numai când vrei să-ţi exprimi antipatia, neîncrederea, dispreţul. „Normală” e doar tutuiala. Dar şi ea are, de fapt, subterane complexe. Există tutuiala macho, a masculului băţos faţă de fetiţe fragede sau demimondene interlope. (Îmi amintesc de modul inadmisibil în care dl Radu Moraru o tutuia pe invitata sa Cicciolina, ca şi cum ar fi agăţat-o după colţ.) Există tutuiala „de platou”, prin care moderatorul-satrap sau moderatorul-vedetă îşi etalează autoritatea, tutuiala poliţienească, a agentului de circulaţie care te trage de urechi, tutuiala prin care şeful îşi domină subalternii, tutuiala rutieră cu care se încondeiază reciproc şoferii isterici, tutuiala uzurpatoare, prin care naturile subalterne vor să se insinueze în lumea bună (dl Emil Constantinescu spunându-i „Vâclav” lui Havel), tutuiala războinică („boule”), ironic-protectoare („drăguţă.,.”) sau tovărăşească („măi dragă”). De la obrăznicie la nesimţire, de la proasta creştere la dez-inhibiţie primară, de la aroganţă la egalitarism, tutuiala acoperă un larg spectru al patologiei sociale. În mod paradoxal, ea îşi subminează propria legitimitate: când te poţi tutui cu oricine, când tutuiala devine

o deprindere curentă, prestigiul şi miracolul tandru sau camaraderesc al lui „tu” se degradează. În mod normal, la „tu” trebuie să ajungi; printr-o delicată chimie a afectelor, printr-un răbdător spor de încredere şi printr-o reciproc consimţită afinitate. „Tu” este un mod de a reformula – în condiţii de intimitate – instituţia respectului. Dimpotrivă, inflaţia tutuielii instituie indiferenţa, stereotipia, griul. Spaţiul dintre oameni devine monoton, ierarhiile se şterg, nuanţele sufleteşti ale comunicării devin irelevante. Tutuiala reduce totul la orizontală. În aparenţă, ea face dialogul mai direct, în realitate, îl sărăceşte.

Din când în când, mi se pare că o mulţime din relele cotidiene sunt rezultatul unei proaste administrări a tutuielii, efectul exceselor ei. Guvernanţii îi tutuiesc cu autoritară nonşalanţă pe gazetari, gazetarii îi tutuiesc sprinţar pe guvernanţi, miniştrii tutuiesc instituţiile, instituţiile îi tutuiesc pe cetăţeni, cetăţenii se tutuiesc între ei şi toţi laolaltă ne tutuim cu Europa. Diferenţele, demnităţile, eticheta, protocolul – sunt demodate. Ne scufundăm în omogenitatea lui „tu”, iar „tu” evoluează semantic spre „nimeni”. Nu ne-ar strica un pic de ştaif. Nu ne-ar prinde rău o scurtă epidemie de politeţe.

Jurnalul Naţional, 19 februarie 2004

Meseria de demnitar

Când vezi cum se distribuie, pe scena politică, portofoliile de ministru sau candidaturile pentru primării, te întrebi, inevitabil, cu ce criterii se lucrează şi ce trebuie să ştie, în definitiv, un demnitar. Pentru observatorul destins şi distant, realitatea oferă răspunsuri multiple. Candidatul trebuie, mai întâi, să fie bine văzut în partid. Să fie un sponsor generos, un om de încredere, un soldat disciplinat. Tandru cu şefii, serviabil, „băiat deştept". Pe urmă, vin la rând câteva calităţi standard, cu nume consacrate de mult în analele „muncii politice": „bun organizator" (în genere, e vorba de talentul de a pregăti temeinic şedinţe sau chefuri şi de a garanta, printr-o mică teroare, executarea ordinelor care vin „de sus"), „expert în munca cu oamenii" (adică sentimental, ipocrit, „de comitet"), „om de acţiune" (uşor decerebrat, fără fasoane intelectuale, devotat cauzei).

Un atu esenţial sunt relaţiile. Nu doar cu cei de la vârf, ci cu o sumedenie de reţele colaterale, construite prin complicitate, rudenie, afinitate somatică, ideologică şi financiară. Pe acest fundal, cariera publică e fie o investiţie abilă, fie o răsplată, fie, pur şi simplu, un hatâr. E, firește, minunat când „candidatul" are şi toxine mari ţi mici oarecari calităţi personale: popularitate (statistică), populism (sincer), papagal. Capacitatea de a clămpăni incontinent fără să spui nimic, o nătângă siguranţă de sine, privirea cordială şi încrezătoare spre viitor sunt calităţi indispensabile. Mai e nevoie şi de o zemoasă retorică „idealistă". E musai să invoci patria (cu ghinioanele ei istorice), oştirea (cu vitejiile ei străvechi) şi pe Dumnezeu (cu irepresibila lui simpatie pentru meleagurile noastre). Virtuţi anexe: arta de a promite, uşurinţa de a minţi, neruşinarea veselă. O suverană şi tonică nesimţire te califică, în chip fatal, pentru exerciţiul demnităţilor publice. François Mitterrand socotea că indispensabilă este şi condiţia fizică.

Aş adăuga plăcerea de fi pe scenă şi de a juca unul sau mai multe roluri. Nu poţi fi un politician eficace dacă nu ai

voluptatea de a fi politician. Trebuie să-ţi placă să te dai în stambă, să vorbeşti în bobote, să dai interviuri, să provoci, să încasezi, să mergi la recepţii, să zâmbeşti fotogenic, să fii slujit clipă de clipă, să ţii discursuri, să porţi cravată şi să umbli cu escortă. Bine, dar dincolo de toate astea, ce trebuie să ştii? Care trebuie să fie domeniul tău de competenţă? Un bun-simţ oarecum demodat va înclina să spună că un bun ministru al sănătăţii trebuie să ştie medicină, un bun ministru de finanţe trebuie să se priceapă la finanţe, un bun ministru al apărării trebuie să aibă expertiză militară ş.a.m.d. În realitate, nicăieri în lume, lucrurile nu mai stau aşa. Politicianul de carieră e azi la interne, mâine la industrie, poimâine la o prefectură sau la vreo primărie. Ceea ce se cere e o competenţă generică, fără definiţie precisă şi fără prea mult simţ al răspunderii.

S-ar zice că ai nevoie mai curând de noroc, de conjuncturi favorabile, aplomb şi o minimă dexteritate managerială. Doi-trei sfetnici bine pregătiţi şi loiali pot face infinit mai mult decât propria „tehnocraţie”. Rutina administrativă strict necesară se poate învăţa peste noapte, iar cea care are nevoie de ani lungi de exerciţiu e inutilă, dacă nu pernicioasă. Şi totuşi, totuşi, ce trebuie să ştie un demnitar? Probabil că nu trebuie să ştie nimic determinat şi că tot ce putem spera e să fie o persoană inteligentă şi cu frică de Dumnezeu. Din punctul meu de vedere, o meserie care are un profil atât de vag, care valorifică facultăţi aproximative şi care nu se bizuie pe o cunoaştere specifică nu e o meserie serioasă. E de mirare că există, din când în când, şi miniştri buni şi că, guvernate de personaje atât de inconsistente, ţările lumii şi lumea întreagă funcţionează. Nu există decât o singură explicaţie raţională a acestui paradox: intervenţia generoasă a Providenţei.

Jurnalul Naţional, 6 octombrie 2004

Cartelul patrioţilor

Patrioţi, retori şi lichele

Citatul din Caragiale stă asupra noastră ca o fatalitate, ca o insomnie. Orice păţim, orice spunem, orice gândim în spaţiul politic şi social al României de azi se regăseşte gata păţit, gata spus, gata gândit în textele magistrului. Pe unele le ştiam, dar le uitaserăm, pe altele le descoperim uimiţi, răsfoind ediţia Zarifopol sau formidabila antologie editată acum doi ani, la Humanitas, de Dan C. Mihăilescu. Pe altele, în sfârşit, le ştiam fără să le bănuim perfida actualitate. Ne aflăm dinaintea unui caz tipic în care opera e mai amplă decât realul. Realul se mişcă lent spre orizontul operei, fără să-1 atingă, adeverind, etapă cu etapă, intuiţiile ei inepuizabile. Evident, plăcerea de a asista la acest spectacol e dureroasă, ca aceea invocată de Socrate la începutul lui Phaidon. Dar nimic nu e mai formativ decât această dureroasă plăcere. Am avea enorm de câştigat dacă, măcar un an-doi, am împânzi coridoarele şi încăperile preşedinţiei, ale parlamentului, ale guvernului şi opoziţiei, ale străzilor şi pieţelor, cu pasaje din Caragiale şi dacă, pentru a intra într-un partid, în orice partid, ar trebui să trecem, mai întâi, un examen de caragialeolo-gie. Iată, spre ilustrare, unul dintre textele cele mai utile: „Când ar fi să dau vreo povaţă unui tânăr român, iată pe care i-aş da-o: Tinere, să-ţi fie patria scumpă şi sfântă ca şi mama ta! S-o iubeşti şi s-o respectezi din adâncul sufletului tău! De dragostea şi de respectul tău pentru ea să nu faci vreodată reclamă şi paradă. Ba, ai dreptul şi datoria să urăşti, să loveşti, să sfărâmi pe acei fraţi ai tăi ticăloşi, care, în loc s-o iubească şi s-o respecteze ca pe o mamă cuminte, onestă şi severă, o curtează, o măgulesc şi o exaltează ca pe o bătrână cochetă, nebună bună de tocat!” La noi, de o bună bucată de vreme, se întâmplă tocmai pe dos. Cei care confundă patriotismul cu linguşirea dezmăţată a

patriei îi urăsc – şi sunt gata să-i lovească şi să-i sfărâme – pe cei care cultivă discreţia şi luciditatea. Iubirea de ţară trebuie să fie oarbă! Melancolicii, disperaţii, analiştii prea „obiectivi” trebuie daţi pe mâna poliţiei! Aceasta pentru că – citatul e din nou de rigoare – „guvernamental sau, când din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită Rrromânia în cazul dintâi, o deplânge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubeşte până la nebunie”. O iubeşte şi o confiscă. Orice grupuscul de agitaţi lăcrămoşi se simte îndreptăţit să vorbească în numele poporului şi al ţării. „România” a devenit o insignă ieftină, arborată de toţi netrebnicii, O sumedenie de prostănaci solemni şi de lichele gălăgioase iau, nepedepsiţi, numele ţării în deşert şi cer pedepsirea celor care refuză s-o facă. În 1990, Eugen Barbu şi Vadim Tudor au avut îndrăzneala să propună ca titlu al publicaţiei pe care o plănuiau Neamul românesc, uzurpând gazeta cu acelaşi nume scoasă cândva de Nicolae Iorga. A te cocoţa la asemenea rang li se părea, probabil, o faptă patriotică. Au comis o blasfemie încă şi mai grosolană optând pentru România Mare. Când, cartelul patrioţilor ca român, te gândeai, înainte de 1990, la această sintagmă, aveai în minte măreţia succesului politic de la 1 decembrie 1918. Acum, asociezi spontan România Mare cu un partid marginal şi cu jalnicul lui conducător, asfixiat de propriile dejecţii. Ce poate fi mai ofensator decât o asemenea substituţie? Ce poate fi mai nepatriotic? Exemplele se pot multiplica. Ziarul guvernului – fatalmente inexpresiv, părtinitor, necreditabil – se cheamă, nici mai mult, nici mai puţin, Vocea României. Cum poate o minte cuviincioasă să proclame cu atâta iresponsabilitate echivalenţa dintre un cabinet de partid şi prestigiul întregii ţări? Ce are a face România cu Hrebenciuc şi Cozmâncă? Au pus ei şi alţii ca ei monopol pe duhul naţional? I-a consacrat vreun arhanghel ca întrupări ale neamului? Iar vocile care nu vin dinspre guvern, de unde vin? Din Bulgaria? Din Coreea? Din Scandinavia? Sminteala e fără margini. Mai există o publicaţie care îşi zice Românul. Să nu mi se spună că asemenea titulaturi au existat şi în trecut. Ceea ce era în acord cu spiritul veacului al XIX-lea şi cu

euforia unui stat naţional proaspăt consolidat nu mai are aceeaşi justificare astăzi. Ca să nu mai vorbim despre diferenţa de calibru şi de calitate dintre gazetarii care cultivau patriotismul ieri şi cei care o fac acum. Pe acest fundal, grandilocvenţa contemporană nu poate fi decât comică şi provincială. Imaginaţi-vă echivalentele unui titlu ca Românul în alte ţări: Turcul, Neamţul, Paraguayanul. A te expune, astfel, ridicolului e a face un serviciu ţării?

Obrăznicia unor rrromâni merge însă şi mai departe. Ei îşi adjudecă nu numai prezentul ţării. Îi arvunesc şi viitorul. Citesc stupefiat în Adevărul din 20 iulie un text amplu, semnat de „prof. Univ. Dr.” Aurelian Bondrea. Domnul Bondrea a întemeiat o fundaţie. Cum se numeşte fundaţia d-sale? „România de Mâine”. Cine este domnul Bondrea? Unul dintre măcelarii cei mai venali ai Ministerului învăţământului de sub Ceauşescu. Responsabil cu „cadrele”, vigilent până la cruzime, implicat în falsificări de acte publice cu greu muşamalizate (datorită contribuţiei sale la „legalizarea” carierei ştiinţifice a „cabinetului 2”), dl Bondrea este acum un mare reformator, în stilul „Sandu Napoilă”: vrea să respectăm „neabătut” Constituţia, să reabilităm „rolul statului”, al planificării, al armatei şi al credinţei strămoşeşti (ca toţi activiştii, dl Bondrea e un mistic deviat), să elaborăm un „program cultural naţional” care „să sprijine creaţia poporului român” şi să reîncepem industrializarea. Naţional-comunism vag ajustat, limbaj de lemn nevindecabil, gândire de propagandist obosit. Ideea că s-a murit pe străzi, în decembrie '89, pentru ca „România de Mâine” să încapă pe mâna uneia dintre slugile cele mai vulgare ale vechiului regim e cutremurătoare. Şi iată – fără comentarii – lista câtorva membri fondatori ai „alianţei” domnului Bondrea: Iosif Constantin Drăgan, Adrian Păunescu, Dinu Săraru, Mihai Ungheanu, Ion Dodu Bălan, Gheorghe Cazan, Hajdu Gyozo, Mihai Golu, Ilie Bădescu, Neagu Udroiu, Dimitrie Vatamaniuc, Alexandru Surdu, Ion Coteanu, Radu Voinea, Vasile Gionea, Romulus Vulcănescu. Sunt mai mult decât stingherit să constat că au acceptat să se alăture acestei previzibile „alianţe” câteva figuri care, fie prin vârstă, fie prin

performanţă profesională, fie prin instituţiile pe care le reprezintă, ar fi trebuit să fie mai circumspecte (Nicolae Cajal, Radu Beligan, Valentin Lipatti, Antonie Plămădeală, Ştefan Milcu). Calculul pripit, vanitatea, un mai vechi exerciţiu al conformismului sau pur şi simplu naivitatea au atârnat mai greu decât ar fi fost cazul. Rezultă, oricum, din această împrejurare, că „România de Mâine” e, pentru unii, cea mai tristă varianta posibilă a României totalitare, cu toate edecurile ei, cu întregul ei alai de obedienţă, oportunism şi neruşinare. Mai blând spus, „România de Mâine” e România lui Caragiale: „Aci sunt slujbe pentru slujbaşi, nu slujbaşi pentru slujbe; biserici pentru popi şi paracliseri, nu paracliseri şi popi pentru biserici; gâşte pentru hahami, nu hahami pentru gâşte; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre. Aici e, în fine, o patrie pentru patrioţi, nu patrioţi pentru o patrie.”

Dilema, 2-8 august 1996

Dedicaţia ca gen literar

Ca orice punere în scenă a afecţiunii, dedicaţia e, prin definiţie, ipocrită. Evident, când autorul se adresează rudelor, prietenilor sau vreunui personaj căruia îi datorează recunoştinţă sau respect sincer, ipocrizia e minimală. Dar o anumită afectare stilistică, un fatal declarativism sunt greu de evitat chiar şi în asemenea cazuri. E nevoie de talent, tact, inspiraţie şi autenticitate pentru a compune o dedicaţie credibilă, fără tarele paradei convenţionale, fără solemnităţi şi hiperbole stingheritoare. Ar fi de aşteptat, prin urmare, ca, răsfoind o colecţie de dedicaţii oferite cuplului Ceauşescu, să întâlnim cantităţi enorme de oportunism fad, de ipocrizie conformistă, de emotivitate trucată. Nu vom pretinde că asemenea performanţe lipsesc. „Modestul” omagiu, „înaltul” sau „profundul” respect şi, în genere, toată recuzita linguşelii crase apar la tot pasul, sub semnături mai mult sau mai puţin prestigioase, mai mult sau mai puţin neaşteptate. De multe ori, însă, dai peste o materie al cărei semn distinctiv pare sinceritatea. În cele ce urmează, vom oferi mostre ale acestei categorii. Nu scatofagul comun ne interesează, cel care, dedicând o carte familiei prezidenţiale, pare a se conforma unei obligaţiuni administrative. Ne interesează cartelul patrioţilor scatofagul „contributiv”, cel care vrea să iasă din rând, să fie original şi umed, să se târască ingenios şi să se gudure înaripat. Ne interesează nu neruşinarea birocratică, ci obscenitatea ofensivă, fără măsură, în care distincţia dintre fals şi adevărat devine irelevantă. Rareori ne-a trecut prin mâini un mai sufocant amestec de sentimentalism vicios, sminteală şi prostie. Să judece cititorul dacă exagerăm sau nu.

Am avut acces la textele citate mai jos datorită domnului Alexandru Popovici, care a avut inteligenţa şi umorul de a le colecta. Îi mulţumesc.

Iată, mai întâi, o dedicaţie fluvială, prilejuită de ziua de naştere a conducătorului: (Respectăm, fireşte, ortografia şi punctuaţia autorilor citaţi.) „ Cel vrednic şi nevrednic, /Astăzi

au dezlegare, /Să te slăvească Doamne/Şi îţi urăm cu toţii/Să ne trăieşti Stăpâne/La mulţi ani Crai Nou, /La mulţi ani Prometeu, /La mulţi ani Bunăstare, /La mulţi ani Lumină, /La mulţi ani Bucurie, /La mulţi ani Simfonia munţilor de brad, /La mulţi ani Murmur de ape, /La mulţi ani Vuietul lor, /La mulţi ani înţelepciune, /La mulţi ani Mândrie, /La mulţi ani Zâmbet de copii care trăiesc în pace/La mulţi ani Dreptate, /La mulţi ani Bogăţie/La mulţi ani demn Bărbat, /La mulţi ani Soţ şi Tată, /La mulţi ani Fiul Ţării, /La mulţi ani Vise-nplinite, /La mulţi ani Cunună de lauri şi Victorii, /La mulţi ani Soare al Păcii, /Şi al nostru Domnitor."

Există, însă, şi variante comprimate, de un laconism monumental: „Domnului (sic!) Nicolae Ceauşescu, Eminescul politicii." Politica este însă departe de a fi domeniul privilegiat al competenţei prezidenţiale. Toate profesiunile visează să beneficieze de înaltul patronaj al mirandolianului ilegalist. De pildă, filosofia: „Mult stimate şi iubite tovarăşe Nicolae Ceauşescu, îngăduiţi-mi, în locul unei dedicaţii protocolare, mărturisirea ca pentru mine, ca om comunist şi ca filosof marxist, Dumneavoastră, ca om comunist şi ca un gânditor marxist de frunte al epocii noastre, reprezentaţi un model nu numai raţional dar şi afectiv de gândire şi comportament. Cu sentimente de adânc respect şi sinceră afecţiune, acest modest omagiu." Sau: „ Tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Vă prezint, cu dragă inimă, aceste încercări de a arunca o privire materialist-dialectică asupra celor mai noi descoperiri din ştiinţele naturii şi reflectarea lor în teoria cunoaşterii, cu vii mulţumiri pentru tezele ce le-aţi elaborat în acest domeniu în expunerile Dvs. şi pe care le-am folosit din plin în lucrare."

După filosofie, vin la rând ştiinţele economice: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, Secretar General al partidului, care a fundamentat un strălucit model de abordare a raportului dintre acumulare şi consum, din care m-am inspirat permanent în elaborarea variantelor de prognoză prezentate în această lucrare." Urmează profesorii: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, admiraţia sublimă a omului de la catedră." Turiştii: „Vă rog să-mi îngăduiţi, stimate tovarăşe Nicolae Ceauşescu, să vă ofer această modestă şi

prima carte a mea (...) o carte despre oamenii ce le e drag să urce pe Nehoiul.” Agronomii: „...Scumpe tovarăşe Ceauşescu, vă ofer cu deosebită consideraţie şi condescendenţă o modestă lucrare de ergonomie în agricultură, cu aplicaţii practice deduse din cei peste 20 de ani de activitate direct productivă în agricultura de stat, menită să contribuie la diminuarea efortului fizic şi îmbunătăţirea în continuare a condiţiilor de lucru a oamenilor muncii care îşi desfăşoară activitatea în agricultură.” Muzicologii: „...Respectuos omagiu şi adâncă preţuire din partea autorului care a urmărit cariera muzicală a unui fiu al clasei muncitoare, marele cântăreţ Leonard.” Epigramiştii: „...Pentru cel mai iubit fiu al poporului din partea unui scriitor comunist care doreşte să-şi aducă contribuţia prin acest scurt şi eficace gen literar – epigrama – la formarea unei noi conştiinţe socialiste.” Fabuliştii: „...Această carte cu fabule, prin care un scriitor comunist speră să-şi aducă modesta-i contribuţie şi pe această cale la desăvârşirea construcţiei socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră dragă.” Romancierii: „În semn de înalt omagiu, Excelenţei sale, Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, simbolizând în roman, în conştiinţa poporului nostru, ziua de Luni care a urmat după „viscolul” înlăturat de Domnia Sa.” Alte domenii revin, pentru o distribuţie echilibrată a competenţelor, Elenei Ceauşescu. De exemplu, fotbalul: „Tovarăşei Elena Ceauşescu, al cărei spirit de justiţie, a cărei sensibilitate şi autoritate umană creează cadrul de care are nevoie şi fotbalul, ca orice încercare de a aduna laolaltă oamenii, energiile, pasiunile, adâncul omagiu al celui ce trudeşte în sport, lovindu-se mereu de toate pragurile, pentru a înţelege adevărul.” Tot primei doamne se adresează medicii, care îi dedică Sistemul arterial aortic, arătând că „valvele şi arterele artificiale„ nu ar fi devenit „realizări” fără ICECHIM, adică fără dânsa. Medicilor li se adaugă geografii, care o informează pe mult stimata tovarăşă academician despre faptul că „geografia românească din perioada construcţiei socialiste participă tot mai mult la cunoaşterea şi soluţionarea multor probleme de teren, intim legate de programul de dezvoltare multilaterala a României moderne.” Ca de la femeie la

femeie, o traducătoare de lirică asiatică scrie: „Dacă aş fi rămas acasă, în satul meu din inima Bărăganului, alături de cei şase fraţi şi de bunii şi bătrânii mei părinţi, V-aş fi trimis în dar o pâine mare şi bine crescută, rumenă şi aromitoare. Acum, Vă rog să-mi îngăduiţi gestul de a vă oferi simbolul străbaniilor mele de a pătrunde tainele adânci ale poeziei antice chineze”. Tot o natură lirică, bărbat de această dată, încheie o mai lungă dedicaţie astfel; „Ca un omagiu pentru femeia româncă dintotdeauna şi în primul rând pentru dumneavoastră, stimată Tovarăşă Elena Ceauşescu – închin ciclul «Dochia», în care am încercat să îmbin legendele despre neînfricata fiică a lui Decebal cu obiceiul mărţişorului care, dintre toate popoarele lumii, îl avem numai noi.”

Ar fi, totuşi, trivial să se creadă că poezia nu se adresa decât cabinetului 2. Cabinetul 1 e în egală măsură vizat, uneori cu un fel de complicitate. Poetul îi scrie preşedintelui ca unui confrate: „...Scriitorului de seamă al neamului nostru, însemnul cel mai profund de respect...„ Sau: „Lui Nicolae Ceauşescu, Poet de discretă sensibilitate, fineţe calorică intimă şi mai ales de înaltă cuprindere a înţelegerii spiritualităţii româneşti care a creat acest stat autohton. Omagiu marelui patriot care se alătură voievozilor.” Contaminaţi de aura lirică a destinatarului, toţi autorii de dedicaţii sucombă, de altfel, sub inspiraţiune. Unii simt în mână „fosforescenţa condeiului”, alţii scriu cu „condeiul muiat în curăţenia cugetului”, alţii se simt absorbiţi în „atmosfera de deplin urcuş” creată de conducător. „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, cea mai modestă dovadă de dragoste, dublată însă de iubirea ce i-o port...” – oftează, halucinat, semnatarul unor Imnuri orfice. Se vorbeşte de „înflorirea multilaterală” a României, de străbania prezidenţială „de a ridica patria lângă vulturi”. „Un om a cărui origine plugărească se pierde în noaptea vremurilor” îşi dăruieşte „paginile simple” celui „hărăzit să fie arhitect de lumină peste noroaiele trecutului”. Un altul îl roagă respectuos pe marele bărbat „să-şi descreţească fruntea atât de brăzdată de grijile patriei”. În alt loc, un citat din Camus e manevrat emfatic pentru a omagia capacitatea şefului de a

iubi „fără măsură” (helas! n.m. A. P.). Un poet desfigurat de admiraţie şi afecţiune se adresează secretarului general „cu graţie, cu duioşie, cu delicateţe şi melancolie...” Scriitorii se simt copleşiţi, diminuaţi, deprofesionalizaţi de prezenţa suverană a „celui mai brav bărbat al planetei” („comunist de esenţa superioară, stejar nemuritor”): „Noi, cei care încercăm să ne numim scriitori, cu toate că şi prin activitatea noastră literară tot poporul român este acela care hotărăşte cine este şi cine nu este scriitor, pe baza aleanului şi a idealului social pe care l-am cântat, ori l-am descris, noi scriitorii membri de partid urmărim cu entuziasm înflăcărat ceas de ceas şi clipă de clipă activitatea Domniei Voastre. (...) Vă rog să-mi îngăduiţi să Vă mărturisesc că şi eu, ca scriitor, simt că există în această ţară minunată, o sevă înoitoare care circulă într-una de la Domnia Voastră înspre sufletul nostru şi de la noi înspre Domnia Voastră (...) Această sevă înoitoare este razim şi nădejde pentru victoriile socialismului din România şi, cine vrea să înţeleagă cinstit, îşi dă seama că este în folosul sistemului mondial socialist.” Nimeni nu pare dispus să rămână în afara acestui ameţitor carusel omagial, de vreme ce e planetar. Planetar, carevasăzică judeţean. Cutare scrie „din tot sufletul lui de slătinean”, cutare „din inima sa moţească”, un al treilea „din partea unui argeşean”. Cineva se recomandă, într-un insolit amestec de elan social şi precizie geografică, drept „primul intelectual dintr-o familie de ţărani din comuna Bărăciţa, satul Dobra, judeţul Mehedinţi, actualmente profesor la Sfântu Gheorghe, Covasna”. Minorităţile conlocuitoare se unesc – fericite – cu iureşul majoritar: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, acest roman despre prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar, despre suferinţa celor oprimaţi, despre revolta celor ce au suferit şi despre naşterea unei alte lumi, care nu putea fi însă cea dreaptă, o carte ale (sic!) autocriticii naţionale maghiare, scrisă deci în concepţia umanismului maghiar, care a înfierat asuprirea naţiunilor minoritare, asuprirea românilor (ah!), şi a înţeles naşterea noilor state naţionale din Bazinul Dunărean – deci şi ale (sic!) României din secolul XX – ca o legitate inevitabilă al (sic!) istoriei, o carte socotită singulară în toată

literatura de limba maghiară prin sinceritatea ei totală.” Unele dedicaţii fac apel la sibilinice împrejurări biografice: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu respectuos omagiu, în amintirea unui circuit comun prin ţară, într-o perioadă de ascuţită luptă de clasă...” Sau: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu etc. etc. – omagiul respectuos şi devotat al autorului acestor trăiri dramatice din timpul eroicelor lupte pentru triumful socialismului, în timpul marei revoluţii din Octombrie 1917, când am avut fericirea de a cunoaşte personal pe marele Lenin, transmiţându-i un mesaj.” Febra dedicaţiilor capătă, încet-încet, dezvoltări baroce. Când autorul nu e destul de prompt sau e în imposibilitate de a ponta, se găseşte imediat o soluţie de înlocuire: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, conducător iubit al partidului şi statului nostru din partea soţiei celui care a semnat-o!”

În sfârşit, ca şi cum recolta omagială ar fi săracă, membrii clanului suprem sfârşesc prin a se firitisi între ei. Iată o dedicaţie a generalului-locotenent dr. Ilie Ceauşescu către nepotul său Valentin Ceauşescu: „Lui Valentin, cu deosebită stimă şi multă consideraţie, cu sincere mulţumiri pentu contribuţia determinantă adusă la succesele echipei de fotbal a armatei, la prestigiul fără precedent al fotbalului românesc şi implicit al României Socialiste.”

S-ar zice, după asemenea exemple, că dedicaţia omagială se mişcă strict în teritoriul comicului (involuntar). Dar să nu neglijăm dimensiunea ei tragică. Căci dincolo de linguşeala ridicolă, de stupiditatea candidă, de avatarurile ilare ale limbii de lemn, dincolo de conformismul înflorat al proştilor, iese la iveală mizeria unui sistem care nu s-a mulţumit să utilizeze mediocritatea şi slugărnicia, ci a schimonosit talente incontestabile, prestigii reale, inteligenţe superioare. În astfel de cazuri nu mai e nimic de râs. Şi nu ca o „demascare” trebuie citite rândurile care urmează, ci ca un lamento nevindecabil pe marginea totalitarismului. Oroarea se arată cu sporită intensitate, când victima ei e valoarea, calitatea umană. Nu ne vom grăbi, deci, să aruncăm cu piatra în obrazul celor care au cedat sufleteşte într-o ambianţă absurdă. Vrem doar să semnalăm, o dată mai mult,

dimensiunea copleşitoare a acelei ambianţe, irezistibila ei perversitate.

Vom trece peste mostrele de „devotament” previzibil, semnate de profesionişti ai compromisului din categoria Victor Tulbure, Aurel Baranga, Al. Voitin(ovici), Mihail Davidoglu, Ion Brad sau, dintre cei activi până în ultima clipă a regimului, Traian Iancu şi Ion Potopin. Aici nu e vorba de conştiinţe siluite, de asfixiante drame interioare. E vorba, pur şi simplu, de un servilism inerţial, eventual cinic, devenit, în unele cazuri, o a doua natură. Nu vom acorda multă atenţie nici gesticulaţiei omagiale subînţelese, derivând aproape mecanic din exerciţiul unei demnităţi publice sau al unei angajări politice exprese. Era mai mult sau mai puţin inevitabil ca Miron Constantinescu să compună dedicaţii de protocol („omagiuprietenesc”, „veche şi constantă stimă” etc). La fel, George Macovescu, fie ca ministru de Externe, fie ca preşedinte al Uniunii Scriitorilor („Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, pentru că trăieşte atât de intens farmecul pământului românesc”). Nici Mihnea Gheorghiu nu se putea sustrage, în calitatea lui de preşedinte al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice, micului balet encomiastic – căruia îi dă, totuşi, uneori, o notă personală („Tovarăşilor mei dragi...”), cu utilizarea recurentă a termenului „afecţiune”. În aceeaşi categorie i-aş trece pe D. R. Popescu (preşedinte al Uniunii Scriitorilor), Valter Roman (Director al Editurii Politice), Dumitru Ghişe şi Virgil Cândea.

Un caz aparte este Leonte Răutu. Dedicaţiile sale rămân în limitele convenţionalului, dar, alături de ele, se găsesc, uneori, un soi de note bibliografice, puse în carte pe o foaie separată. Aceste note nu adoptă stilul festiv sau subaltern. Ele cultivă, mai curând, răceala indicativă a rapoartelor de serviciu. Semnatarul rămâne, până la capăt, un competent funcţionar superior, hotărât să nu piardă nici un prilej pentru a furniza şefului său o informaţie utilă, cu tonul vag protector pe care îl da un anumit ascendent intelectual. Iată un exemplu (avem de-a face, se pare, cu o culegere de documente cu circuit închis): „Tov. Ceauşescu (a se observa prescurtarea „funcţională”). Dintre numeroasele documente

deosebit de interesante, cuprinse în această culegere, atrag atenţia în mod special asupra cuvântării lui Molotov din 31 octombrie 1939, unde se preconizează revizuirea noţiunii de «agresor» şi «agresiune» şi se declară absurd şi criminal «războiul ideologic pentru nimicirea hitlerismului» (vezi pag. 373-376). De menţionat de asemenea discursul lui Molotov cu privire la încheierea Tratatului sovieto-german (pag. 273), în care sunt criticaţi «unii oameni cu vederea scurtă, atraşi de o agitaţie antifascistă simplistă», şi se declară că acest tratat «marchează o cotitură în dezvoltarea Europei». Această culegere cuprinde, printre altele, şi textul complet al memoriului lui N. Titulescu, adresat în toamna anului 1939 regelui Carol al II-lea, cu privire la raporturile româno-sovietice între cele două războaie (pag. 301), însemnările lui Armand Călinescu ş.a.”

Dincolo de obligaţia strictă a dedicaţiei de protocol trece, din păcate, cu un straniu fior admirativ, Mircea Malţia. Câteva din „producţiile” sale sunt închinate „tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu”. În treacăt fie spus, dedicaţiile către „ea” sunt, moralmente, încă şi mai şubrede decât dedicaţiile către „el”. Inanitatea personajului era îndeobşte recunoscută, iar slăvirea sa rituală – mai puţin imperativă. E cu atât mai întristător să vezi un om ca Mircea Maliţa lăudându-şi eroina pentru „înţelegerea profundă a mecanismului învăţării şi descoperirii” sau confecţionând, cu un scris minuţios, rânduri ca acestea: „ Vă rog să primiţi omagiul sincer, devotat şi plin de recunoştinţă al celui ce, având privilegiul de a fi în preajma Dvs. în peisajuri străine, a admirat darul Dvs. de a citi în sufletul oamenilor, de a surprinde esenţa civilizaţiilor şi de a aprecia situaţiile dincolo de înfăţişarea lor exterioară.” Preocupat să mimeze entuziasmul, dl Maliţa uită, abstras, gramatica. El comunică dnei Ceauşescu „bucuria de a fi trăit clipele unor elocvente recunoaşteri a marilor sale contribuţii din partea oamenilor de ştiinţă a (sic!) altor ţări, care au subliniat cu căldură meritele personalităţii sale pe plan mondial”.

Ne apropiem, încet-încet, de registrul tragic anunţat la început. Oameni care n-au avut mai nimic de câştigat de pe

urma regimului (ba, uneori, dimpotrivă!) se străduiesc să se arate obedienţi şi tandri. Într-o dedicaţie către Nicolae Ceauşescu, Teodor Vârgolici se oferă să slujească „sub înalta sa conducere”. Emil Mânu îşi mărturiseşte „dragostea şi devotamentul”. Cristina Tacoi vorbeşte de „creatorul României moderne şi de distinsa sa Doamnă”.

Nu se lasă mai prejos nici liricii minori (Mircea Micu, pentru care preşedintele e „voievodul inimilor româneşti”), umoriştii colocviali (bietul Nicolae Tăutu, care se recomandă „fostul dumneavoastră subaltern şi actualul subaltern”) sau chiar viitorii transfugi (Al. Mirodan). În 1978, Mircea Tomuş vede în „marele bărbat” „simbolul actual al Patriei”, trudind pentru „strălucirea literelor române”. Ioan Grigorescu se înclină „cu nemărginită dragoste” şi se laudă că, deşi „uneori pelegrin”, s-a întors întotdeauna acasă. Gheorghe Tomozei oferă preşedintelui cartelul patrioţilor un „omagiu emoţionat”, iar Marin Mincu, da, Marin Mincu îşi exprimă „bucuria şi mândria de a fi contemporanul epocii Ceauşescu”, în calitatea sa de „delegat cultural al ţării în străinătate”. Nu lipsesc nici minorităţile: Meliusz Jozsef, într-o românească suprarealistă, „mulţumeşte cu deosebită stimă” pentru, „ideile al omeniei” (sic!), pe care le va păstra „până la ultima sclipire a minţii lui”. O melancolică surpriză ne face diafanul poet Constantin Abăluţă: „ Cu deosebită stimă şi consideraţie ofer acest UNU (titlul volumului – n.m., A. P.) primului bărbat, primei personalităţi, proteguitorul artelor şi culturii, conducătorul statului nostru NICOLAE CEAUŞESCU. De asemenea însoţesc această carte de (sic!) ultima mea gravură «Mamă şi copil», lucrată special pentru a-i putea fi oferită.”

Tulburătoare este râvna, s-ar zice inutilă, a unor scriitori aflaţi la sfârşitul vieţii şi al carierei. Foşti experimentatori ai literaturii de avangardă aţipesc într-un conformism fad, timoraţi, speriaţi de ce-au păţit sau de ce-ar putea păţi, dacă nu avizi de o vanitoasă confirmare târzie: Virgil Teodorescu, Virgil Carianopol („ Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, căruia îi datorez faptul că pot publica şi am locul meu, în Istoria Literaturii Române.”), Dragoş Vrânceanu, Barbu Solacolu. Profetic se dovedeşte Demostene Botez, care îi dedică lui

Ceauşescu însemnările sale din URSS în 1962! M. Sevastos îi urmează abia în 1966, iar Petru Comarnescu în 1967. Tia Peltz pretinde, în 1973, că s-a inspirat din „principiile eticii şi echităţii”, Romulus Dianu e copleşit de „eminentul pedagog”, căruia îi oferă „veneraţia şi admiraţia sa”, iar Octav Dessila comite – în semn de omagiu – o nebuloasă metaforă cosmică: „Deşi secolele de trăire ale unui neam se înmulţesc şi se depărtează mereu între ele pe măsura străbaterii lor în veşnicie, li se întâmplă, totuşi, câteodată, ca unele piscuri ale lor să sară de oriunde s~ar afla şi într-atât să se apropie unele de altele – şi într-atât să semene atunci între ele – încât să nu le mai putem deosebi, care anume pisc a luat la purtare pe al altuia. Găsindu-mă în faţa unui asemenea fenomen istoric, cer înalta învoire să mă înclin în faţa lui.” Cu o vervă cvasierotică se adresează „cabinetului 2” Henriette Yvonne Stahl: „Tovarăşei Elena Ceauşescu, celei mai drepte cumpene – susţinătoarea puterii cârmaciului ţării” Septuagenară, Georgeta Mircea-Cancicov delirează agramat despre „Înalta Domniei-voastre ocrotire”, pe pagina de titlu a unui volum „citat în delungîn istoria literaturi români d-in ani 1938” (sic! sic! şi iar sic!).

Texte stingheritoare apar şi sub semnăturile lui Octavian O. Ghibu, Dumitru Berciu, Nicolăescu-Plopşor, ca să nu mai vorbim de Constantinescu-Iaşi sau Ştefan Pascu. După ani grei de puşcărie, intră în cor şi Constantin C. Giurescu (însoţit, sporadic, şi de fiul său, Dinu), cu siguranţă din nevoia – legitimă – de a-şi consolida statutul atât de greu recuperat: „Preşedintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceauşescu, această carte care arată că formarea poporului român nu este nici un „miracol” şi nici o „enigmă”, ci un fenomen normal, ca şi formarea celorlalte popoare romanice, în semn de admiraţie şi înalt omagiu.” (Se va observa, desigur, candoarea autorului, dispus să polemizeze, în spaţiul unei dedicaţii oficiale, cu Gh. I. Brătianu, colegul său mort în închisoare sub Dej.)

Mai „firesc” sună textele omagiale ale unor cunoscuţi oameni de stânga, gen George Ivaşcu (care nu mai pridideşte să-şi proclame vechimea în partid, invocând anul 1935, când

Nicolae Ceauşescu era deja „o înaltă pildă pentru generaţia noastră”) sau Eugen Jebeleanu, care vorbeşte în numele unor „vechi amintiri” şi îl consideră pe Ceauşescu, în 1971 (anul nefastelor „Teze din iulie”), „apărătorul fără teamă şi prihană al Libertăţii”. Există, din fericire, şi ingenioase forme de eschivă, nu lipsite, uneori, de un secret umor. Gestul votiv e bifat, dar imnologia e eludată, fie printr-un pur exerciţiu stilistic, fie printr-un discurs autoreferenţial. În prima categorie se distinge Dan Hăulică, care anexează unui exemplar din Secolul 20 o carte de vizită cu următorul text: „Cu aleasă deferenţă, această sinteză, elaborată după îndelungi şi complexe prospecţiuni, despre o ţară minusculă care a avut de timpuriu curajul luptei trainice pentru neatârnare, şi despre întâlnirile dintre aceste ilustre valori şi tradiţia noastră românească - până la Arghezi şi Blaga.” Despre „destinatar”, nici o vorbă. E limpede efortul autorului de a înfrunta cu graţie inevitabilul, cedând circumstanţelor fără a se umili. În alt registru, dar pe linia aceluiaşi tip de divagaţie, se înscrie Fănuş Neagu: „Tovarăşului Nicuşor Ceauşescu, această carte care e o zbatere de argint a tinereţii mele (şi, sper, a tuturor celor ce trăim pentru frumuseţea visului), însoţită de speranţa că, în timp ce o va citi, îl voi face să audă un sunet de taină a inimii mele, un brad şi o talangă din Giuleşti.” Zaharia Stancu excelează, la rândul lui, în specia discursului autoreferenţial, nu ştim cât de ironic, cât de egolatru sau cât din amândouă. El trimite preşedintelui traduceri – în limbi inaccesibile – ale cărţilor proprii, cu scurte însemnări descriptive: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, această carte care a ajuns până în Finlanda, Omagiu” sau „aceste pagini în cehă.”

Deşi nu e tocmai o noutate, conformismul căruia i-a consimţit, în atâtea rânduri, Zoe Dumitrescu-Buşulenga nu încetează să ne amărască. Binele făcut de un profesor ca ea vieţii universitare româneşti e de necontestat. Cred, însă, că binele acesta ar fi sporit, dacă în „bibliografia” prezenţei publice a unei doamne de o asemenea croială ar fi lipsit propoziţii ca aceasta: „ Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, providenţialului conducător care ne-a redăruit libertatea şi

conştiinţa naţională, omagiul suprem.” Să fi fost sinceră? Şi să fi fost creştineşte sincer regretatul Ioan Alexandru, când oferea şefului statului traducerea Cântării Cântărilor „cu iubire”? Ce putem crede, în sfârşit, despre sinceritatea impunătorului Geo Bogza, de vreme ce, în 1981 (într-un moment, aşadar, în care eram obişnuiţi să vedem în el un reper al rezistenţei demne, al verticalităţii autentice), se complăcea, la adăpost de judecata publică, să scrie pe o carte despre Spania: „Tovarăşului Nicolae Ceauşescu, la a şaizecea aniversare a Partidului Comunist Român, aceste texte din vremea romantică a antifascismului, în semn de profund respect”?

Neaşteptată ne apare, astăzi, şi o probă de devotament întârziat din partea unui om atât de respectabil cum este profesorul Paul Cornea. Profesionist de elită, pedagog plin de farmec şi interlocutor savuros, el se disociase, în conştiinţa noastră, de tribulaţiile tinereţii sale uteciste. Cu toate acestea, în 1972, profesorul putea încă să-şi însoţească o lucrare cu următoarea scrisoare: „Iubite tovarăşe Ceauşescu, îndrăznesc să vă ofer volumul alăturat despre dezvoltarea culturii româneşti la începutul secolului al XIX-lea, care constituie rezultatul multor ani de muncă încordată. Am năzuit prin această carte să servesc în mod devotat şi cu toată răspunderea cultura noastră socialistă, demonstrând rodnicia metodei marxiste în înţelegerea şi explicarea trecutului. Sper să fi reuşit într-o oarecare măsură. Ştiu că Dumneavoastră urmăriţi cu cea mai mare atenţie ceea ce se face la noi pe tărâmul ştiinţelor umane şi ideologiei literare. Sunt însă conştient, pe de altă parte, că imensele sarcini pe care le aveţi s-ar putea să vă împiedice să luaţi cunoştinţă de contribuţia mea, oricum de un caracter limitat. Dar, pentru mine, ca profesor, cercetător ştiinţific, ca vechi membru de partid şi vechi activist al UTC, care v-am cunoscut şi am luptat sub conducerea Dvs. încă în primele săptămâni de după 23 august 1944, constituie o mare satisfacţie chiar şi faptul de a vă putea oferi această carte, acum, în preajma Conferinţei naţionale a scriitorilor. Vă rog să consideraţi volumul alăturat drept un omagiu modest de recunoştinţă şi

gratitudine pentru activitatea Dvs. excepţională în fruntea poporului şi a partidului, pentru idealul de umanism socialist pe care-l menţineţi viu în inimile noastre. Cu cel mai profund respect, P. C.”

Dacă însă angajamentele de tinereţe pot juca feste mireanului, cum să înţelegi fervoarea cu care oameni ai Bisericii, cu un angajament lăuntric infinit mai exigent, se lasă batjocoriţi de demonul linguşelii? Iată o scrisoare a înalt Prea Sfinţitului Nicolae Mladin, de pe vremea când era Mitropolit al Ardealului (21 martie 1971): „Mult Stimate Domnule Preşedinte al Consiliului de Stat, însufleţit de măreţele realizări ale poporului nostru, vă rog să-mi permiteţi să Vă prezint acest volum – rod a (sic!) peste două decenii de activitate în spiritul înnoitor al epocii noastre – drept omagiu pentru proeminenta, dinamica, atotcuprinzătoarea personalitate a Domniei Voastre, Domnule Preşedinte Nicolae Ceauşescu, cel mai iubit fiu al poporului, conducătorul încercat şi dăruit cu întreaga fiinţă înălţării patriei socialiste, luptei pentru pace şi progres social în întreaga lume, omul de stat de înalt prestigiu pe plan internaţional, prin care numele ţării noastre străluceşte cu mândrie între ţările de pretutindeni. Primiţi, Vă rog, Domnule Preşedinte al Consiliului de Stal, asigurarea că voi sluji şi în viitor cu entuziasm şi devotament măreţele cauze ale poporului nostru, ale omenirii, pe calea trasată de conducerea patriei noastre, de Domnia Voastră personal.”

Nu l-am cunoscut direct pe înaltul Mladin. Dar pe Valeriu Anania – Bartolomeu al Clujului – îl cunosc într-atât, încât să nu am despre dânsul decât cuvinte bune. Sunt un admirator al efortului său uriaş de a da o nouă versiune a Bibliei în româneşte, îmi plac personalitatea sa intensă, expresivitatea sa tranşantă, şi am beneficiat, cu ani în urmă, de cordialitatea sa plină de solicitudine. Cum să nu fiu descumpănit când îl descopăr printre „dedicatori”, mai întâi în 1971 („Domnului Preşedinte Nicolae Ceauşescu, cititor de poezie „bună„ (?!), omagiul autorului şi respectuoasa salutare a lui V. A.”) şi apoi în 1979: „Excelenţei Sale Nicolae Ceauşescu, Preşedintele Republicii Socialiste România, dârz

apărător al rădăcinilor din care creştem şi înflorim întru identitatea noastră ca popor, ferindu-ne de drama eroilor acestei cărţi.” (e vorba de Străinii din Kipukua n.m., A. P.)?

Un regim politic care aduce oameni în toată firea, oameni de anvergură uneori, în situaţia de a produce o proză precum cea antologată în acest articol trebuie să fie cuplat la una dintre cele mai odioase şi mai subtile surse ale răului. Vina totalitară nu e, în astfel de cazuri, direct incriminabilă şi penalizabilă ca atare. Victima consimte. E brutalizată subliminal, intoxicată tenace, pe termen lung, aşa încât să ajungă a lua derapajul drept normalitate. Ea acţionează conform, fără să mai fie nevoie de constrângere. Trădarea de sine devine firească, spontană, sau apare ca efect al unui calcul care se socoteşte avantajos. Scenariul informatorului care colaborează de frică e, prin comparaţie, rudimentar. Aici victima are iniţiativa, se precipită triumfal spre propria ei sacrificare. Confuzia îl contaminează, în cele din urmă – supremă perversiune! – pe însuşi beneficiarul concertului omagial. Ni-l putem închipui pe Ceauşescu perplex în faţa plutonului de execuţie: cum să înţeleagă o populaţie care, prin exponenţi notorii ai ei, te laudă hiperbolic timp de 25 de ani şi, la sfârşit, te împuşcă?

Puteau semnatarii textelor de mai sus să evite clipa fatidică a concesiei? E uşor să spunem că puteau, că au existat şi destui scriitori care n-au intrat în joc şi nu şi-au ratat, prin aceasta, destinul. Am putea adăuga că, odată acceptată ploconeala, s-ar fi putut găsi formule mai decente de expediere a episodului, fără atâta sos, fără atâta „participare” personală. Există, totuşi, şi stilul sec. Dar ar însemna să simplificăm lucrurile, să vorbim de efectele răului şi nu de cauza lui. Ar însemna să transformăm spectacolul sumbru al unor conştiinţe nefericite într-o arogantă predică justiţiară.

Am fost cu toţii, după o vorbă a lui Cioran, „turişti în infern”. Nu se cade să revenim la suprafaţă cu seninătatea unor judecători care ştiu să separe, fără dileme, binele de rău.

Plai cu boi, iunie-iulie 2001

Omul nepotrivit

Ori de câte ori mă întâlnesc, în ultima vreme, cu oameni de la Radio, aflu orori. Două lucruri mă frapează, când îi ascult: mai întâi unanimitatea opiniilor, apoi senzaţia că cei care le formulează se feresc să fie identificaţi. Toţi spun că în instituţia lor se petrec lucruri aiuritoare, dar aproape toţi preferă să-şi păstreze anonimatul şi să se resemneze ca dinaintea unei catastrofe naturale. Credeam că românilor le-a dispărut, în cei cincisprezece ani de (tatonantă) democraţie, frica de represalii şi că exprimarea nemulţumirii faţă de felurite carenţe instituţionale a devenit un reflex firesc. Ei bine, la Radio lucrurile nu stau aşa. Întreprinderea e condusă în aşa fel încât cine mişcă în front riscă imprevizibile măsuri disciplinare. Oamenii au reînvăţat să se teamă şi să protesteze pe furiş. „Şeful" are de ce să fie mândru. Cu câteva manevre simple, el a reuşit să anuleze unul dintre efectele esenţiale ale revoluţiei din decembrie: curajul civic. Mirarea şi tristeţea se amplifică în momentul în care ai dinainte portretul marelui tartor. Căci el nu seamănă a satrap sangvinar, n-are semnalmentele fiarei dezlănţuite, nu urlă apocaliptic şi nu scoate foc pe nări. E, mai curând, un caraghios. Băiat „gigea", din categoria Nae Girimea,

zâmbăreţ şi nătâng, inconsistent ca o idee fixă, încremenit într-o juvenilitate tomnatică, pe scurt, genul de om pe care nu-l iei în seamă dacă nu ţi-l bagă pe gât „strategia" guvernamentală. Ceva nu e în regulă cu flerul conducătorilor noştri: le plac ciudăţeniile. Dacă pui alături portretele instrumentelor lor preferate, dai peste o galerie de năzbâtii: de la cefe inexpugnabile până la mustăcioare hoaţe, de la vorbitori de păsărească până la plevuşcă mlăştinoasă „de cabinet". Aşa şi domnul Şeuleanu: ce merite l-or fi recomandat pentru înalta funcţie pe care o ocupă? A scris vreun text memorabil? Vreun reportaj ingenios? Vreun editorial de antologie? A rămas în memoria ascultătorilor cu vreo ispravă profesională? Are, măcar, studii de specialitate?

Există „emisiuni Şeuleanu”, aşa cum există emisiuni Paul Grigoriu? A făcut vreodată, înainte de '89 sau după, vreun gest de demnitate sau de temeritate responsabilă? A dovedit, în vreun fel, că e un manager talentat sau un şef charismatic? De ce Şeuleanu? De ce nu Ionescu, Popescu, Nelu sau Mitică? Să ne dea cineva o explicaţie, să ne pună cineva dinainte – poate dl Şeuleanu însuşi – un curriculum copleşitor, un pedigri de rasă! Ce calităţi va fi scos pe tarabă onorabilul, ca să convingă elitele noastre politice că merită să administreze una dintre cele mai importante instituţii ale ţării? Oricât m-aş strădui, nu-mi pot imagina decât un singur argument: dl Şeuleanu e un soldat credincios. Un slujitor devotat. Când vede superiori, îi pupă. Face ce i se spune, ba chiar mai mult decât i se spune. Anticipează, plusează, se gudură. Dacă mă gândesc bine, l-am cunoscut. Când ajungi în fotolii ministeriale, e inevitabil să vezi multiplicându-se, în jurul tău, lingăii. Îmi amintesc că din când în când, pe la câte o recepţie, pe la câte o conferinţă de presă, pe la câte o „acţiune” culturală, apărea în mulţime un cuplu cu identitate incertă, oarecum pitoresc (fără a depăşi, totuşi, banalitatea), dispus, prea uşor, să se arate drăgălaş şi admirativ. El avea un aer de guguştiuc, în vreme ce doamna părea mai experimentată. Nu-mi era clar cine sunt şi ce vor. Dar iată că prezenţa ubicuă şi surâzătoare a dat roade. El e ce e, iar doamna e şi ea plasată, pare-se, undeva la vârf, în culisele mănoase ale unui minister. (În asemenea situaţii nu ştii niciodată cine a „promovat” pe cine.) Reţeta „şters, dar tenace” a funcţionat. Slugărnicia s-a dovedit rentabilă. Problema este că sluga nu e niciodată un adevărat slujitor. Slujitorul se angajează, generos, în serviciul unei cauze, al unei instituţii, al unei persoane. Sluga adoptă stilul serviabil mai curând pentru a se sluji pe sine. Sluga are grijă să pună câte ceva deoparte, să se căpătuiască. Şi, de regulă, dacă îi dai nas, se sminteşte şi îşi dă poalele peste cap. În această fază se află acum dl Şeuleanu. Restructurează incompetent şi interesat unul dintre cele mai nobile departamente ale Radioului („România Cultural”), organizează concursuri cusute cu aţă albă, se leapădă de vechi profesionişti şi

valorifică mlădiţe fragede de la „Ştefan Gheorghiu”, face cenzură de partid şi desfiinţează biblioteca de peste 50000 de volume a instituţiei: cărţile sunt expediate la APACA, iar în locul lor se proiectează un restaurant. Binefacerile capitalismului sunt de neocoiit când în fruntea bucatelor e un socialist militant. Radioul va deveni, dacă nu-şi schimbă arendaşul, un vesel club sportiv, o anexă lucrativă a gimnasticii guvernamentale. Gazetarii vor ieşi – nu prea des – din sala de fitness, vor mesteca energic delicioasele chiftele McDonald's şi îşi vor exprima, educativ, dragostea pentru ţară şi pentru realizările ei. În fruntea lor, pe un chaise-longue de import, dl Dragoş Şeuleanu va privi încrezător spre viitor. România e tărâmul tuturor posibilităţilor.

Dilema, nr. 29, 30 iulie-5 august 2004

Adrian Păunescu şi comedia nuanţelor

Reuşitele lui Adrian Păunescu sunt, în genere, performanţe cantitative. E teribil ce mult poate să scrie (şi ce lung.), ce mult poate să vorbească, ce volume groase tipăreşte, ce mulţi decibeli are glasul său, ce mare e conturul fizic al prezenţei sale, ce multe versuri ştie pe dinafară ş.a.m.d. În mod vădit, dl Păunescu aderă, pe urmele ideologilor săi preferaţi, la exigenţa acumulării nestăvilite şi speră în saltul calitativ subsecvent. Când apuci însă pe drumul acesta, e bine să nu te abaţi pe minore cărări colaterale. Să nu te încurci cu fineţuri şi miniaturi. Odată ce ai ales să te mişti în registrul lui „mult", „mare", „gros", „lung" şi „lat", nu mai e loc pentru semitonuri, rafinamente şi nuanţe: trebuie să rămâi la masivitate şi percuţie. Nu stă bine unui dulău să facă pe rândunica. Lăcomia şi vanitatea domnului Păunescu îl împiedică, însă, din păcate, să respecte logica propriei naturi. EI vrea să cupleze mugetul cu apogiatura, călcatul în strâchini cu menuetul, râgâiala cu suspinul. Gargantua ridică, gracil, degetul mic, se înalţă pe poante şi se recomandă „Albă-ca-Zăpada". Tupeul de a face pe „titanul" e dublat, dialectic, de tupeul de a mima filigranul metafizic, speculaţia diafană. Aşa se face că, într-o emisiune de televiziune („Scurt pe doi") al cărei titlu vrea să sugereze radicalitatea, Adrian Păunescu s-a decis să adopte manierele prudenţei etice şi să pronunţe, în mod repetat, unul dintre cele câteva cuvinte („consecvenţă", „onoare", „adevăr", „măsură") care, în gura domniei sale, se smintesc şi sucombă: cuvântul „nuanţă".

Delicateţea analitică a poetului, marea nuanţă pe care s-a străduit să o impună interlocutorilor săi privea, firește, trecutul de luptă al securităţii comuniste. Domnul Păunescu – am mai spus-o – are, când e vorba de comunism în genere, două linii de conduită strategică, pe care le manevrează şmecher, în funcţie de împrejurări. Când i se reproşează colaboraţionismul, grosolănia omagială, compromisul fetid, scoate de la sertar o nărăvaşă ciripeală disidentă şi bejenia

sa de proscris abandonat de patroni. Când aude vorbe rele despre patronii cu pricina, îi apără magnanim şi le recuperează, nostalgic, „onoarea nereperată”. Nu se înţelege nici de ce a înfierat atât de dârz partidul, de vreme ce era atât de bun, nici de ce e atât de drăgălaş, acum, cu fantomele lui, de vreme ce era atât de rău. În emisiunea de care vorbeam, „titanul” a ales varianta înţeleaptă, nuanţa, candoarea. El a interpretat romanţa agentului din vechiul schit, îndrăgostit de ochii albaştri ai patriei. Nimic de zis. Nici nouă nu ne plac judecăţile pauşale, generalizările, incriminările la grămadă. Dar argumentaţia abundentului senator era vicioasă în cel mai tipic stil păunescian: cu nuanţa pe nuanţă călcând, „fin” în variantă elefantină. Securitatea noastră era bună, pentru că şi alte ţări, necomuniste, aveau şi au securitate, evident bună. Înclinat, prin fire, să gândească macro, Adrian Păunescu ar fi putut, şi în acest caz, să vadă marea diferenţă între KGB (cu derivatele sale locale) şi CIA. Dar el a preferat să joace, inadecvat, cartea micii diferenţe. În opinia domniei sale, „securitatea” democraţiilor adevărate nu s-ar deosebi de cea comunistă decât prin câteva detalii nesemnificative. Or, în realitate, ceea ce bate la ochi e tocmai contrastul: organele Securităţii comuniste (ca şi ale Securităţii naziste) au ca principal inamic poporul însuşi pe care pretind a-l sluji, ceea ce nu e niciodată cazul instituţiilor simetrice din vest. Sutele de mii de victime ale Securităţii din România de-a lungul anilor de dictatură nu erau nici americani, nici ruşi, nici unguri, nici turci; erau ţărani români, muncitori români, intelectuali români, politicieni români. Duşmanul de clasă, „banditul”, complotistul, detractorul orânduirii socialiste – nu erau calificative cu adresă externă, ci etichete puse pe spinarea unor compatrioţi. Securitatea a încercat, şi în bună măsură a reuşit, să-i învrăjbească pe români cu românii, să transforme o jumătate a naţiunii în victima celeilalte. Vecinul care îşi toarnă vecinul, fratele care îşi toarnă fratele, acestea sunt „evenimentele” caracteristice ale „muncii informative”, şi nu paza la hotare, protecţia „marilor” noastre descoperiri tehnologice sau dejucarea intrigilor capitaliste împotriva

românilor. Cei care se făceau vinovaţi de „atentat la siguranţa naţională” se numeau Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Mircea Vulcănescu şi alţii ca ei. În anii '80 acelaşi rol le era distribuit lui Mircea Dinescu, lui Radu Filipescu sau Doinei Cornea, după ce, mai devreme, îl jucaseră Paul Goma, Dorin Tudoran etc. Eficienţa cu care organele de securitate au acţionat, vreme de 40 de ani, împotriva elitelor acestei ţări constituie, neîndoielnic, una dintre cele mai mari infracţiuni politice ale istoriei noastre. Sub pretextul unui angajament „patriotic” în slujba „suveranităţii” naţionale şi a valorilor autohtone, Securitatea a atentat periculos la fiinţa naţională, la identitatea noastră, întruchipată în tot ce am avut mai bun. Apărarea oligarhiei politice împotriva întregului popor, salvgardarea ideologiei comuniste împotriva tuturor evidenţelor, aceasta a fost sarcina prioritară a trupelor de securitate. Că au existat şi acţiuni legitime de contraspionaj, că au existat şi securişti mai puţin zeloşi, sau chiar cumsecade, asta ţine de zona excepţiilor, a ornamenticii secunde. Dar nici o excepţie nu poate schimba portretul esenţial sd unei instituţii care a constituit instrumentul cel mai sângeros al represiunii interne după al doilea război mondial. Ne-am aştepta ca dl Păunescu, ispitit cum este de tablourile ample, să vadă, ca mai toată lumea, oroarea monumentală „implementată”, la noi şi în tot „lagărul” comunist, de aparatul Securităţii. Ei bine, nu! Domnia sa devine brusc ceasornicar. Se complace în infinitul mic. Caută să identifice în haită cele două-trei exemplare cu privire umană. Face mari eforturi să populeze iadul cu îngeri, pentru că e un pasionat al nuanţelor, un judecător drept, a cărui balanţă aspiră la dimensiuni farmaceutice. Evident, în funcţie de circumstanţe: dacă, de pildă, la un moment dat, se impune o mică agresivitate retorică, a menţiona, ca din întâmplare, repartizarea la M. A. I. a recrutului Mircea Dinescu echivalează cu o incriminare.

Domnul Păunescu ştie că, în principiu, orice recrut putea fi repartizat la orice armă şi ştie de asemenea că – cu chiar contribuţia sa! — Dinescu, în plină nevroză şi pândit de batalionul disciplinar, a fost scos după două sau trei

săptămâni din „infamanta” unitate. Dar dacă poţi spune o ticăloşie, de ce să n-o spui? Am putea întreba, fireşte, cum se face că cineva care vrea să relativizeze culpa Securităţii prin recurs la nuanţe, invocă dintr-odată serviciul militar la arma respectivă ca pe o culpă latentă. Dinescu, ca răcan năpăstuit, e suspect. Mai puţin suspecţi sunt ofiţerii profesionişti şi turnătorii, care trebuie înconjuraţi cu o precauţie etică infinită. „Dar eu n-am spus că e rău să faci armata la Securitate!” – îşi continuă senatorul măruntul său şotron. Atunci ce sens avusese aluzia sa? Cu asemenea întrebări nu vom reuşi însă decât să cădem în ridicol, subînţelegând fie şi un minim interes al lui Adrian Păunescu pentru logică şi bună-cuviinţă. E de presupus, dimpotrivă, că e mulţumit de pezevenglâcurile sale, că resimte dizgraţioasa bâţâială sofistică a discursului său drept inteligenţă. Vorba lui Caragiale: „E măgar, şi violent, şi n-are mânere!”

Slăbiciunea pentru nuanţe a domnului Păunescu pare să fie, totuşi, efectul unei evoluţii târzii, un simptom al presenectuţii. Când era mai verde şi mai roşu, se îngrijea mai puţin de intervalul dintre valori şi dintre cuvinte. Cantitatea trona nestingherită, fie că era vorba de ce intra pe gură, fie de ce ieşea. E drept că stilul encomiastic îndeamnă, prin el însuşi, la epitetul abuziv, la exces retoric, la hiperbolă. Dar când eşti un apostol al nuanţelor şi un scriitor de vocaţie poţi comidii la porţile orientului găsi soluţii cât de cât elegante, plauzibile, digerabile. Dl Păunescu nu le-a găsit. Ar fi nevoie de o energie supraomenească pentru a schiţa, rapid, o antologie a linguşelii enorme din marea operă a lui Adrian Păunescu. Voi folosi, de aceea, spre ilustrare, două exemple „marginale”, peste care am dat întâmplător în iureşul postrevoluţionar, când unele dintre casele de protocol ale vechiului regim au intrat, temporar, în patrimoniul Ministerului Culturii (cu bibliotecile lor cu tot). Iată o dedicaţie către Nicu Ceauşescu, pe prima pagină a volumului Manifest pentru mileniul trei, apărut în 1984, la Editura Eminescu: „Pentru toate iniţiativele tale luminoase, pentru felul bărbătesc şi tandru în care ai ştiut, în acest 1984, să fii de partea adevărului şi a rezonanţei istorice a numelui pe care-l

porţi, pentru subtila sinteză pe care o reprezinţi, pentru tot ce ai făcut pentru mine şi tot – ce mi-e drag, pentru Doina Eminesciană, de a cărei restituire se leagă în veci numele tău, pentru ca să fii sănătos şi luminos şi puternic şi antidogmatic, în toţi anii care vor veni, îndreptăţind speranţele pe care şi le pun în tine atât părinţii tăi, cât şi toţi oamenii buni ai acestei ţări, pentru tine, Nicu Ceauşescu, prietenia mea adâncă şi necondiţionată" (sublinierile aparţin poetului).

În 1986, pe alt volum, în condiţii, pare-se, mai vitrege, dedicaţia se reia: „Tovarăşului Nicu Ceauşescu, alături de care ni-am simţit profund implicat în destinul României, omului care mi-a salvat, de câteva ori, echilibrul şi chiar viaţa, marii sale înălţimi de cuget şi, tot mai mult, marii sale adâncimi de cuget, tuturor faptelor bune pe care le-a făcut, rolului său adesea decisiv în păstrarea luminii peste râvna nemernică a întunericului, demnităţii sale, chiar şi tăcerii (de azi) dintre noi, iubirea mea."

Nu mă grăbesc să judec nevoia tribunului de a-şi flata beneficiarii, nici dorinţa sa, probabil întemeiată, de a-şi exprima recunoştinţa pentru cel care se îndurase să-l ajute la ananghie. Problema acestor texte este însă, cum ar spune dl Păunescu, problema nuanţelor. Se adresează ele lui Lorenzo Magnificul? Omagiază ele anvergura fondatoare a lui Friedrich cel Mare sau, măcar, a lui Carol I de Hohenzollern? Consfinţesc ele oare întâlnirea providenţială dintre Michelangelo şi Suveranul Pontif Paul al III-lea? Dacă e să ne luăm după ton şi vocabular, avem cu siguranţă de-a face cu un eveniment din această categorie şi nu cu echivocul meschin al unui raport de vasalitate între un chefliu prepotent şi un poet de curte bosumflat. Să concedem că dedicaţiile au, prin definiţie, o trăsătură de pensulă mai groasă, mai apăsată. Dar aici nu e vorba de pensulă, ci de bidinea. Ni se vorbeşte de „rezonanţa istorică" a unui nume nefast, de „subtila sinteză" Nicu, de legătura veşnică între Nicu şi Doina Eminesciană, de „înălţimi de cuget" care sunt, totodată, „adâncimi de cuget", de destinul României, de cosmice încleştări între întuneric şi lumină, în sfârşit, de

bărbăţie, tandreţe, iubire, prietenie adâncă. Nu e cam mult? Nu ar fi fost cazul ca amorul pentru nuanţe al poetului să intre în alertă? Dacă nuanţele sunt bune pentru a scoate basma curată o instituţie fundamental dubioasă, n-ar fi cumva utile şi pentru a-ţi feri stilul şi caracterul de primejdia scatofagiei şi a prostului gust? Adrian Păunescu nu pare stingherit de asemenea interogaţii. Când e vorba de omagiul rentabil, el se simte îndreptăţit să practice, necuviincios, gonflaţia, apoplexia, comedii ia porţile orientului trombonul. Când însă e vorba de agenţi şi de colaboratori ai Securităţii, potrivit i se pare mai curând glasul stins de mironosiţă. Activistul stihial devine dantelăreasă. Falsul etic e, în orice caz, flagrant. Căci dacă un sfert din ce stă scris în dedicaţiile de mai sus era, la data compunerii, adevărat, atunci în decembrie 1989, dl Păunescu trebuia să se sinucidă. Investiţia sentimentală şi patriotică pe care laudele sale o implică, proporţia lor istorică, patosul lor profetic nu rimează cu supravieţuirea. Prietenia necondiţionată, iubirea, speranţele întregii naţiuni ar fi trebuit să se simtă grav contrariate şi să ducă la o soluţie de demnitate. Cum poţi trăi, când tot ce ai mai înalt şi mai adânc e pus la zid? Ba bine că nu! Poţi foarte bine! Mi-l închipui, chiar, pe dl senator – căci din păcate e mereu previzibil – făcând cu ochiul spre spectatori, pentru a semnala că dedicaţiile în discuţie erau doldora de şopârle: „antidogmatic”, „râvna nemernică a întunericului” – carevasăzică sub patinoarul de bale fremăta un ocean de nesupunere.

Adeseori, când încerc, creştineşte, să identific partea respirabilă a lui Adrian Păunescu, când mi se pare că am datoria să caut în nebuloasa firii lui pe „aproapele” care trebuie asumat, nu găsesc mai bun decât că există şi alcătuiri mai rele: că, de pildă, Adrian Păunescu nu e, totuşi, Corneliu Vădim Tudor. Dar l-am văzut de atâtea ori suportându-l tandru pe mai tânărul său emul ca invitat în carnavaleşti emisiuni de televiziune, l-am văzut de atâtea ori răzgâind impertinenţa găunoasă, încurajând impostura şi cocoloşind ţoapa, încât am sfârşit prin a mă îndoi până şi de ceea ce părea axa sentimentului păunescian al fiinţei: orgoliul. Ce

lipsă de orgoliu, într-adevăr, ce lipsă de inteligenţă, în fond, să accepţi vecinătatea unui sfârâiac. S-ar zice că trunchiul nu sare departe de aşchie.

Plai cu boi, mai 2001

Wagner, Picasso, Agathon, Cozmâncă

Invitat la o emisiune a Mihaelei Rădulescu, domnul Adrian Năstase a declarat, între altele, că, dintre păsări, îi plac vulturii, dintre compozitori, Wagner, şi, dintre pictori, Picasso, mai ales cel din perioadele albastră şi roz. Ar rezulta că gustul domniei sale merge către sublimităţi solemne, către melancolii diafane, mă rog, către fineţuri. Toată lumea ştie că primul-ministru e un avid colecţionar de artă şi un om de lume. Te-ai aştepta să-1 vezi înconjurat de o colecţie de oameni pe măsura opţiunilor sale de gust: dialecticieni rafinaţi, spirite nobile şi alerte, inteligenţe suple, pe scurt, „domni" adevăraţi, convingători prin simpla lor apariţie. În realitate, dl Năstase e înconjurat de ciudăţenii. „Oamenii premierului" alcătuiesc o antologie a incalificabilului, o galerie de portrete halucinante, dinaintea cărora bunul-gust intră în comă. E greu de înţeles ce simte un estet când se vede reprezentat politic de nebuloasa Mischie. Cum să asculţi Wagner şi să-l pui pe listele electorale pe Bebe Ivanovici? Cum să conciliezi rozurile lui Picasso cu şmecheria de provincie a lui Hrebenciuc, cu vidul zglobiu al lui Agathon sau cu privirea oblică a lui Cozmâncă? Sigur că nici celelalte partide nu sunt scutite de accidente fizionomice indigerabile, dar seria de caricaturi livrată de partidul de guvernământ n-are egal. Sunt mulţi, sunt la vedere, sunt puternici. Sunt de o ineducabilă obrăznicie. Nu e vorba, pur şi simplu, de aspectul fizic, deşi ochiul unui amator avizat cum e dl prim-ministru nu poate să nu clipească rănit dinaintea cacofoniei formale. E vorba despre ceea ce aspectul fizic camuflează şi, deopotrivă, dezvăluie. Există urâţenii expresive, diformităţi impunătoare, strâmbătăţi şarmante. Nici Socrate, nici Cyrano de Bergerac nu erau prea arătoşi. Dar peste chipul lor trecea adierea spiritului şi a onestităţii. Eroii noştri nu sunt urâţi, sunt urâţiţi de defectul gândirii şi al caracterului lor. Sunt desfiguraţi de propria lor indigenţă. Vorbesc incult şi trivial, se poartă mârlăneşte, acţionează vicios. Sunt solidari în

numele unui rebut de umanitate. Şi populează inflaţionar clădirile guvernului, ale parlamentului, ale primăriilor şi prefecturilor, ale tuturor instituţiilor publice. Ne strică serile perorând bezmetic la toate posturile de televiziune, ne împuţinează sufletele şi ne pervertesc gustul. Ne sabotează speranţele, ne jignesc buna-cuviinţă. Nu mi-e greu să-mi imaginez ce ar putea răspunde dl Năstase. Ar spune, mai întâi, că politica nu se face cu juni-primi, ci cu oameni pragmatici, eficienţi, devotaţi cauzei. A umbla cu criterii de salon, cu exigenţe ideale, cu mofturi estetizante, e a cultiva un angelism inadecvat şi perdant. Ideea aceasta nu e decât un perfid sofism şi creează un primejdios delir al promovării nulităţilor. S-ar zice că pragmatismul e neapărat pocit, iar eficienţa neapărat barbară. Că omul politic de succes trebuie să fie neapărat o otreapă. Această idee despre politică şi despre acţiunea publică ne afundă tot mai mult în marasm social şi patologie morală. Ea ne face să credem că în sfera politicului nu pot reuşi decât cinicii, că nu e nevoie de ţinută, de bună-credinţă şi de convingeri, ci doar de bădărănie, tupeu şi abilitate adaptativă. Când se aude o voce mai curată, „băieţii” cu experienţă ricanează: adulmecă victima. Se consolidează superstiţia că politicianul de vocaţie trebuie să muşte, să scuipe, să ragă. Să dea la glezne, să mintă suveran, să te fraierească. Cine încearcă variante mai cuviincioase e un caraghios şi va fi păpat cu fulgi cu tot. Dar priviţi fotografiile miniştrilor şi parlamentarilor europeni, priviţi chipurile politicienilor români antebelici şi veţi vedea că nu e obligatoriu să faci carieră pe bază de schimonoseală şi duhoare. Că pot da rezultate şi simţul onoarei, distincţia, civilitatea. Că, aşadar, nu s-au brevetat, deocamdată, ca inevitabile, stilul mârşav şi mediocritatea. Un program politic urgent ar trebui să ia drept ţintă asanarea politicului însuşi. Ar trebui ca politicienii să aibă orgoliul de a fi decenţi şi să se preocupe nu de prostirea electoratului, ci de înnobilarea lui. Altfel ne vom ticăloşi galopant, în ideea că trebuie încurajate ţoapa, demagogul populist, derbedeul. Vom pretinde că Brătienii şi Maniu sunt demodaţi, că soarta ţării e pe mâini

bune dacă la cârmă sunt pezevenghi „funcţionali” ca Micky Şpagă şi că Octav Cozmâncă e un Ceahlău al administraţiei.

Al doilea răspuns probabil al dlui Năstase ar fi că una e gustul privat, alta e acţiunea de pe scenă. Poţi foarte bine să asculţi Bach în sânul familiei şi să pregăteşti, „la serviciu”, soluţia finală. Pe de altă parte, nu există neapărat incompatibilitate între plăcerea de a citi Kant şi pasiunea pentru iahnie. Într-adevăr, există: poţi fi, în acelaşi timp, cultivat şi gurmand. Ceea ce nu poţi, fără a risca perversiunea, e să mănânci cârnaţi cu frişcă sau să deguşti, cu ohtături echivalente, oratoria lui Cicero şi pe aceea a lui Vanghelie. Or, dl prim-ministru asta face. Iese la rampă şi vorbeşte despre caviar, dar are buzunarele pline de ţâri. Închide ochii pansiv, pentru a contempla abisurile Nibelungilor, dar în realitate suspină după bancurile şui ale bietului Agathon. Pe termen lung, exerciţiul acesta te poate sminti. Câtă schizofrenie poate încăpea în două luntri? Cât de departe poate să meargă dublul discurs? Unele semne rele au apărut deja: un personaj „normal” ca Emil Hurezeanu n-a rezistat mult în anturajul guvernamental, iar un impostor semidoct ca C.V. Tudor trece, în ochii premierului, drept „un om cultivat”. Necazul e că opţiunile insului privat nu au efect decât asupra lui şi a apropiaţilor lui, în vreme ce opţiunile unui şef de guvern au efect asupra tuturor. Urmărim, aşadar, nu fără emoţie, evoluţia întortocheată a dlui Năstase. Cine va câştiga, până la urmă, în inima (şi în politica) sa? Picasso sau Tavi? Wagner sau sturlubaticul Dan Matei? Adrian Năstase surâzând tandru spre Vest sau Adrian Năstase privind complice spre bâlciul autohton? Amorul pentru vulturi sau slăbiciunea pentru guzgani?

Plai cu boi, ianuarie 2004

Independentul român

În tradiţia României modeme, un bărbat adevărat, adică un ins copt să se arunce în lupta conjugală şi parlamentară, e, înainte de orice, „un bărbat independent”. Adică un bărbat pe picioarele lui, cu venituri autonome, cu idei proprii, cu situaţie. A fi „independent” e o virtute civică. Ziarele se mândresc a fi independente, iar membrii de partid mai acătării declară, uneori, cu panaş, că înţeleg să-şi păstreze o anumită independenţă de gândire. Justiţia vrea şi ea să fie independentă (dar nu poate), iar la nivel de ţară independenţa e un „ideal de veacuri”, un vis strămoşesc. Pe vremuri, idealul acesta se chema „neatârnare”, ceea ce ar lăsa să se înţeleagă că independenţa e un soi de levitaţie, un fel de a pluti, dezlegat de orice ataşamente şi angajamente constrângătoare.

Independenţa e, din acest punct de vedere, expresia deplinei libertăţi, refuzul de a admite altă autoritate în afara celei proprii.

Cu un asemenea portret, independenţa e un foarte eficient ornament retoric. Caţavencu e „prezidentul grupului independent”, „un bărbat independent”, activ în „Comitetul grupului independent”, adică al grupului „tânăr, inteligent, independent” (şi „impertinent” – adaugă cu năduf Farfuridi, pentru care cartelul patrioţilor independenţa e „trădare” şi „nifilism”). Dar şi Tipătescu e, cel puţin pentru Trahanache, „un om endepandent”, calitate apreciată, de altfel, şi de independenta Joiţica. Odată ce s-a consfinţit ca merit, independenţa e pusă la treabă: virtutea civică se orientează pragmatic. Cu ce se ocupă, după eterna doctrină Trahanache, un bărbat independent? Face servicii „partidului, judeţului, ţării... şi mie, ca amic...”. Prin urmare, independentul român e captiv într-o reţea de hatâruri. El nu-şi dobândeşte independenţa decât pentru a o sacrifica în chip oportun: partidului, patriei, prietenilor (şi nevestelor lor). De ce? „Pentru că de la partidul întreg atârnă binele ţării şi de la

binele ţării atârnă binele nostru...” De unde însemna „neatârnare”, independenţa ajunge să fie deci, potrivit înţelepciunii autohtone, abilitatea de a atârna de cine trebuie, fără prosteşti probleme de conştiinţă, fără false consecvenţe şi loialităţi. Pe scurt, a fi independent e a-ţi permite luxul de a fi infidel.

În materie de politică externă (dar şi internă), independentul român e pentru descentralizare. E, cu alte cuvinte, un fervent antieuropean. „Să-şi vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre.” Neamestecul în trebile interne, ştaiful dârz al băştinaşului ofensat – iată chipuri mioritice ale spiritului independent. Animat de acest spirit, Caţavencu fondează în oraşul său de provincie „Aurora Economică Română”, „soţietate enciclopedică-cooperativă, independentă de cea din Bucureşti.”. „Noi... EU... Nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia bucureştenilor, capitaliştilor, asupra noastră; căci în districtul nostru putem face şi noi ce fac dânşii într-al lor.” Acesta este, în viziune locală, apogeul spiritului independent: să faci ce vrei în districtul tău. Evident, când prea mulţi independenţi se strâng laolaltă, interesele lor intră în conflict. Nu întâmplător, Costăchel Gudurau e „atacat palme picioare” tocmai în „piaţa endependenţi”. Dar bătălia e scurtă. Tot „piaţa endependenţi” e spaţiul unei universale reconcilieri. „Pupat toţi.” Căci independentul român nu e dogmatic. La o adică, ştie să lase de la el. E realist, maleabil, fără idei fixe.

Justiţia independentă fiind absentă, el se refugiază filosofic în singurătate, pentru a căuta dreptatea transcendentă: „Procoror lipseşte oraş, mănăstire maici chef.”

Jurnalul Naţional, 20 februarie 2004

De la Spiru Haret spre România de mâine, prin Aurelian Bondrea

Obscenitatea, ca toate marile stiluri, are istoria ei interioară: perioade, epoci, sub-epoci, momente de energie auroralã, de apogeu, şi de rafinată oboseală alexandrină. Uneori, obscenitatea e stil oficial. Alteori – un fenomen subversiv, de underground. Există obscenitatea plebee, revoluţionară, a nădufului gros, şi obscenitatea de budoar, ipocrită, dantelată, furtivă. Dar să nu devenim pedanţi. Înainte de a face clasificări, să colecţionăm experienţe.

Obscenităţi prerevoluţionare

În „epoca de aur” a senzualului ascet Nicolae Ceausescu, istoria obscenităţii a fost sincronă cu istoria propriu-zisă: apogeu de ambele părţi. Legislatorul trăgea cu ochiul spre dormitorul cetăţeanului pentru a-i doza performanţa intimă după criteriul nevoilor demografice, aşa încât, clipă de clipă, mâna partidului să fie simţită, ca un principiu regulator, pe pântecele nevestei. Trupuri aseptice de copii erau carne de tun propagandistic pe stadioane supraîncărcate: un fel de viol colectiv în care Marele Pedofil scria pe zgură sau pe gazon lozinci neruşinat triumfale, folosindu-se de oameni cum se folosesc derbedeii de materia primă a vespasienelor pentru a mâzgăli pereţii. Uriaşe cozi gri sodomizau magazinele goale, întreţinând o atmosferă nevrotică, de insatisfacţie şi culpabilitate. Minciuna ajunsese dezmăţ, presa centrală, ca şi literatura omagială arătau a pornografie. O dată pe an trebuia să ne arătăm, la miliţie, maşinile de scris, aşa cum arătam în copilărie învăţătorului unghiile şi batistele. Din punctul de vedere al obscenităţii oficiale, a avea o maşină de scris era obscen. Trebuia să roşeşti şi să te căieşti ca de o practică inavuabilă. Pe scurt – şi ca să nu mai lungim vorba – ne simţeam cu toţii posedaţi de dimineaţă până seara, oricând la dispoziţia matroanei ideologice care lua, rând pe rând, chipul „cabinetului 1” sau al „cabinetului 2”. Una dintre

perversiunile de ultimă oră era legiferarea „contactelor” cu străinii. Prietenia cu un cetăţean din afara ţării, turist sau ferească Dumnezeu! – diplomat, era clasată la „ilicit”, ca agresarea unei minore. Eram, cu mic cu mare, suspectaţi de a fi înclinaţi să întreţinem raporturi inappropriate cu tot ce mirosea a valută. Un popor întreg pe post de Monica Lewinsky avânt la lettre. Ideea era că cine vede străini le vinde pe nimic secrete. Marele secret, asupra căruia plutea suprema interdicţie, era falimentul general. Era şi singurul secret pe care îl ştia toată lumea şi pe care, deci, îl putea deconspira oricine. Aşadar – nu era voie să ai de-a face cu străini. Dacă greşeai, te expuneai, într-o primă fază, unor severe ore de dirigenţie, iar apoi, în funcţie de împrejurări şi de încăpăţânarea proprie, unor măsuri ceva mai radicale. Eu am greşit. Diverse instituţii au început să mă certe. E ceea ce domnul Gabriel Andreescu numeşte colaborarea mea cu Securitatea. La Ministerul învăţământului am avut parte de elita corpului de supraveghere morală a cadrelor: tovarăşul Aurelian Bondrea. Personajul avea un soi de notorietate malignă, cum era şi firesc pentru un funcţionar superior care, ani de-a rândul, girase conformitatea ideologică şi etică a întregii dăscălimi româneşti. Se spunea că e plastograful calificat al diplomelor de înalte studii ale Elenei Ceauşescu şi că meritul acesta atârna atât de greu la dosarul său, încât, chiar când oarecari potlogării i-au fost dezvăluite de Scânteia (ceea ce altora le-ar fi fost fatal), marele om a supravieţuit, rămânând, impenitent, în funcţie. Ei bine, mi s-a făcut onoarea să fiu dat tocmai pe mâna lui. M-a întâmpinat cu ştaif de stăpân, ca unul care, primind sarcina, va fi răspuns, complice, „Lăsaţi pe mine!” Proaspăt ras, încostumat ca la nuntă, avea aerul curăţel şi întreprinzător al unui abil şef de sală. A fost concis, grav, pe un ton în care amărăciunea se amesteca – profesionist – cu avertismentul şi cu presimţirea funestă. Esenţa mesajului său era următoarea: „Socialismul pe care l-am construit cu atâtea sacrificii a făcut din ţara noastră o adevărată grădină. N-avem nevoie, în această grădină, de buruieni.” Trebuia să mă aştept, deci, la o ecologică plivire, la o dramă de tipul izgonirii din Rai.

Deocamdată, am fost izgonit numai din Bucureşti şi plantat cu forţa într-o grădiniţă moldovenească, lângă Bacău.

Obscenităţi postrevoluţionare

După revoluţie, am uitat de tovarăşul Bondrea. Mi-am spus că va fi fost plivit el însuşi, alături de puzderia de trepăduşi cu nume neverosimile care umpluseră scena înainte de 1989: Cenuşe, Clătici, Căpudean, Necşoiu et Comp. M-am înşelat. Bondrea nici nu moare, nici nu se predă. Dimpotrivă: construieşte noi şi noi grădini, altoieşte, recosmetizează, spală oameni şi bani şi devine patronul celei mai mari universităţi private din România. Ocupă ea un sediu modest, discret, care să nu sară în ochi? Nu, ci amplul şi costisitorul sediu al noului Palat al Pionierilor, căruia nu i s-a găsit o mai bună întrebuinţare. Poartă universitatea lui Bondrea numele marilor grădinari pe care patronul i-a slujit fără scrupule decenii întregi? Se numeşte ea Lenin, Elena Ceauşescu sau măcar Ilie Pintilie? Nu. Ea are nevoie, pe frontispiciu, de numele celui care a întemeiat învăţământul românesc modern: Spiru Haret. Cât despre Fundaţia sub al cărei acoperământ Bondrea face educaţia noilor generaţii, care i-ar fi numele potrivit? „Vechea gardă”? „Trecutul glorios”? „Secera şi ciocanul”? Nu, evident că nu. Fundaţia se va numi „România de Mâine”. Un mod de a sugera, blând, că vom avea tot ce-am mai avut, că viitorul e deja organizat, parcelat, „grădinărit”, pe baza universalei competenţe a unui mic comando de braconieri. Care e punctul lor tare? Educaţia. Munca cu tinerii. Ce s-a schimbat? Etica (adică un fleac!) şi redistribuţia echităţii socialiste, după criteriile capitalismului de partid şi de stat. Aurelian Bondrea e un succes al privatizării postrevoluţionare. Îmi amintesc că, prin '90 sau '91, am ascultat cu gura căscată opiniile unui expert american, dispus să refuze orice sprijin financiar Ministerului învăţământului (suspect, nu-i aşa, de criptocomunism), pentru a încuraja iniţiativele particulare ale unui anume Bondrea, care duceau ţara spre culmile economiei de piaţă şi ale democraţiei. Obscenitatea e, prin urmare, în plină globalizare. Neruşinaţii din toate ţările se unesc eficace şi ne

dau lecţii. Lucrurile continuă însă să se complice. Nu vreau să mă opresc la lista profesorilor găzduiţi de „România de Mâine” (un amestec multicolor, cu o singură trăsătură comună: solidaritatea conştiinţei proaste în unele cazuri, a nesimţirii victorioase în altele). Dar, de mai multa vreme, pagini ample dintr-un prestigios cotidian au devenit spaţiu publicitar pentru întreprinderea lui Aurelian Bondrea. „Rectorul” semnează pletorice eseuri vizionare în care e greu de spus ce e mai de plâns: stilul, gramatica sau ideile? Ştiu foarte bine că banii n-au miros, că până şi un ziar de mare tiraj are nevoie de fonduri suplimentare. Dar „principialitatea”, ţeapănă îndeobşte, a editorilor săi nu e mai puţin şifonată de concesia gogonată la care sunt dispuşi, transformând un activist cu alură de magazioner în reper al educaţiei naţionale. Decenţă? Patriotism? Respectul valorilor? Nu, ci pură şi simplă obscenitate publică, infinit mai impură şi mai nocivă, după părerea mea, decât poza deocheată şi vorba fără perdea. S-ar zice că, simbolic vorbind, suntem în ţara lui Bondrea. El e beneficiarul revoluţiei din decembrie, el e emblema reuşitei private şi instituţionale. Nimeni nu-i pune la îndoială legitimitatea, credibilitatea, competenţa. Nimeni nu se întreabă care e sursa uriaşelor sale rezerve financiare. Lumea bună, gazetele, analiştii politici au alte treburi. Între timp – era inevitabil – Aurelian Bondrea pare să-şi fi făcut şi televiziune. Deunăzi, am descoperit siderat printre canalele la care am acces prin cablu un post numit „TVRM”. În prima clipă, m-am temut că e detaşamentul de avangardă mediatică al României Mari. Apoi am privit programele noului post şi m-am confruntat cu interminabile prelegeri (semi) academice sub sigla „României de Mâine”. Amicul ne-a pătruns, aşadar, în casă şi în gând. Va citi (sau i se va semnala) textul acesta. Va avea, probabil, două tipuri de reacţii: mai întâi, se va gândi că buruienile de genul meu trebuiau stârpite de mult şi că vechiul regim a fost prea îngăduitor cu derbedeii. Apoi va surâde confortabil, spunându-şi că, oricât s-ar agita „elitiştii” de teapa mea, afacerile lui nu mai pot fi periclitate. A fost bine plasat sub comunişti, s-a descurcat foarte bine şi sub primul Iliescu şi

sub Constantinescu, înfloreşte şi acum. Nu e el omul să fie „destabilizat” de anemica tranziţie autohtonă. Mai ales că nu numai el a supravieţuit, ci o întreagă reţea: ori încotro ai privi, vezi numai prieteni. Pe la guvern, prin parlament, prin justiţie, prin toate partidele politice (nu contează dacă sunt la putere sau în opoziţie), te întâmpină figuri cunoscute, familiare, dătătoare de încredere şi speranţă. Ţara n-a fost, cum pretind naivii, pedeserizată sau cederizată. A fost bondrificată. Adică adusă într-o condiţie în care diferenţele dintre oameni cumsecade şi lichele, dintre competenţă şi şmecherie, dintre curăţenie şi jeg nu mai sunt semnificative. Ceauşescu n-a fost evacuat. A fost doar fărâmiţat într-o legiune de mici dihănii nostalgice, în care spiritul lui subzistă fertil. Cu alte cuvinte, Ceauşescu a fost multiplicat prin diminutivare: în locul dragonului absolutist – o puzderie de şopârle înfloritoare, specializate în toate speciile cartelul patrioţilor de relativism. Obscenitatea interioară a devenit condiţia succesului şi un discret semn de recunoaştere între membrii aceluiaşi cuib.

Plai cu boi, aprilie 2001

Boborul

În România, poate şi în alte ţări, ministeriatul e un oficiu mistic. Nu contează „domeniul de resort”, nu contează conturul omenesc al ministrului. Contează postura de ministru, faptul de a fi branşat la releul puterii. Ministrul ştie (ceea ce muritorii de rând nu ştiu), ministrul poate (orice, numai să vrea), ministrul e, în general, altfel. Lui şi numai lui poţi să-i ceri soluţii, subvenţii, miracole: un loc de muncă pentru nepoată, un post în străinătate, o casă în centru, treizeci de metri de sârma ghimpată pentru gospodăria de la ţară, un camion, o bursă, o linie telefonică, un paşaport, un loc de veci, bani pentru o biserică, pentru o revistă, pentru bilete de avion.

Ministrul e o sursă inepuizabilă de beneficii, un distribuitor naţional de hatâruri: tată, bade, nene, naş, şef. Te duci la el ca la oracol: la el, nu la adjuncţii lui, la vreun prăpădit de director general, la vreun simplu director păgubos sau – hai să fim serioşi! – la vreun şef de birou. Dacă nu ajungi la ministru, mai bine te laşi păgubaş. Chiar după ce a încetat să fie ministru, ministrul tot ministru rămâne, adică tot la putere, „omul lor”, centrul unui ghem de relaţii. „Daţi-mi şi mie o audienţă!” – îmi spunea cineva, deunăzi, la piaţă. „Păi, nu mai sunt ministru, nu mai dau audienţe.” „Ei, lăsaţi, undeva tot sunteţi. Am o problemă cu cartea de muncă a lui fi'miu.” „Am o problemă” e ceea ce-i spui unui ministru în loc de „bună ziua”. Şi i-o spui oriunde îl întâlneşti. Colocvial, fără false timidităţi, democrat înnăscut, românul te recunoaşte şi te abordează pretutindeni: printre tarabe, pe plajă, la restaurant, la cinema şi, mai ales, pe stradă: are o problemă. Dumnezeu i te-a scos în cale, „să nu zici că nu poţi, ştiu că poţi, trebuie să poţi”.

Dezgustat de corupţie, cetăţeanul autohton nu pierde nici o ocazie să încerce una mică, „aşa, ca toată lumea”, „un fleac faţă de ce fac alţii”.

După revoluţie, alături de dimensiunea „lucrativă” a miniştrilor, s-a dezvoltat spectaculos şi funcţia lor „ispăşitoare”: ministrul e vinovat. Mai mult: e depozitarul unei culpe globale; e vinovat de tot, indiferent la care minister lucrează. „De ce nu vă ocupaţi, domnule, de irigaţii?” i se spune, de pildă, ministrului de Externe, prins în sala de aşteptare a unui aeroport. În genere, ministrului trebuie „să i-o zici”, să-l iei tare. Ca Tucă. Nu e cazul să-l laşi să facă pe deşteptul. Are nevoie urgentă de ghionturi şi idei. La o adică, ştim noi mai bine ce trebuie făcut.

Utilizabil de câte ori se poate, amendabil întotdeauna, ministrul poate juca, uneori, şi rolul de confesor, de justiţiar, de dădacă. Îi spui oful tău intim, îi arăţi cine eşti, îi ceri ca măcar el – împotriva tuturor – să te înţeleagă. Practic, modalităţile de a intra în dialog cu un membru al guvernului sunt infinite: de la demonstraţie şi grevă până la epistolă confidenţială, petiţie şi flirt. La cabinetul ministerial îşi aşteaptă rezoluţia tot soiul de misive, unele patetice, altele ilare, impertive sau extravagante.

Oferim cititorului câteva exemple, din care el va înţelege că, dincolo de activităţile publice ale unui ministru, există numeroase momente de singurătate perplexă, când în biroul lui se fac auzite vocile aiuritoare ale petentului etern. Nu e vorba de scrisorile de o legitimă obidă ale nevoiaşului de pe stradă. E vorba de cele în care se simte răguşeala „omului-masă”, sminteala câte unui halucinat, panaşul „boborului” în delir. Garantăm, fireşte, autenticitatea tuturor textelor de mai jos şi le respectăm, întru totul, gramatica şi ortografia.

1. Poporul iscusit

Un tip de petent e cel care nu-ţi cere nimic. Mai exact, cel care nu-ţi cere decât să-1 ajuţi să dea: să dea ceva din priceperea, din experienţa, din prisosurile sale. Are idei şi nimeni nu le ascultă. A făcut descoperiri de care nimeni nu vrea să profite. E destul să întinzi mâna pentru a lua ceea ce ţi se oferă (aproape) dezinteresat, într-un gest de patriotism lucid:

Domnule Ministru,

Subsemnatul G N. Fiul lui natural (sic!) şi Floarea (...)

Am onoarea de a vă aduce la cunoştiinţa următoarele: sunt deţinătorul parolelor şi a cifrurilor pe propria-mi memorie a conturilor lui A. HATLER, dinFRANKFURT, contul principal şi mare este: GROSSES HAUPTSIEGEL DES KURFURSTEN AUGUST VON SACHSEN.

Contul principal şi mare l-am decodificat prin metoda chinezească. Rog a fi luate măsuri legale ca eu să intru în posesia valorilor depuse de nazişti în băncile din FRANKFURT, să înarmez NATO, în special armatele: GERMANIEI şi ROMÂNIEI, şi astfel ROMÂNIA va intra în NATO fără impedimente.

Singura persoană inteligentă care poate să rezolve aceste probleme de importanţă vitală sunt doar eu, prin intermediu dumneavoastră.

Un altul a găsit modalitatea cea mai la îndemână (şi cea mai „corectă politic") de a rezolva problema sărăciei vestimentare (mai ales la femei) şi a copiilor orfani. În septembrie 1999, el scrie, de undeva din Florida, „d-lui Ministru de Externe Pleşa": Ca preşedinte al P.C.R. propun desfiinţarea tuturor ambasadelor, consulatelor şi tot soiul de organizaţii ale României de peste hotare!... Cu banii ce se scurg spre aceşti indivizi (dubioşi!) s-ar putea îmbrăca multe femei pe care le-am văzut jerpelit îmbrăcate în perioada de peste opt luni de zile cât am stat în România în 1995!... Nu avem nevoie de o astfel de moştenire a vechiului tip de comunism!... Câţi bani cheltuie România anual cu indivizii plecaţi din ţară?!... Cu aceşti bani pot fi plătiţi cei care au luat în îngrijire şi copii de la orfelinat! Ca preşedinte al P.C. R. reformat, nu am găsit în Biblie expresia „ ORFELINAT". Deci şi această instituţie trebuie desfiinţată, iar copiii repartizaţi femeilor care nu au avut parte de copii!...

În radicalitatea ei, scrisoarea aceasta este memorabilă: un preşedinte de partid comunist care luptă împotriva moştenirii comuniste, frecventează Biblia şi pune după fiecare propoziţie un semn de exclamaţie şi trei puncte de suspensie a înţeles perfect semnele vremurilor: amestecul subtil între intonaţia sloganului şi dubiul tranziţiei. Omul ştie

ce vrea şi ştie ce spune. La timpuri grele – decizii simple şi victorioase.

2. Poporul martir

...Dar nu există doar învingători. Există şi victime care aşteaptă dreapta judecată a instituţiilor.

Domnule Ministru Subsemnatu U. I. (...) declar următoarele probleme care mi s-a întâmplat în Istambul (Turcia) am fost bătut, înjun-gheat de cuţit, în care concubina şi-a bătut joc de mine am fost dezbrăcat de haine, am luat-o cu scopul de a câştiga o pâine, darea mi-a făcut greutăţi. Am venit din Turcia, i-am spus sectoristului nici nu ma băgat în seamă în care el se folosea de ea la altă persoană în casă pe nume A. M. Ma dat pe mâna poliţiei şi am primit amendă 400.000 lei.

Eu bătut şi luaţi bani şi nu se face dreptate.

Organele de poliţie când m-am dus să vorbesc nu ma băgat în seamă. Am credinţă în mine şi vreau să mi se facă dreptate.

Luam bătae de la sectorist la 5 declaraţii depuse nu am luat nici o amendă întrucât el se folosea de concubina mea, în casă la A. M. Vă rog foarte frumos dacă se poate să se facă ordine şi disciplină când la noi Poliţia s-au umflat în ei şampania şi Vinifructu de Panciu.

Vă mulţumesc anticipat.

Domnul Ministru de Externe al Ministerului de Externe. Bucureşti.

3. Poporul mânios şi suveran

După stilul cooperativ-pragmatic al „iscusiţilor” şi după năduful înlăcrimat al martirului din Istanbul, simţi nevoia anvergurii wagneriene, a virilităţii drastice. Calea cea mai directă spre împlinirea acestei nevoi este deschiderea dosarului Kosovo. Toată fala istorică a neamului s-a manifestat dezlănţuit în primăvara lui 1999, în jurul crizei sârbeşti.

Zăgazurile tradiţionalei noastre cuminţenii s-au năruit, cuvintele n-au mai avut răbdare. Boborul a înălţat capul şi a zis: Acesta este mesajul poporului Român pentru tine,

banditule şi criminalule al poporului Român. (Tanibalul monstru de Andrei Pleşu marele trădător al Poporului Român, de când s-a născut acest criminal)

Banditului i se adresează întreg poporul Român în calitate de ministru de externe al Ţării Româneşti şi îl întrebăm pe acest mizerabil pe cine PIZDA mătii reprezinţi tu măi criminalule azi? Pe Români în nici un caz nu, fiindcă eşti cunoscut de toţi cetăţenii acestei ţări ca cel mai mare criminal al naţiunii noastre. Noi te cunoaştem din 1990-1993 când ai fost ministru la Cultură când ai furat şi ai trădat tot ce putut face rău acestei ţări Româneşti. Te întrebăm, banditule cum poţi justifica afirmaţiile, criminale pe care le faci zilnic la televiziune, căţăra noastră să fie deacord cu actele sama-volnice-criminale comise de America, Anglia, Franţa, Germania Italia asupra poporului frate iugoslav?

Bandit trădător al ţării Române, care nu ai ce căuta pe acest post criminalule fiindcă tu nu ai reprezentat nici-o dată interesele poporului nostru decând te-a căcat mata scârbă ordinară, fiindcă tu nu ai chip de om, ci eşti un monstru odios şi criminal. Ce vei face criminalule când România va fi în situaţia Iugoslaviei de azi? Te va pune Americanii la adăpost, faţă de actele criminale pe care le pun la cale spionii, iredentişi-naţionalişti maghiari care doresc peste puţin timp să facă ce fac albanezii în Kosovo? Te vom vedea trădătorule atunci unde vei fugi din această ţară, fiindcă poporul român nu te va ierta pentru toate crimele făcute.

Tu meriţi să fii minstru de externe al acestei ţări criminal odios? Cunoşti tu cu adevărat dece Iugoslavii nu vor să cedeze teritoriul Kosovo? Dece canalie ordinară nu spuneţi că împotriva Iugoslaviei luptă o armată de gherilă Albaneză de câţiva ani buni care au făcut sute de mii de crime? Dece Americanii Clinton ordinarul care este o ruşine mondială de imoralitate criminală, nu a interzis şi distrus această forţă teroristă Albaneză constituită ilegal să comită atâtea crime în rândul populaţiei Iugoslave?? Voi criminalule îl condamnaţi numai pe Miloşevici, care este cu adevărat un erou şi patriot de adevărat al Iugoslaviei, nu un trădător cum sunteţi voi criminalilor pentru ţara Românească? Îi pupaţi în CUR pe

Americani, numai să le faceţi plăcerea, dar aceşti bandiţi nu ne vor primi nici în NATO, nici în alte organisme internaţionale hoţilor şi proştilor cu tot servilismul pe care îl faceţi faţă de iei?

Ruşine slugoilor ardevar focul şi blestemul!

Scrisoarea nu e semnată, dar expeditorul e declarat curajos pe plic: „Cetăţenii României, prin reprezentanţii săi, oamenii de cultură şi intelectualitatea acestei ţări: ROMÂNE.”

Iată, aşadar, o secţiune mai puţin cunoscută a societăţii civile, o varianta insolită a spiritualităţii naţionale. Frapantă este combinaţiunea de afecte sublime şi vocabular sulfuros. Frapantă, de asemenea - perfecta coincidenţă dintre opinia autorului (colectiv şi anonim) şi aceea a majorităţii presei româneşti din epocă. Aceeaşi caldă atmosferă sufletească, aceeaşi vitejie, aceleaşi fine asociaţii de idei.

Pe mine însă m-a mai tulburat ceva, la sfârşitul lecturii: tonul, grafia, culoarea cernelei, sintaxa, utilizarea emfatică a majusculei mi se păreau cunoscute. Am realizat, dintr-o dată, că mai primisem o asemenea scrisoare, cu nouă ani înainte, la Ministerul Culturii. Cititorul va recunoaşte imediat mâna inconfundabilă a aceluiaşi, consecvent, expeditor:

Către Ministerul Culturii Bucureşti

Ministru Andrei Pleşu

Am ascultat la radio şi vam văzut la televizor în seara zilei de 02.01.91 când dădeaţi relaţi referitoare la demisia din funcţia de ministru Culturii cauzată de hotărârea luată de o parte din membri guvernului în problema fostului rege Mihai şi vă întrebăm: Nu va fost ruşine să mai apăreţi şi la televiziune să susţineţi MĂGĂRIILE ce le ai în cap. Crezi tu că faţa ta netunsă şi BUHĂITĂ are o importanţă mai mare decât a poporului care te-a investit cu funcţiile ce le ai?

Asta crezi tu că este menirea unui ministru al culturii – să preamărească regele şi să promoveze ideia întronării monarhiei? Te înşeli, Dnule şi te obligăm să pleci imediat din funcţiile ce le deţi şi să te duci lângă rege sau lângă Sora şi ai lui să mâncaţi ţara aceasta mai repede, dar n-o să reuşiţi MĂ GARILOR şi TRĂDĂTORILOR că o să vă mâncăm noi mai înainte.

Credeţi voi că acest popor vă va duce mult în spinare ca pe nişte TRÂNTORI.

ÎN CALITATEA DE MINISTRU AL CULTURII na-i făcut nimic – PUTUROSULE - pentru stabilitate socială şi ECONOMICĂ.

AI PREVĂZUT şi te-ai exprimat la televiziune că o să fi caracterizat şi acuzat în mod negativ. PAI NU MERIŢI TRĂDĂTORULE. Noi nu-ţi spunem nici ES.N.-ist, nici P.N. L.-ist ci LEGIONAR.

Nu avea destule necazuri pe cap, acest popor măi PORCULE, ai mai pus şi tu paie pe foc. La prima întâlnire ţi-am luat zilele.

DACĂ, totuşi Guvernul nu-ţi aprobă demisia – şi BINE AR FACE – să treci la muncă cu întreg ministerul pentru desamorsarea tensiunilor dintre partide şi oameni şi să îndreptaţi ce-ia ce aţi stricat până acum în direcţia orientării poporului la muncă cinstită şi demnă nu la greve, manifestaţi, curvăsării, hoţii, bişniţă etc.

Luptaşi TU, cu întreg ministerul Culturii, pentru ridicarea prestigiului Poporului român şi al României.

NU UITA că Bucureştiul nu este România – şi dacă nu vă vedeţi de treburi cinstite venim noi să facem ordine. A ajuns cuţitul la OS şi nu-l mai putem suporta.

Înainte de a semna indescifrabil, autorul îşi ia precauţia de a preciza: „Adresa de pe plic nu corespunde”.

Documentul – nu lipsit de un anumit mister – dovedeşte o exemplară continuitate. După nouă ani de democraţie, fronturile sunt aceleaşi, „argumentaţia” neschimbată, terminologia – amarnică. Oamenii trec, instituţiile şi ideologiile rămân, Boborul veghează.

4. Poporul „volintir”

Boborul veghează. Şi e, ca întotdeauna, blând, omenos şi drept. Chestia NATO-Iugoslavia îi dă insomnii. Şomajul, scumpirile, corupţia sunt floare la ureche pe lângă grija faţă de „imaginea” ţării. Ce-o să zică lumea văzând că ne-am aliat cu nişte agresori mârşavi împotriva unei ţări vecine, cu care suntem prieteni „de milenii”? Când e vorba, mă-nţelegi, de amici şi când jertfa patriotică e de rigoare, nimeni şi nimic nu

ne poate opri. Un moldovean din Vaslui tremură, sumbru, pentru soarta Ardealului: „Am 55 de ani, din care peste 30 de ani trăiţi în Ardeal şi m-am tot frecat de bozgorii lui Attila, ce vor Ardealul aşa că îi înţeleg pe sârbi. Acel ţigan lăutar ce în prezent este peşedinte al Americii (N. B.: semnatarul are dificultăţi cu litera „r”, deşi e prima literă din „România”. Scrie frecvent „peşedinte”, „pieteni”, „pizonier”, „pezent” şi „nu ne v-om peda”) nu trebuie sase creadă stăpânul lumii, aşa că noi, voluntarii români din Iugoslavia, nu v-om lăsa în viaţă nici un pizonier american, să dovedim că România nu tremură în faţa Americii...” (Reamintim cititorului că respectăm întocmai deprinderile ortografice ale celor citaţi.) Moldoveanul nostru trece la acţiune. Odioşii Constantinescu, Babiuc şi Pleşu („care apus România în cele mai nefavorabile lumini”) sunt invitaţi în ştreang, iar el, împreună cu alţi reprezentanţi ai poporului, pleacă la luptă în Iugoslavia: „... v-om forma un batalion românesc, ce v-om purta însemnele României, adică pe uniformă, v-afi scris atât pe piept cât şi pe spate – România – cu banderola tricolorului pe mâneca, cât şi drapelul tricolor al României”. Eroismul fără martiraj e, însă, pierdere de vreme. De aceea, pentru cazul în care varianta armata nu iese, se pregăteşte un scenariu de rezervă, nu mai puţin glorios: „Nu v-om peda paşapoartele deoarece le-am plătit şi sunt proprietatea noastră, iar dacă ne ve-ţi închide graniţele, le vom trece în clandestinitate, iar uniformele ce ni le-am făcut, ne vor fi aduse de o navă fluvială pe Dunăre.

Eu, oricum nu îmi voi divulga colegii cu care ne v-om înrola în batalionul român din Iugoslavia, chiar de voi fi arestat şi anchetat. De la mine, mai mult de ceea ce am declarat aici, nici un organ de anchetă, nu va putea afla mai multe.”

S-ar zice, după asemenea texte, că românul e tenebros, războinic, pasionat de manevre underground. Dar ar însemna să trecem sub tăcere abisurile lui sufleteşti, firea iubitoare, ochii alunecoşi şi inima zburdalnică. Un lucrător la negru din Spania îmi povesteşte, cu oarecare timiditate, cum s-a îndrăgostit de o prezentatoare a televiziunii madrilene. Îşi dă seama că îmi cere cam mult, dar contează pe înţelegerea

mea: n-aş putea să-i fac rost de adresa femeii, să mijlocesc – pe căi diplomatice – o întâlnire, să pun o vorbă bună?

O tânără domnişoară din Bucureşti vrea să-mi fie utilă. Are câteva argumente masive: „Sunt o bună cunoscătoare a limbii engleze, am predat în această limbă la două şcoli din Bucureşti, am putere de muncă şi plăcere de a lucra la dvs.”

Supraargument: „Sunt celibatară.” Hipersupraargument: scrisorii i se adaugă o fotografie cu bucle blonde, minijupă, decolteu angajant.

5. Poporul cosmic

Dincolo de vocaţia noastră istorică sau de cea domestică, dincolo de românul-soldat, de românul-vi-vandieră, de românul-cunoscător de limbi şi celibatar, există, mai puţin cunoscut, românul cosmic. El controlează destinul planetei din misterioase spaţii galactice. În mai 1999, primesc misiva următoare:

Excelenţei Sale Andrei Pleşu, Ministrul Afacerilor Externe al României Comunicat din partea Centrului de Coordonare al cercetărilor pe Terra

Pe teritoriul României au intrat în alertă defensivă trei baze subterane: în judeţele Maramureş, Cluj şi Constanţa. Noi nu intenţionăm sub nici un motiv să intervenim în conflictele militare, dar dorim să asigurăm un minimum de protecţie cercetării ştiinţifice pe Terra, drept universal. Rugăm informaţi SRL (sic!), autorităţile locale, geologii, polulaţiile (sic!) locale că nu există nici un risc.

Cu deosebită consideraţie, RB.

Ministru plenipotenţiar ETI

Din partea aceleiaşi instituţii, în iunie 1999, ne parvine un mesaj melancolic:

Vă aducem la cunoştinţă că am luat act cu profundă îngrijorare de atitudinea tereştrilor faţă de triada filosofică: Binele, Frumosul, Adevărul.

Am manifestat multă înţelegere faţă de problematica complexă a locuitorilor planetei, dar suntem consternaţi de faptul că aceste concepte filosofice bine determinate după 2000 de ani au rămas la stadiul de retorică. Mai grav este

faptul că noi ne-am conceput programul de integrare cosmică a Terrei democratic, respectând valorile după Terra. Vă rugăm să ne scuzaţi lipsa de modestie, dar dl. P. B. Este singurul cetăţean după planetă care poate prelucra informaţiile din neutrini.

Cu deosebit respect,

P.B.

Ministru plenipotenţiar ETI

Spiritele se mai liniştesc în iulie 1999: „Suntemplăcuţi (sic!) impresionaţi de stadiul gândirii ştiinţifice pe TERRA, factor de civilizaţie şi progres.” O urmă de tristeţe stăruie totuşi, din cauza obtuzităţii Academiei Române faţă de profilul ştiinţific al domnului P. B.: „...Considerăm că tăcerea acestui înalt for, Academia României, faţă de prestigioasele contribuţii ale domnului P.B. la dezvoltarea ştiinţei nu este de natură să consolideze poziţia Academiei în viaţa economico-socială a ţării. Cu regret vă informăm că ne delimităm strict de inacţiunile Academiei României nutrind speranţa că acest for va reveni la o poziţie cooperantă”.

6. O epopee a eroului necunoscut sau adevărul despre revoluţie

De zece ani se caută adevărul despre revoluţie. Perfidia împrejurărilor face ca, uneori, nu cel care caută să găsească. Nu de la ministrul de Externe se aşteaptă lumina definitivă cu privire la „trebile dinlăuntru”. În plus, mie îmi ajunge, deocamdată, adevărul meu despre revoluţie. Un adevăr trăit, pe care nici un scenariu, nici o fineţe hermeneutică nu-1 poate anula. Şi totuşi, fără să întreprind nimic, am ajuns în posesia unui document pe care nu mă pot abţine să-l citez în extenso. Autorul pare să fie un fel de Candiano Popescu al „evenimentelor din decembrie”: un republican viguros, un combatant vajnic, un adevărat „ploieştean” adus de istorie în mijlocul şi în vârful mulţimii: Subsemnatul M. C. (...) în deplină cunoştinţă de cauză, cu responsabilitatea autorului faptelor, trecute şi viitoare, fac publică următoarea declaraţie: în faţa oricui am adus cea mai mare contribuţie individuală şi ligativă (sic!) la victoria Revoluţiei marcată prin evenimentele

din decembrie 1989, a creştinismului şi democraţiei din România şi nu numai! Motivaţia personală cu care m-am implicat (...) a constituita permanenta preocupare pentru libertatea de expresie, de promovare şi conversie echitabilăa valorilor. Acesta este sensul „LIBERTĂŢII”, cuvânt cu care EU ÎNSUMI am proclamat mulţimea pe data de 21 decembrie 1989, din însuşi mijlocul acestei mulţimi strânse la Hotelul Intercontinental, în jurul mesei adusă pe carosabil de la Restaurantul Dunărea, în dreptul indicatorului „Parking”. „SUNTEŢI LIBERI!”: această proclamaţie – bazată pe constatarea situaţiei de fapt pe condiţiile întrunite, prin modalitatea şi dezbaterile ulterioare cu mulţimea – a fost elementul ideatic care a hotărât soarta, a consfinţit ireversibilitatea VICTORIEI REVOLUŢIEI ROMANE, a fost dată ca mai mare competenţă a momentului şi locului în cea mai deplină cunoştinţă de cauză. Deşi toată lumea trage foloase de pe urma mea, dezideratul personal nu mi l-am îndeplinit, din contră, am sacrificat totul pentru nimic în schimb. Totuşi, am rămas cu satisfacţia că cel puţin Dumnezeu mi-a hărăzit mie însumi unicitatea celui care - prin hăţişul interferenţelor de tot felul şi a haosului, chiar şi provocat – am reuşit să iniţiez crearea premiselor unui stat de drept. Am mobilizat şi m-am mobilizat la sediul materiei, în epicentrul Revoluţiei al cărei control l-am preluat prin acţiunile pe care le-am promovat, iar monitorizarea efectelor în cauză nu am abandonat-o nici un moment. Am conştientizat faptul că, iluminat de Dumnezeu, sunt unic în a face ceva pentru lumea aceasta în urma Mişcării Crăciun 1968 pe care, în seara de Ajun, am ridicat-o (de la provocare, animare, la dirijare şi asigurare) din rândul studenţilor, da capo al fine, pe timpul când eram student la Facultatea de Electronică – unde baremul de selecţie şi exigenţa atingeau cote de neegalat oriunde altundeva.

Cu această mişcare, am reuşit să marcăm Apogeul Comunismului – atât ca amploare, dar şi ca temporalitate a acestuia – înlăturarea lui devenind astfel o chestiune de timp comparabil cu cel al ascensiunii sale. Evidenţiindu-mă şi pentru alte asemenea fapte, colegii studenţi m-au

recomandat şi îndrumat la colegul meu de an Popescu (...) care, dovedind aptitudini şi preocupări procedurale, a iniţiat formarea unui partid de centru-centru-dreapta, faptă pentru care a fost condamnat la un an de muncă în mină în Valea Jiului – „pentru reeducare” – în urma căreia mi-a declarat că a renunţat la demersul nostru.

În aceste condiţii, cel mai mare erou naţional al istoriei române – ANONIMUS, nume pe care mi l-am asumat cu cinste în reprezentarea partidului – avea să asigure perpetuarea ideatică a formaţiunii de rezistenţă anticomunistă, care şi-a luat denumirea de Mişcare Creştin-Democrată (...) Deşi nu i s-a permis statut juridic, MCD a menţinut un conflict deschis şi permanent (...) fără a face concesii la principii – sintagmă introdusă în politică de subsemnatul şi bine asimilată de lumea bună.

(...) Ceauşescu, din anumite motive, a tolerat un pluralism ideologic de disidenţă (...) fapt ce a făcut posibil ca MCD să-şi extindă arealul de adepţi şi simpatizanţi inclusiv în rândul membrilor marcanţi ai PCR. Această toleranţă avea să-l coste pe Ceauşescu desfiinţarea şcolii de studiu individual aferentă nomenclaturii celei mai de vârf a partidului în care în anii 1984-1985 ajunsesem să evoluez şi să scot din luptă, practic, scheletul motivaţional al comunismului. Cu statutul politic de după 27.10.1987, „Anonimus” şi-a dobândit o notorietate ca atare de opozant şi a reprezentat MCD cu sufragiul scontat la aproximativ 20.000.000 de susţinători (...) intervenind adecvat şi oportun prin reprezentanţele legitime la forurile şi conferinţele europene sau de la Malta. Imediat după dezechilibrul din 21.12.1989 al lui Ceauşescu ce a sincronizat magistral strângerea mulţimii (...), am compilat metodic, punctual, în funcţie de îndeplinirea condiţiilor specifice, activitatea acestei mulţimi revoluţionare în următoarea secvenţă:

— Am statuat starea de facto cu cea de jure, proclamând mulţimea revoluţionară: „Sunteţi liberi!”, pe care mulţimea şi-a asumat-o cu sloganul „Libertate!” (21 decembrie 1989, Inter).

— Cu excepţia manifestărilor derizorii sau de disperare de cauză la tentativa de ofensivă a armatei, am strâns în jurul meu şi am îndemnat la a se aşeza în genunchi masa revoluţionară cu hotărârea de a nu ceda, fapt ce a determinat dezafectarea armatei ca instituţie (21 decembrie 1989, Inter).

— S-a manifestat starea de vid a puterii comuniste în faţa mulţimii revoluţionare şi nu numai (21/22 decembrie 1989).

— Am validat cu mulţimea lista guvernului Doina Cornea-Iliescu, ultimul cunoscut ulterior, dar girat de cei cinci cunoscuţi anterior ca oponenţi sau disidenţi (22 decembrie 1989, ex CC).

— Am trecut la dezafectarea de armament tot cu mulţimea a fostei nomenclaturi, singura pe care nu o dezarmase Ceauşescu, cooptat (cuplat) la reţeaua Carlos – din cartierul rezidenţial. Aici s-au evidenţiat şi manifestările ţiganilor ce au abuzat de situaţie spre a fura. I-am admonestat fără a provoca şi deturna natura conflictului (22 decembrie 1989, Primăverii).

— Fără a scăpa situaţia de sub control cu preţul unei mizerii ulterioare pentru ţara, am detensionat conflictul mulţimii cu diplomatul sovietic al lui Gorbaciov (22 decembrie 1989, TVRL). L-am ajutat pe Adrian Păunescu să scoată Scânteia Poporului.

— Am trecut armata de partea revoluţionarilor şi a programului, după care am introdus plutonul de paraşutişti şi pe cei de infanterişti tanchişti în dispozitivul de apărare a Televiziunii şi am implementat apelativul programatic: „Domnilor!” (22 decembrie 1989 seara, TV).

— Am înlăturat sursele de pericol armat din jurul şi împrejurimile Televiziunii (22/23 decembrie 1989, Televiziune).

— Am controlat accesul pe la poarta 2 în Televiziunea Română (22/23 decembrie 1989, Televiziune)

— Am cerut consultanţă de specialişti pentru armată şi sprijin logistic din partea Ambasadei Angliei privitor la fenomenul diversionist şi cel terorist din reţeaua Ceauşescu-Carlos (23 decembrie 1989, în zonă).

— Am adunat colegii spre a zice „ Tatăl nostru” la serviciu (23 decembrie 1989, serviciu).

— Împreună cu şoferii de la betonieră şi cu armament adus de pe platforma Pipera, am organizat bariera de acces spre Televiziune (23/24 decembrie 1989, betoniera Pipera).

Am constituit astfel făgaşul pe care să prindă contur programul implementat în modul arătat mai sus. După aceste asigurări cu suficienţă a cursului Revoluţiei a urmat perioada de monitorizare în continuare a acestei activităţi, de creştere a ponderii de conştientizare a maselor şi de fondare a partidului politic, de implicare în politica creştin-democrată pe care în cele din urmă am adus-o la conducerea destinului naţiunii.

Cu aceasta, Anonimus şi-a încheiat misiunea. De-aici înainte nu-l mai aşteaptă decât o pagină cu poză în vreun manual alternativ, sau, poate, rolul principal într-un film de Sergiu Nicolaescu.

Plai cu boi, februarie 2001

Înăuntrul trebilor de-afară

Români în Japonia

Orice călătorie e o experienţă a diversităţii. Dar foarte puţine mijlocesc saltul de la diversitate la diferenţă. Una e să te mişti în variaţiunile multiple ale aceleiaşi teme, alta este să te simţi catapultat pe o altă planetă. Ca, de pildă, când călătoreşti în Japonia. N-am fost niciodată în Africa, în Australia sau în Caraibe. Pentru mine, Japonia rămâne, de aceea, tot ce poate fi mai altfel, mai neasimilabil, mai „străin". Te poţi simţi străin în Indonezia, parcurgând drumul de la Djakarta la Jojakarta, aşa cum se simte străin orice european „civilizat" într-o enclavă arhaică şi, pe deasupra, asiatică. Te poţi simţi străin în bucătăria chineză, în coloritul, moravurile şi inocenţa americane sau în expresia lingvistică a Ungariei vecine, din care nu poţi selecţiona nimic cât de cât familiar. În Japonia însă alteritatea e radicală. Te mişti în spaţiul unei alte umanităţi, al unei lumi paralele. Nimic nu seamănă cu ce ştii. Nici măcar asemănătorul.

N-am să fac demonstraţii pretenţioase, de morfologia culturii. Nu Spengler, nu Frobenius, nu Blaga. Am s-o iau de jos, de la obiceiuri curente, de la cum stai la masă şi cum duci la gură, de la băi şi closete.

Trebuie să încep prin a recunoaşte că băile sunt, în mai toate hotelurile lumii, suficient de diversificate tehnic ca să ceară, odată ce te-ai instalat, câteva momente de studiu şi acomodare. Caldul şi recele, cada şi duşul, reglajul jetului, plus tot felul de mici ingeniozităţi şi nuanţe locale ţin spiritul în alertă şi produc, în faza inauguralã, accidente mai mult sau mai puţin picante: te uzi, te arzi, te sperii. Faţă de ceea ce poţi păţi în Japonia, toate acestea sunt însă bagatele, mofturi.

Am avut parte, de pildă, într-un hotel hipermodern, de o experienţă unică: closetul avea aspectul unui scaun de cosmonaut, cu spătar reglabil, braţe late acoperite de

microcomputere, beculeţe albastre şi roşii, în perpetuă scintilaţie, şi orificii amplasate scandalos, în cele mai ameninţătoare unghiuri. Obiectul m-a confiscat definitiv, de îndată ce am intrat în baie. L-am cercetat îndelung, ca pe o finalitate fără scop, terorizat, totuşi, de ideea că scopul poate oricând să apară, ca un imperativ categoric. Atracţia maximă o reprezentau, fireşte, numeroasele butoane de pe braţele scaunului, însoţite de inscripţii în japoneză. Am reflectat câteva clipe, am evaluat riscurile şi, în cele din urmă, m-am aruncat în necunoscut. În fapt, necunoscutul s-a aruncat asupra mea, ca o ghionoaie isterică sau ca un balaur multicefal. Odată pornit, mecanismul funcţiona – ca progresul însuşi – după legi fatale. Într-o clipită, întreaga baie a devenit un amplu spectacol de sunet şi lumină. Eram înconjurat de arteziene torenţiale, de ţipurituri şi haiku-uri indescifrabile, de complexe mişcări de revoluţie şi rotaţie. Nu doar closetul răspundea incultelor mele comenzi, ci toate robinetele încăperii, oglinzile, pereţii, pardoseala. Proporţiile odăii, eclerajul, înclinaţia obiectelor anexe, toate se modificau imperturbabil, sub privirile mele amărâte, filtrate de incontrolabile perdele de apă. Am simţit, împietrit, că mă îndrept spre un final imprevizibil. Mi se părea că de acest closet, de electronicul său delir, depinde, brusc, soarta omenirii. Că pot declanşa cutremure, inundaţii, ploi de meteoriţi, glaciaţiuni. Că poate fără să vreau, am dat peste misterul „Facerii” în cea mai pură (şi sordidă) variantă materialist-dialectică: o stângace apăsare pe butonul greşit, într-un originar closet galactic. Din fericire, la un moment dat toată hărmălaia a încetat. Am stat un timp nemişcat, ca să nu stârnesc vreo recidivă, şi m-am retras apoi, sfârşit, în dormitor, unde atmosfera era paşnică: numai, sub pat, o lumină spectrală, care îţi lumina papucii ori de câte ori lăsai picioarele să-ţi atârne perpendicular pe mochetă.

S-ar zice că, faţă de acest abuz tehnologic, closetele tradiţionale sunt de o paradiziacă simplitate. Nu în Japonia. În programul călătoriei, mi-a fost introdusă, ca o favoare, ca un deliciu pitoresc, şi o noapte la un foarte scump hotel tradiţional. Regretatul meu amic Theodor Enescu, pe atunci

director al Muzeului Naţional de Artă, a fost prima victimă a acestui episod. L-am pierdut, scurt, într-una dintre toaletele aliniate lângă recepţie. Omul încerca să iasă, dar ceva, un procedeu ritual, încălcarea unei anumite succesiuni a gesturilor, îl ţinea blocat. Cabina cu pricina includea tot felul de scule şi recipiente de lemn care, printr-un sistem de scripeţi, nu permiteau deschiderea uşii decât după o anumită combinaţie de mişcări igienice, alternând: balansul cu răsturnarea, rotirea şi clătirea.

La rândul meu, am încasat prima traumă când, intrând în camera care îmi era rezervată, n-am văzut decât un paralelipiped gol, fără nici o piesă de mobilier. În mintea mea îngustă, de european răsfăţat, lucrul care nu poate lipsi dintr-o asemenea cameră este patul. Intri, te întinzi puţin, îţi desfaci bagajul, răsfoieşti pliante ş.a.m.d. Aici nimic. Am privit nelinişţit spre bătrâna însoţitoare care lucra pe post de „bagajist” şi i-am dat de înţeles, prin semne limpezi, că nu pricep cum e cu dormitul. A scos imediat dintr-un perete o rogojină de lux, pe care, însă, s-a grăbit să o reintroducă în lăcaşul ei „de zi”. Am reluat, alarmat, pantomima: vreau să mă întind acum, pe loc, chiar dacă nu mă culc încă. Nu – mi-a pantomimat, în replică şi cu o blândă cruzime, interlocutoarea mea – ziua nu dormim, nu ne întindem. Ziua stăm pe jos, cu picioarele încrucişate, şi umblăm de-a buşilea. Spre seară, m-am hotărât să cer de mâncare în cameră. Alesesem, mai curând la întâmplare, ceva în care identificasem cuvântul „viţel”. A apărut o fostă gheişă, destul de obosită, şi m-a invitat în baie, adică într-o cămăruţă îngustă, cu o copaie de lemn pătrată. „Nu – zic – nu baie! Mâncare! Viţel, care-vasăzică! Papa!” „Ba din contra – îmi semnalizează cu un surâs budist preopinenta – mai întâi baie! Papa la urmă!” După câteva trecătoare accese de demnitate, cedez: intru în scăldătoarea de lemn; gheişa după mine! Se aţine, rânjind, cu un mănunchi de nuiele aromate în mână. Refuz să mă dezbrac, insistă, nevastă-mea se întristează, gheişa e de neînduplecat.

Încropim, până la urmă, ceva, un ritual incomplet (interruptus), după care am dreptul să mă aşez la masă, pe

jos evident, dinaintea unei porţii de shabu-shabu. Asta înseamnă un platou cu felii subţiri din carne de viţel crudă şi o oală cu apă în care clocotesc legume, mirodenii şi brânză de soia. Se ia, cu două beţigaşe, câte o felie de carne şi se agită în fiertura din oală până dispare tenta de crud. Gheişa mă asistă draconic. Primul simptom al europenităţii mele e că nu pot agita carnea în zeamă fără s-o scap dintre beţigaşe. Decid, pragmatic, să n-o mai agit, s-o ţin pe loc până văd că s-a fiert. Gheişa devine nervoasă: n-am voie să cad în imobilism; carnea trebuie agitată, altfel nu se pătrunde cum trebuie de miresme. De câte ori încerc să trişez, mă priveşte sever şi îmi şopteşte milităreşte: Shabu-shabu! Trag concluzia că shabu-shabu înseamnă, pur şi simplu: „agit-o!”, „mişc-o!”, „stânga-dreapta!”, „hăis-cea!”. Cina se încheie melancolic, în insatisfacţia părţilor şi cu perspectiva neîmbietoare a unei rogojini medievale.

A sta la masă după tipicul samurailor presupune oricum, pentru european, mai exact pentru încheieturile lui, o încercare dură, bărbătească. Fără exerciţiu, poziţia în lotus sau semilotus e o tortură, mai ales dacă se prelungeşte pe toată durata unei mese: anchilozează picioarele, răstigneşte coloana şi distruge apetitul.

Mi-1 amintesc, din nou, pe Toto Enescu, pe post de victimă. Fuseserăm invitaţi să participăm împreună la o ceremonie a ceaiului. La sfârşit, Toto, şi aşa chinuit de dureri osoase, avea dificultăţi să recupereze postura bipedă: era ca un nod ud, de nedezlegat. L-am dus la maşină sub formă de statuetă de bronz, un Buddha chircit, în poziţie de rugăciune.

Un alt păţit fusese Gabriel Liiceanu. Invitat la masă de un profesor din Kyoto, specialist în Zen, a înţeles repede că are de trecut o probă grea. Trebuia să stea cuminte cu picioarele sub el şi să mănânce din boluri misterioase, oferite de o oficiantă care aluneca între comeseni pe genunchi. După scurt timp, filosoful român a simţit că pierde controlul membrelor sale inferioare. Amorţite, străbătute de mii de ace, ele îi confiscau întreaga atenţie şi aşa hărţuită de insolitul bucatelor şi de discursul sibilinic al interlocutorului. (Gustul valah percepe anumite supe extrem-orientale drept

extract de cârpe şi se obişnuieşte greu cu ideea că fasolea bătută se poate freca cu zahăr pentru a deveni desert.) Trebuia, fireşte, făcut ceva! Trebuia schimbată poziţia, păstrând, totuşi, aceeaşi stilistică, de vreme ce a cere un scaun era exclus. Gabriel s-a hotărât, prin urmare, să-şi adune picioarele în aşa fel încât să-şi poată sprijini şezutul pe călcâie. După chinuitorul „lotus" dinainte, noua postură părea mântuirea însăşi. Dar numai pentru câteva minute. Călcâiele nu sunt nici ele antrenate să suporte întreaga pagodă a corpului. În plus, o apăsare disproporţionată suprasolicita, în această poziţie, degetele îndoite ale picioarelor. Sufocat de durere şi de sudori barbare, prietenul meu a adoptat, într-o încercare disperată de a ieşi la liman, o nouă atitudine, de o riscantă radicalitate: s-a aşezat pur şi simplu în genunchi, cu trunchiul drept, dominând – fără autoritate – făpturile gracile ale celorlalţi, pentru care „lotusul" nu părea să creeze dificultăţi.

Scena avea, probabil, în ochii celor de faţă, ceva patetic. Liiceanu trebuie să fi arătat ca un ţăran de Octav Băncilă, exploatat, obidit, flămând, căzut în genunchi după o răscoală ratată. Dar cât poţi rezista în genunchi, dacă n-ai practica zilnică a penitenţei? Mai rămăsese o singură variantă. Neortodoxă, greu integrabilă tabietului nipon, dar, parcă, mai confortabilă: poziţia „Lorelei". Te laşi binişor pe o parte, sprijinit într-un cot, ca fecioara pe pajişte. Japonezii au contemplat cu discreţiune tot acest program gimnastic, la capătul căruia victima a ieşit din joc, lichidată. Şi cotul amorţeşte! „Un scaun! Un regat pentru un scaun!" – striga mut fiecare mădular al filosofului. Nu exista altă soluţie decât abandonul. „Vai, ce grădină frumoasă aveţi!" – a gemut Gabriel iluminat şi, ridicându-se, a pornit, tam-nisam, s-o viziteze, lăsându-şi amfitrionii cu lingura la gură, între două îmbucături.

Am făcut o experienţă asemănătoare câţiva ani mai târziu, cu acelaşi profesor, de-a lungul aceleiaşi ceremonii culinare. Prevenit, am încercat să rezist până la capăt, cu preţul unei perfecte obnubilări intelectuale. Nu ştiu nici până azi ce mi s-

a spus în timpul dejunului. Ceea ce, de altfel, seamănă cu o clasică experienţă Zen.

Ca disciplină spirituală, Zen e arta de a sta, de a sta cum trebuie, aşa încât corpul tău, duhul tău, lumea din jurul tău şi universul întreg să intre în ordine. Esenţial în acest efort e ca crisparea efortului, efortul ca program să lipsească. Conştiinţa trebuie eliberată de raţionalitate şi de premeditare. În cazul nostru, al lui Gabriel şi al meu, doi călători din Far East-ul european, eşecul era perfect. Reuşiserăm să stăm prost, cu ochii scoşi de efort, conştienţi de neputinţa noastră şi încercând să o dominăm raţional. Făcuserăm totul pe dos.

Budismul Zen ne dă însă voie să spunem că e şi aceasta o cale. Calea românească: stai strâmb şi judeci drept. Stai cum dă Dumnezeu! Stai cum poţi! Asta-i situaţia! În definitiv, nici japonezii ăştia, care pot sta ceasuri întregi încremeniţi în proiect, nu sunt în regulă. Să se mai mişte şi ei niţel, să dea semne de viaţă. Vorba gheişei mele: Shabu-shabu!

Plai cu boi, martie 2002

Foarte aproape de Arafat

Când te trezeşti învestit cu o dregătorie, intri, vrei-nu-vrei, într-o nouă relaţie cu istoria. Asta nu înseamnă, neapărat, că faci istorie. Am cunoscut o mulţime de proşti care, ajunşi în posturi mari, lasă istoria să se facă peste capul lor, agitându-se, subaltern, la margine. De altfel, nu ştiu să spun cine face cu adevărat istoria. La capătul a două episoade ministeriale, înclin să cred că nimeni în mod special. Cel mai adesea, mi s-a părut că lumea e pur şi simplu neguvernată, că lucrurile se întâmplă inerţial, factice, urmând un traseu în care conjunctura, moda ideologică, accidentul fatidic şi charisma câte unui personaj bine plasat ţin loc de strategie coerentă, raţionalitate şi simţ al răspunderii. La câţi caraghioşi am văzut ţinând hăţurile marelui mecanism planetar, nu încetez să mă mir că angrenajul subzistă totuşi, că, de bine de rău, jucăria merge, ba chiar pare să aibă, pe alocuri, sens. Normal ar fi să se ducă totul de râpă, ca un eşafodaj precar, întreţinut neglijent de o mână de amatori. După părerea unui venerabil prieten teolog, când eşti în situaţia să constaţi că lumea pare neguvernată, poţi să fii sigur că la cârmă e diavolul, „prinţul acestei lumi”. Ceea ce este e opera lui Dumnezeu. Dar ceea ce devine, adică istoria, e opera demonului, „lotul” lui în economia creaţiei.

Prefer să nu iau notă de o asemenea, gnostică, interpretare. Faptul că, aşa cum spuneam, lucrurile continuă să funcţioneze, că, în pitorescul unui arbitrar generalizat, rămâne destul loc pentru bucurie inteli gentă, pentru bunătate şi pentru „dreapta judecată”, mă determină să cred, mai curând, că vitalitatea indigenţei nu se poate explica decât prin intervenţie provi denţială. Dacă lumea-prost administrată de puternicii ei – nu sucombă în nesemnificativ şi anemie este pentru că se ocupă de ea însuşi Cel care a creat-o. Mai pe şleau: numai existenţa lui Dumnezeu poate justifica subzistenţa lumii, în ciuda unei universale mediocrităţi politice. Un dregător înţelept nu se va grăbi, prin

urmare, să asume rolul celui care face istoria: el va prefera să o mijlocească, trăgând mereu cu urechea la mesajele Providenţei. Nu e uşor, nu e lipsit de mari riscuri. Fără o adâncă umilitate, poţi ajunge să crezi că eşti vocea însăşi a cerurilor, locotenentul lui Dumnezeu pe pământ. Aceasta este însă noua relaţie cu istoria a celui care devine demnitar şi înţelege să reflecteze responsabil la funcţia sa: el descoperă misterul istoriei, aerul tare al pustiului ei. Istoria „mare" nu se face. Se îndeplineşte. Ca un mandat, ca un contract, ca un destin. Iar de povestit se povesteşte mai degrabă mica istorie, suma de împrejurări omeneşti care însoţesc marşul evenimentelor cu un acompaniament minor, plin de farmecul propriei evanescenţe. Faţa de istoria mare, mica istorie e ceea ce ar fi un nepretenţios „plai cu oi" faţă de amploarea rabelaisiană, sonoră, pompoasă, a „plaiului cu boi", pe care toată lumea îl cunoaşte şi îl ilustrează.

Robin Cook, Elena Lupescu şi inconvenientele democraţiei Odată instalat la Externe, trebuia să decid care va fi prima mea călătorie oficială, înţelegând că ea va avea, inevitabil, un caracter simbolic. O parte din noii mei colaboratori sugerau Franţa, pentru „parteneriatul tradiţional" care ne leagă. O altă parte prefera Germania, a cărei poziţie internaţională era în plină consolidare şi pe care nu o cultivasem, până atunci, cu destulă asiduitate. Oricare din opţiuni ar fi putut suna prost din perspectiva celeilalte. Aşa că m-am hotărât pentru Marea Britanie. Ambasadorul englez la Bucureşti s-a mişcat foarte eficace şi, în scurtă vreme, mă aflam faţă-n faţă cu Robin Cook. După discuţii, a avut loc un dejun „de lucru", adică o masă cu noduri, în timpul căreia toţi se străduiesc să combine colocvialitatea cu rentabilul. La un moment dat, mi s-a părut potrivit să povestesc un episod derizoriu, dar amuzant, din istoria „relaţiilor" româno-engleze. Întâlnisem la Berlin, în 1992, un remarcabil scriitor din Israel, Amos Elon, care, student la Londra pe timpul războiului, auzise – şi putea încă să-l reproducă – un limerick despre „politica" românească. Limerick-ul suna astfel:

„Said the beautiful Elena Lupescu,

Who came to Romania's rescue:
It's a wonderful thing
To be under a Ring!
Is democracy better, I ask you?”
(Textul s-ar traduce cam aşa:
„Zicea Lupeasca frageda, nurlia,
Venită să salveze România:
E grozav - cin' s-o nege? –
Să trăieşti sub un rege!
Mă rog, cu ce-i mai şic democraţia?”).

Simţisem, în timp ce spuneam povestea, că ceva nu e în regulă, dar, halucinat de catastrofă, nu mă mai puteam opri. Cei de faţă au râs, totuşi (unii chiar din cale-afară de veseli), şi conversaţia a continuat nestingherit, deşi ne gândeam cu toţii la altceva: Robin Cook tocmai era pe prima pagină a ziarelor pentru o aventură cu secretara sa, pe care, în cele din urmă, avea să o ia de nevastă. Reuşisem să adaug „scandalului Cook” nota de subsol a „scandalului Carol al II-lea-Duduia”. Căzusem la mijloc, între mica istorie britanică şi mica istorie românească....

Cât despre Robin Cook, el a avut tot umorul de care era nevoie pentru a digera episodul amicalmente. Gafa mea ne-a apropiat. Cu puţini dintre omologii mei am avut, ulterior, o mai caldă şi mai utilă colaborare.

Pupătura lui Arafat

Orice vizită oficială la Tel Aviv include, de obicei, în programul ei, o „paranteză” palestiniană. Convenienţa diplomatică reclamă ca vizitatorul să afişeze o minimă echidistanţă, aşa încât nici guvernul israelian să nu se simtă ofensat, nici Autoritatea Palestiniană să nu se simtă frustrată.

Eram, prin urmare, împreună cu primul-ministru al României (pe atunci, Radu Vasile), în pragul acestui obligatoriu menuet politic: aflaţi în capitala Israelului, urma să facem un salt în deşert, la Ramalah, pentru a-l întâlni pe Yasser Arafat. Reprezentantul ţării noastre pe lângă Autoritatea Palestiniană, un vechi profesionist pe nume Prună, s-a dovedit însă atât de zelos, atât de devotat cauzei

palestiniene, încât, dintr-un program rapid, de două ceasuri, a reuşit să facă un protocol de o jumătate de zi, incluzând prânzul.

L-am bombănit pe Prună în toate felurile, dar omul scâncea, crucificat, că nu se mai putea schimba nimic, fără riscul unei grave indispoziţii a părţii palestiniene. Am ajuns, deci, la Ramalah. Am pătruns în incinta unei garnizoane aflate pe picior de război, cu gărzi înarmate pe ziduri şi cu două elicoptere gata să decoleze în orice clipă. Yasser Arafat şi Radu Vasile au trecut în revistă mica trupă de elită din curte, s-au intonat cele două imnuri, care, în interpretarea meterhanelei locale, abia dacă se deosebeau între ele, iar la urmă am fost invitaţi în încăperea rezervată convorbirilor oficiale. De regulă, primul cuvânt, un cuvânt de întâmpinare, e rostit de gazdă. Arafat însă tăcea. Căuta ceva cu privirea, oarecum neliniştit, şi făcea un semn vag cu mâna înspre locul din stânga lui, cel din dreapta fiind ocupat de oaspete. Cineva din anturajul amfitrionului a înţeles, în sfârşit, despre ce era vorba şi a putut, astfel, să scurteze o tăcere din ce în ce mai stânjenitoare: Arafat nu voia să înceapă, fără să-1 aibă alături pe traducătorul său preferat, care nu era altul decât reprezentantul nostru de-acolo, uitat de Dumnezeu şi de patrie în arşiţa palestiniană şi devenit, astfel, un obişnuit al locului. Ştia foarte bine araba şi părea să fie legat de conducătorul pe care îl tălmăcea printro afecţiune inanalizabilă.

Convorbirea a început. Arafat vorbea prietenos, cu mâna pe mâna lui Prună. Trebuie să spun că aveam şi continui să am o anumită slăbiciune pentru bătrânul politician oriental. Era vădit că nu voia să plece din lumea aceasta, fără să lase în urmă un stat palestinian legitim, recunoscut de toată lumea, în relaţii normale cu statul israelit. Vârsta şi boala dădeau încercărilor sale o anumită, patetică, urgenţă. Şi era, probabil, mai conştient decât partenerii săi europeni şi americani că, după sfârşitul său, negocierile vor intra în criză, pentru simplul motiv că un interlocutor plauzibil, acceptat, rezonabil, cum reuşise să fie el, va fi greu de găsit şi imposibil de fabricat.

După convorbirile de protocol, am fost invitaţi la masă. Mesele oficiale sunt un capitol aparte al relaţiilor internaţionale, despre care vom vorbi pe îndelete altădată. Deocamdată, mă mulţumesc să spun că, pe măsură ce mergi mai spre sud şi mai spre răsărit, bucătăria evoluează de la funcţional la euforie. Faţă de experienţele palatale care ţi se oferă în mediile islamice, hinduse sau budiste, cele livrate de bucătăria occidentală cad la nivel de cantină. Le lipsesc imaginaţia, anvergura şi diversitatea. Le lipsesc, mai ales, compoziţia, alternanţa fericită a felurilor, simbolica lor, dozajul. Prânzul oferit de Yasser Arafat ilustra perfect diferenţa de care vorbesc. Bucatele erau organizate după structura unei elipse, care, în cele două centre ale ei, avea amplasate accentele majore: într-o parte un berbec umplut cu pilaf, mirodenii şi măruntaie afumate, în cealaltă un enorm peşte copt, culcat pe un pat de creveţi. În interval se desfăşurau, ca o graţioasă caligrafie, nenumărate boluri cu soluţii de acompaniament: iaurturi afânate sau dense, salate fragede cu miresme misterioase, sosuri muzicale, evoluând între acut şi stins, ierburi, seminţe crude sau prăjite, prafuri indescifrabile, orezuri, fructe, legume acre sau dulci, proaspete sau trecute prin abur, aluaturi crocante, arome, înşelăciuni, reverii. Deserturile improvizau vertiginos în jurul marelui model al baclavalei, folosind nu doar nuca tradiţională, dar şi mierea, fisticul, brânzeturile timide, susanul, macul, crema de lapte.

Două lucruri, doar două, stăteau în calea unei bucurii integrale. Mai întâi, laconismul tenace al echipei române. Nici Victor Babiuc, nici primul-ministru, nici ceilalţi nu se străduiau să întreţină conversaţia. Mă simţeam, aşadar, obligat să compensez, volubil, pauzele prea lungi, ceea ce reducea simţitor comerţul meu cu mâncărurile de pe masă. Vorbeam şi vedeam cum farfuriile îmi zboară de sub nas abia atinse, în vreme ce colegii mei de delegaţie, tăcuţi ca o congregaţie de trapişti, se hrăneau liniştit, îndesat, gospodăreşte. A doua tristeţe de natură să atenueze strălucirea prânzului era interdicţia drastică cu care Islamul tratează, îndeobşte, alcoolul. O masă ca aceea descrisă mai sus pierde dramatic

din înălţime dacă în paharele comesenilor se toarnă apă, lapte bătut sau – blasfemie impardonabilă – Coca-Cola!

La plecare, trebuia să folosim un ascensor robust, dar neîncăpător. M-am trezit înghesuit între siluete pe care le înghesuiam la rândul meu, până când, încercând să fie discret, Radu Vasile mi-a făcut câteva semne îngrijorate: rezulta că, în spatele meu, se petrecea o neregulă supărătoare. M-am întors şi am constatat, perplex, că între mine şi peretele ascensorului subzista, comprimat, însuşi Arafat. Mi-am cerut, precipitat, scuze, m-am simţit mai voluminos ca niciodată şi m-am întors,

laborios, spre importanta noastră gazdă. Gazda mi-a surâs însă liniştitor, ca un bunic tandru, şi, ca să mă potolească definitiv, m-a pupat scurt, pe gât. Era locul la care putea ajunge de la înălţimea lui, forţând puţin conturul meu ventral. Am spus, deja, că am o slăbiciune pentru Yasser Arafat. Dar dacă ceva mi se pare oarecum neatrăgător în portretul lui – sunt buzele: arcuite amplu, turgescente, vascularizate în exces, amintind, morfologic, de înzestrările Florianei Juncan. Am fost, bineînţeles, luat prin surprindere, dar, în definitiv, emoţionat. Aveam, pe gât, pecetea unei pupături istorice.

Undeva, în atmosferă, se simţea gelozia mocnită a bătrânului Prună...

Plai cu boi, septembrie 2001

Geopolitică şi şpriţ

1. Geopolitică

O nevroză tradiţională a politicii externe româneşti s-ar putea numi „sindromul de neapartenenţă”. Curând după ce am pătruns în arcanele ministerului de resort, am înţeles că diplomaţii noştri se împart în două: cei care admit că România ţine de sud-estul Europei (în speţă de Balcani) şi cei care cred că România ţine de Europa Centrală. Balcanizanţii se complac în pitorescul autohton, vor să schimbe porecla în renume şi insinuează că misiunea noastră istorică este aceea de „lideri regionali”. „Ideea europeană” s-a născut în Balcani, iar ideea balcanică a căpătat luciu parizian la Bucureşti. Ceilalţi socotesc, dimpotrivă, că strategic şi patriotic e să ne amplasăm mai spre vest. „Nu eşti în locul în care eşti, ci în locul la care aspiri.” Geografia reală devine, astfel, cât se poate de relativă. Fiecare ţară poate visa, concupiscent, la orice parcelă convenabilă a globului. Poţi să trăieşti în Bielorusia şi să te simţi australian, poţi – nu fără oarecare îndreptăţire, de altfel – să fii ungur, dar să te declari baltic, prin simpatie cu Finlanda.

Nu suntem singurii atinşi de asemenea obsesii migratorii. Central-europenii preferă şi ei, uneori, să fie scutiţi de ambiguitatea poziţiei lor spaţiale („la est de Germania şi la vest de Rusia”) şi să treacă pur şi simplu drept apuseni. (îmi amintesc de un comentariu al lui Gyorgy Konrad la acest infatigabil Drang nach Westen: există o singură demarcaţie convingătoare între Europa de Est – fie ea centrală sau sud-estică – şi Europa de Vest: stilistica closetelor; aceasta este, deocamdată, adevărata „linie a frontului”, marea cezură, cortina olfactivă care ne desparte.) De la o distanţă care deplace les lignes, americanii au rezolvat lucrurile birocratic: în Departamentul de Stat, subdepartamentul care se ocupă de Europa fostelor ţări comuniste include totul sub eticheta Europei Centrale. Din acel moment, a vorbi despre Europa de Est a devenit politically incorrect. Situarea la răsărit e un fel de ghinion, o injurie geografică; nu se cade să o pomeneşti.

Aşadar, unde e România? În vest sau măcar în Europa de mijloc – cum par să spună Timişoara sau Sibiul? În estul prerusesc, ca la Dorohoi? Sau în sudul balcanic, ca la Medgidia sau Calafat? E limpede că, plimbându-te prin Sighişoara sau prin Braşov, n-ai cum să te simţi bulgar sau turc, după cum e tot atât de limpede că nici la Urziceni, la Tulcea sau în Obor nu te poţi simţi vienez. Suntem, vai, ai tuturor şi ai nimănui! Oropsiţi, mon cher, oropsiţi, orfani, dar eroici. Trupe de sacrificiu. La hotarele creştinătăţii, carevasăzică. E. M. Cioran ştia ce spune după cutremurul din '77: „Nous sommes mal places!" Supravieţuim neconsolaţi în bucătăria istoriei, ca un inventar de ingrediente apetisante, care întârzie să devină aluat. Prea diverşi pentru a fi asimilaţi, vrem să ne integrăm demn şi cu efect lucrativ, dar nu ştim de unde să începem. Să integrăm Clujul în Bucovina sau Suceava în Ardeal? Să mergem spre Mitteleuropa? Nu ne lasă. Să stăm printre balcanici? Nu vrem. Noi suntem, orişicât, la nord. Contemplăm „butoiul de pulbere" dintre gheţuri boreale; suntem, în cel mai rău caz, o Scandinavie a Balcanilor.

Sindromul de neapartenenţă de care vorbesc are un singur avantaj: poate justifica toate eşecurile. Când lucrurile nu merg, e de vină amplasamentul. În viaţa monahală, unul dintre cele mai răspândite simptome de criză este culpabilizarea chiliei. Nevoitorul ispitit de demon crede că progresează lent, sau cade des, pentru că are o chilie proastă. Şi că totul s-ar rezolva de la sine dacă s-ar muta în altă chilie. Aşa credem şi noi, uneori, că avem dificultăţi din cauza Balcanilor şi că dacă ne-am strămuta, furtiv, într-un desiş apusean, ne-am vindeca de toate relele. În realitate, nu părăsirea chiliei e soluţia, ci recursul nemilos la mătură.

2. Şpriţ

Mitologia Europei Centrale e, în multe privinţe, pentru România o sursă suplimentară de frustrare. Excluşi, cel puţin temporar, din Europa Occidentală, descoperim, iată, un nou teritoriu al excluziunii. Mulţi dintre autorii care divaghează, analitic, asupra conceptului de Mitteleuropa uită să ne introducă pe harta preocupărilor lor. Se vorbeşte despre

Ungaria, Polonia şi Cehia, care constituie un soi de club select („grupul de la Vişegrad”), în vreme ce teritoriul valah e numai pentru unii racordabil aceleiaşi zone. S-ar zice că suntem mai curând un termen mediu între Europa de Mijloc şi cea balcanică. Vocaţia noastră ar fi, prin urmare, spaţiile intermediare, intervalul, farmecul indeterminării. Avem destulă substanţă central-europeană cât să trăim nostalgic mirajul Kakaniei imperiale, dar nu destulă cât să ne simţim acasă în graniţele ei. Şi totuşi, există ceva care ne leagă de acest miraj în chip evident şi, cred, ireversibil. Ceva care nu ne poate fi contestat, care ne-a intrat în sânge şi care ne poate da chiar oarecari titluri de excelenţă. E vorba de o băutură, sau mai degrabă, de un mod de a bea, care s-a inventat undeva în Austria, dar care şi-a găsit nu atât în Ardeal, cât tocmai în balcanicul Regat slujitori distinşi şi incoruptibili. E vorba de şpriţ, adică de picantul dozaj dintre vin şi apă gazoasă (sifon în vremurile clasice, apă minerală mai de curând), care domină pletoric mesele autohtone, în ciuda unor dogmatice proteste apusene. Şpriţul e duhul însuşi al chefului, solventul absolut al spleen-ului de cârciumă. În întreita lui fiinţă – vin-apă-aer – dormitează o adevărată Weltanschauung. Nimic mai central-european decât vitalitatea diafană a acestui amestec. Europa Centrală e, în definitiv, apogeul condiţiei mixte, euforia amestecului: multinaţională, multiculturală, intersecţie a Paradisului cu Apocalipsa, sursă, dar şi victimă a celor două războaie mondiale, veselă şi melancolică, burgheză şi absurdă, Europa Centrală e şpriţul Europei, „bateria” ei convivială. Apă intensificată şi alcool diluat, şpriţul e coincidentia oppositorum în variantă bulevardieră. La fel, Mitteleuropa e convieţuirea bonomă a contrastelor, locul tuturor împăcărilor, al echivocului, al compromisului. Nicăieri lumi îndeobşte disparate nu sunt mai dispuse să cadă la învoială ca aici. Vinul masculin se dizolvă în feminitatea apei, cerbicia etilică se lasă educată de sociabilitatea sifonului. Apa devine trupul primitor al unui spirit incandescent. Şpriţul e replica minoră a unei metafizici a întrupării: e vin întrupat, extaz adaptat la limitele terestre. El nu e însă numai o perfectă „figură” a

amestecului, a contrariilor domesticite. E, totodată, un simbol al „mediei de aur”, al „căii de mijloc”. Gyorgy Konrad vorbea, în anii '80, de un adevărat „Tao” al Europei Centrale: un tărâm al amplasamentului optim (al bunei „dispoziţii”) între Vest şi Est, între gravitate şi deriziune. De o parte vinul, de cealaltă apa, cu specificarea că apa poate fi, la rândul ei, „înfocată”, ignifera, ca vodka slavă, ca galica eau de vie, sau ca feluritele „ape” (Wasser) care desemnează, în germană, rachiurile de fructe (Kirschivasser, Pflaumenwasser etc). Şpriţul depinde enorm de calitatea sifonului, cum depinde berea de calitatea apei. Apropo: există în sporovăială bulelor de aer din şpriţ un rapel la aciditatea berei. Ai spune, aproape, că şpriţul e rezultatul unui efort aventuros de a apropia vinul de bere, de a conferi sobrietăţii viticole Witz-ul fermentaţiei. (Nu s-a reflectat destul la marele conflict cultural dintre vinul sudic şi berea nordică, faţă de care derapajele huntingtoniene cu privire la ciocnirile civilizaţiilor sunt mărunte abstracţiuni şcolare.) Ei bine, şpriţul încearcă să medieze între bere şi vin, între baroc şi clasic, la fel cum încearcă Europa Centrală să mijlocească între radicalismele occidentale şi cele orientale.

O virtute esenţială – şi chintesenţială – a şpriţului e volubilitatea lui „înţepătoare”. În şpriţ, vinul şi apa devin sonore, au aerul că graseiază şi bârfesc.

Gonflaţiunea care însoţeşte, subsecvent, libaţiile e o parabolă a euforiei, a orgoliului şi a nonşalanţei flo tante. Aciditatea poate fi pompoasă, dar şi fenomen originar al ironiei. Vinul e sermonizant, şpriţul e zgloibiu şi sarcastic, după cum berea e placidă, populară, între veselie gregară şi bonomie monosilabică. Mitică e de negândit fără băşcălia spumoasă a şpriţului. Mitică nu e balcanic. E central-european. „Bucureştean par excellence”? A se slăbi! Mitică e vienez. Nimeni nu bea fără dorinţa, mai mult sau mai puţin inocentă, de a obţine vertijul, micul delir. Dar dacă recurgi la spirturi acute, la „tării” răstite, rişti să ai efectul prea repede, fără voluptatea acumulării. Beţia care retează scurt, ca lovitura de dambla, e rudimentară. Băutorul nu vrea doar să bea eficient; vrea să bea mult. Or, din acest punct de vedere, şpriţul e de

neînlocuit. El oferă dezalterării perspective indefinite, îngăduie cursa lungă, performanţa „la kilometru”. Asemenea liricii amoroase a sufismului, el preferă posesiunii aşteptarea. Băutorul de şpriţ este un specialist al amânării. La fel central-europeanul. Destinul lui se defineşte prin dexteritatea de a întârzia, de a se pierde în interminabile negocieri, digresiuni şi eschive. Totul se poate amâna: beţia, decizia, fericirea, istoria. Iar dacă filosofia aceasta e tipică pentru Europa Centrală, se mai poate îndoi cineva că aparţinem aceluiaşi spaţiu? Fireşte că nu.

Pentru noi, şpriţul nu e, aşadar, un capriciu oarecare, un tabiet alimentar întâmplător. E o şansă geopolitică, una dintre căile cele mai rapide – poate singura – spre Europa.

Plai cu boi, noiembrie 2000

Diplomaţie la platou

Lumea îşi închipuie, probabil, că viaţa unui ministru de Externe e o combinaţie somptuoasă de turism şi dineuri. În realitate, n-apuci să vezi nimic în afara hotelurilor şi a clădirilor oficiale, iar de mâncat n-ai niciodată chef cu adevărat: toate mesele sunt „de lucru”, martirizate de discursuri, sufocate de conversaţii inepte şi de preocupări strategice. În plus, sunt, în genere, lipsite de imaginaţie. Gândirea culinară „de aparat” e, în Europa cel puţin, cvasistandardizată: ea ucide prin repetiţie. Ştii cam la ce să te aştepţi, nu-ţi poţi face iluzii decât cu privire la mici deosebiri de reţetă şi îndemânare cuisinieră. Surprizele pot apărea numai întâmplător, de la cine ştie ce ciudăţenie locală.

Îmi amintesc, de pildă, de o mare conferinţă NATO la Londra, cu o amplă cină finală, al cărei desert a stârnit o legitimă stupefacţiune chiar printre englezi. Era un cub alb, moale, presărat cu scorţişoară, cu un gust – vag zaharat – situat neclar între slănină şi ciulama de lapte. După prima linguriţă, m-am uitat întrebător la ofiţerul britanic din faţa mea, un verde veteran de aviaţie, care mesteca impenetrabil. „Nu ştiu ce e!” – s-a grăbit să declare comeseanul meu, hotărât să curme, din faşă, orice discuţie. „Vă place?” – am insistat, totuşi, candid. „Nu ştiu!” – a sunat răspunsul. Am înţeles imediat că ar fi fost imprudent să abuzez de dispoziţia mea interogativă. Eram confruntaţi cu efectul castrator al unui experiment încă imposibil de comentat. Deprinşi să mănânce „profesional”, mulţi demnitari îşi cam pierd (dacă le-au avut vreodată) apetenţele palatale. Devin frugali şi neselectivi. M-a frapat, dintotdeauna, viteza cu care mănâncă Petre Roman. Nu din lăcomie sau apetit năvalnic, ci pur şi simplu pentru a expedia, funcţional, episodul. Nici la Ion Iliescu n-am simţit vreodată frisonul, oricât de discret, al satisfacţiei gustative. Emil Constantinescu, la rândul lui, m-a şocat, în mai multe rânduri, prin „neutralitatea” lui culinară. Oarecari voluptăţi păreau să-i provoace dulciurile, dar, de

regulă, singura emoţie digestivă care avea aerul să-1 mobilizeze era simpla foame biologică, fără nuanţe, reverii sau bucurii anticipative. S-a întâmplat să dejunez de câteva ori la Cotroceni, la capătul sau în timpul vreunei întâlniri „tehnice”, şi am fost direct indispus de modul cum era hrănit preşedintele. Meniul se mişca în limitele bucătăriei de cantină, cu supe inexpresive, fripturi la tavă năclăite în suspecte sosuri maronii, pilafuri ascetice şi prăjituri de serie. Aş fi concediat nemilos toată gospodăria prezidenţială, dacă aş fi avut căderea s-o fac şi dacă n-aş fi avut impresia că victima consimte acestui ignobil tratament. De-a lungul unor nesfârşite şedinţe ale Consiliului Suprem de Apărare a Ţării, când toţi trebuia să luăm, la un moment dat, o gustare de întreţinere (hipermediocră, cu sandvişuri economice – salam umed, telemea anostă şi şuncă de plastic – pe un fond, irespirabil, de pepsi sau fanta), preşedintele cerea, pentru el, biscuiţi cu nectar de piersici. Mi-am dat seama că era vorba de o plăcere personală, de o chestiune de gust. Şi m-am obişnuit foarte greu cu ideea că, oferindu-ţi – ca voluptate – biscuiţi cu nectar de piersici, te poţi păstra omeneşte şi politiceşte „în formă”.

Dintre colegii străini, foarte puţini puteau fi clasaţi printre naturile gurmande. Nu-mi amintesc decât de ministrul italian de Externe al anilor '90-'91 (dl de Michelis), de dl Pangalos al grecilor şi de dl Matutes, ministrul de Externe spaniol, care îmi fusese descris drept un mare cardiac, dar care, la un dejun, a devorat galopant, în primele cinci minute, mai multe felii groase de pâine proaspătă muiate într-un bol generos cu ulei de măsline. Vizibil „plezirişti” erau Helmut Kohl, Madeleine Albright şi Bronislaw Geremek. În rest pură paloare administrativă. Un caz special mi s-a părut Joschka Fischer. Obez în tinereţe, reuşea să se menţină suplu printr-o dietă dură, pe care o respecta şi la mesele de protocol. Nu mânca deloc carne, nu bea nici un fel de alcool, refuza toate dulciurile. Accepta numai pâine, peşte şi verdeţuri. Se căsătorise de curând cu o tânără şi şarmantă domnişoară, făcea jogging, şi toate laolaltă îi dădeau, după părerea mea, un aspect mai curând nefericit.

Dacă ar fi să numesc emblema bucătăriei de protocol occidentale, „conceptul” ei, imaginea ei rezumativă, m-aş opri la roast-beef. Axă a mai tuturor dineurilor oficiale, roast-beef-ul e decent, fără a risca să împiedice conversaţia prin cine ştie ce savori narcotizante. Dacă bucata de carne e bine aleasă şi dozajul dintre crud şi copt e optim, nu mai rămâne imaginaţiei decât combinatorica garniturilor: mai sărăcăcioase (cu eternele legume fierte din seria fasole verde, morcovi, cartofi, mazăre) sau mai sofisticate (cu arpagic, ciuperci, sparanghel, anghinare, gutui sau mere). Peste întreaga alcătuire se adaugă un sos monoton, brun, care are defectul – între altele – de a camufla rozurile provocator-ambigue ale cărnii. Roast-beeful e ubicuu şi, deci, inevitabil. S-ar putea spune că diplomatul universal nu e altceva decât o maşină de ingurgitat roast-beef, un erou al vitei coapte.

Pe fundalul acestei erodante uniformităţi, mă simt dator să semnalez excepţia. O delicioasă ieşire din rând au constituit-o, întotdeauna, dineurile – mai curând informale – oferite de Jean-Claude Joseph, ambasadorul Elveţiei. Piesele de rezistenţă erau puii de baltă cu sosuri uşoare (vin alb cu o umbră de usturoi), fon-ditrul de brânză (la care eram invitat să particip în faza pregătitoare) şi gigot-ul fraged de berbec, decupat savant, dinaintea comesenilor, de însuşi amfitrionul. O oază de civilizaţie culinară în peisajul aseptic al saloanelor diplomatice.

Dacă ieşim din sfera Occidentului (şi a „Extremului Occident”, adică a Statelor Unite), „jocul” alimentar se schimbă. Părăsim domeniul previzibilului, pentru a intra în exotic şi aventuros. Orice european care călătoreşte spre China şi Japonia poartă cu sine, în mod inevitabil, un handicap. În orice conversaţie, în orice negociere, el e cu un pas în urma interlocutorului autohton, căci stă sub şocul perpetuu al unei destabilizatoare noutăţi culinare. Mereu la pândă, respins şi atras deopotrivă, preluat fără voie într-un scenariu nutritiv complex şi multicolor, europeanul îşi iroseşte jumătate din energia mentală pentru a testa, a defini şi a domestici mâncărurile şi băuturile care îl asediază.

Eschiva nu e întotdeauna posibilă. Până şi ceaiul e altceva decât bei îndeobşte. Iar experienţele „asiatice” de-acasă nu ajută. Restaurantul chinezesc de la Berlin, Paris sau Bucureşti e întotdeauna îmblânzit, adaptat, adumbrit. Chinezii ştiu să facă pogorământele necesare pentru a atrage o clientelă cu deprinderi culinare diferite, ceea ce explică, de pildă, glisajul spre tocăniţă al multor feluri din unele filiale dâmboviţene gen „Marele Zid” sau (mai ales) „Nan-Jing”.

Bucătăria extrem-orientală te întâmpină, mai întâi, cu o derutantă confuzie a regnurilor. Nu poţi situa imediat ceea ce mănânci în categoria „plantă” sau „animal”. Ceea ce pare legumă crocantă poate fi, în realitate, un insolit fragment animal (de pildă, pielea – preparată cu mirodenii picante – dintre „degetele” labei de gâscă) şi, invers, ceea ce pare o bucată de vietate marină se deconspiră, în final, ca plantă tropicală. Nu există masă fără câteva experienţe „tari”: ouă răscoapte, înnegrite până la putred, printr-un indescifrabil tratament cu sosuri şi ceaiuri obscure, supe gelatinoase cu castraveţi de mare (care, evident, nu sunt plante...) sau cu broaşte ţestoase (lăsate să plutească întregi în castron, pentru a garanta autenticitatea), viermişori prelungi (care par tăiţei) azvârliţi, pentru valoarea lor nutritivă, în bolul pe care îl ai în faţă şi câte şi mai câte. Există, fireşte, şi o sumedenie de bucate mai prietenoase şi, mai cu seamă, o ştiinţă graţioasă a alternanţelor (lichid-solid, cald-rece, fript-fiert, dulce-acru etc), care mă fac să cred că bucătăria chineză e cea mai inteligentă bucătărie din lume.

Pe de altă parte, europeanul par excellence se poate aştepta la revolte spontane ale minţii şi ale stomacului, dacă nu se livrează, curajos şi destins, experimentului. Mi-aduc aminte de un amic orientalist care, invitat într-o delegaţie culturală în China, s-a blocat, pe tot parcursul voiajului, în pâine cu unt, incapabil să asume cotidianul risc alimentar la care ne supuneau gazdele. Un alt amic, mai tânăr (şi ploieştean), a trăit, câţiva ani mai târziu, o experienţă asemănătoare: vorbea neîncetat de fleicile „noastre” sau de ceafa la grătar şi se agăţa de orezul fiert ca de singura expresie raţională a meniului. I-am agravat, cu oarecare

cruzime, situaţia explicându-le peste tot chelnerilor că, dintre oaspeţii români, el era cel mai mare iubitor de exotisme. Ca urmare, toţi se grăbeau să-i ofere, cu mare amor, nenumărate suplimente „specifice”, mai mult sau mai puţin nozeabonde.

Există, în Orient, o rigoare a protocolului alimentar care nu îngăduie improvizaţii şi eschive. Nu poţi decide să alegi numai ce-ţi place, ocolind combinaţiile discutabile, nu poţi da deoparte ampla succesiune a bucatelor, repetând, lacom, un singur fel. Am descoperit asta în timpul unei mese care a dat tuturor participanţilor români enorme speranţe deşarte. La un moment dat, din culisele salonului a apărut un bucătar sever, purtând pe o tavă trupul rumen al unui purcel de lapte. Animalul pocnea, ca să zic aşa, de sănătate. Crocant, parfumat, aproape vesel, el ne-a apărut tuturor drept soluţia însăşi. Eram mântuiţi. Puteam uita de piesele irecognoscibile, incerte, indigerabile ale prânzului; aveam brusc sub picioare pământ ferm: porcul, strămoşescul porc copt, cu măr în gură, era, iată, în mijlocul nostru, trimis de îngerul bun al patriei.

Adio supelor băloase cu soia, adio ghearelor de raţă marinate în zeamă de bambus, adio piftiei de meduză!

Vom mânca porc! Altă viaţă, alte perspective! În fiecare din noi renăştea câte un viteaz atlet al creştinătăţii, cîte un optimist ciobănel vrâncean. A urmat însă ceva amuţitor. Mâinile experte ale bucătarului, înarmate cu bisturiu şi forfecuţă, au început să decupeze fâşii delicate din şoricul purceluşului, nu mai lungi de trei-patru centimetri, nu mai late de unul. Apoi, fiecare dintre noi a căpătat o (una!) asemenea fâşie şi nimic mai mult. La sfârşitul operaţiunii, nemilosul amfitrion a reintrat, solemn, în culisele salonului, ducând cu sine (tot) restul porcului, care fumega zadarnic, puţin zgâriat pe-o pulpă, devorat, platonic, doar de privirile noastre perplexe. Nu ne venea să credem! Cum să găteşti un porc întreg pentru câţiva centimetri pătraţi de şorici? Cum să treci pe sub nasul musafirilor o astfel de promisiune, abandonând-o apoi într-un fund de bucătărie?! Trecuserăm prin tortura speranţei.

Eram frustraţi, descumpăniţi geopolitic, inutilizabili.

Sufletele noastre simple fuseseră înşelate, lumea nu mai avea sens. Într-un ultim gest de (sinucigaşă) demnitate, ne-am întors, împăienjeniţi, cu capul plecat ca-n Bolintineanu, la farfurioarele aburinde din faţă: nu se făcea să dai meduza din mână pe porcul de pe gard.

Plai cu boi, ianuarie 2002

Către Europa de peste gard

La Bruxelles e mare sărbătoare. Cei zece noi membri ai Uniunii Europene trăiesc euforic un eveniment la care au visat şi pentru care au muncit 15 ani. România şi Bulgaria au rămas, deocamdată, pe dinafară. „Ce simţiţi?" – mă întreabă, cu perfidă candoare, un jurnalist occidental. Până să-i răspund ce simt eu, îmi trec fulgurant prin minte răspunsurile posibile ale altor compatrioţi. Diplomatul român: „Ne bucurăm sincer pentru succesul ţărilor prietene şi suntem ferm convinşi că foarte curând ne vom găsi şi noi locul în marea familie europeană din care facem, de drept, parte." Guvernul: „Am luat măsuri ferme pentru a urgenta încheierea negocierilor la capitolele încă restante ale aderării. Dacă am fi fost la putere şi în perioada 1996-2000, n-am fi avut acum această rămânere în urmă. Din păcate, greaua moştenire a guvernării Constantinescu şi contextul internaţional nefavorabil ne-au ţinut pe loc. Avem însă sprijinul necondiţionat al organismelor comunitare şi suntem pe drumul cel bun." Opoziţia: „Actualii conducători poartă întreaga răspundere a acestui eşec, cu consecinţe incalculabile pentru viitorul ţării. Cerem demisia guvernului corupt şi incapabil şi îi asigurăm pe alegători că, odată ajunşi la putere, vom şti să reducem neîntârziat handicapul la care ne-a condamnat, în mod iresponsabil, stânga cripto-comunistă." Acţiunea Populară: „La sfârşitul guvernării Constantinescu, integrarea europeană a României era, practic, încheiată. Jacques, Bill şi Tony promiseseră, între patru ochi, preşedintelui României o manevră conjugată de susţinere politică. Numai că o gaşcă de securişti şi trădători, în frunte cu Băsescu, Ciorbea, Lupu, Năstase, Stoica şi Iliescu, la care s-a adăugat intelectualitatea nerecunoscătoare în frunte cu Ana Blandiana şi alte grupuri de dialog social, a zădărnicit acţiunea liderului Convenţiei, aducând ţara în faliment." România Mare: „Am fost lucraţi, ca întotdeauna, de unguri, masoni şi ţigani, sub conducerea ovreimii internaţionale, pe care, cu acest prilej, o salutăm cu dragoste

şi respect.” Omul de pe stradă: „Să-i ia dracu' pe toţi, cu Europa lor cu tot!” Taică-meu: „Dacă aş avea o mitralieră, aş face ordine în doi timpi şi trei mişcări!” Românul dârz: „Nu-i nimic! Nouă totul ne-a mers de două ori mai greu decât altora! Dar românul nu piere! Cei din urmă vor fi cei dintâi!” Românul mesianic: „Această lăsare deoparte a României nu e întâmplătoare! Se ştie că aici, la întorsura Carpaţilor, pe locul unui vechi centru spiritual al lumii, se pun bazele unui nou ciclu de civilizaţie. Când toţi ceilalţi vor fi distruşi de excesele lor materialiste, la noi va răsări, pur, soarele spiritual al mântuirii universale!” Românul transatlantic: „Nu ne pasă de Europa dumnealor! Washington-ul ne primeşte oricând, cu braţele deschise!” Românul interbelic: „Chestia e hotărâtă încă de la Ialta şi parafată la Malta. Ne agităm de pomană!” Românul corect politic: „Avem datoria să cerem amânarea sine die a aderării României la Uniunea Europeană. Nu meritǎm să intrăm în rândul lumii, câtă vreme ONG-urile nu vor lua puterea, pentru a instaura statul de drept, în care, femeile, homosexualii, nefumătorii şi minorităţile să,aibă asigurată o viaţă mai bună, devenind, încet-încet, majoritari.” Românul uitat de Dumnezeu: „Era normal! Pe polonezi i-a ajutat Papa, iar pe unguri – unguroaicele din diaspora, căsătorite, toate, cu vârfuri politice. Cehia (ca şi Slovenia) nu constituie, oricum, o problemă: e uşor să faci ordine într-un teritoriu cât două judeţe. Noi am fost întotdeauna singuri!” Românul postmodern: „Ideologia integrării europene e o ideologie a puterii, ca şi ideologia autohtonismului. Orice pledoarie în favoarea uneia sau alteia e abuzivă şi interesată. Aşadar, pelicanul sau babiţa!” Radu Anton Roman: „Dragii mei, aţi mâncat vreodată plăcintă de brusturi cu capere şi unghii de potârniche? Ca vin, vă recomand o prisăcoasă de Trifeşti, cu miros de fân încins, de nucă putrezită şi de adagio mozartian.”

Jurnalistul occidental insistă: „Ce simţiţi?” Nu ştiu. Doar onoarea un pic „nereperată”. Mai vorbim în 2007, în 2009 şi în 2011. Până atunci, dau o fugă până la vecinul şi amicul meu Radu Anton Roman.

Jurnalul Naţional, 29 aprilie 2004

Dificultăţi ale integrării culinare

Arta deprinderilor culinare, a modurilor de a mânca, este diferită de harta statelor naţionale, a limbilor şi a obsesiilor identitare. Frontierele alimentare au altă logică decât cele politice. Există un fel de a duce la gură, o dramaturgie a praznicelor, o ritmică a îmbucăturii şi, în genere, o regie a gustului, care apropie seminţii cu totul neasemănătoare în alte privinţe. Vecinătatea, duhul regional, comunitatea de destin atârnă, când intri în bucătărie, mai greu decât orgoliul etnic şi decât tradiţia naţională. Bucătăria greacă şi cea turcească îşi dispută până la caricatură reţetele, refuzând să observe întrepătrunderea lor, refuzând să vadă că ceea ce, în plan istoric, e încremenit în adversitate a ajuns de mult, în plan culinar, la împăcare.

În ce ne priveşte, trebuie să admitem că oricât am fi de latini, bucatele, cămările şi damigenele noastre sunt mai curând balcanice decât pariziene sau italieneşti. Dumicatul moldo-valah priveşte spre sud-sud-est, într-un blând elan de comunicare (şi cuminecare) cu dumicatul sârbesc, bulgăresc, peloponeziac şi minor-asiatic. Prin intermediul Ardealului şi pe căile emulaţiei culturale am integrat, e drept, o sumedenie de „acomodări” multiculturale, de iradieri apusene care ne-au devenit caracteristice. Dar, când vrem să mâncăm „româneşte”, nu putem scăpa de marele model balcanic, de bună dispoziţie a aperitivelor (icre, măsline, telemea, ţuică) şi de ecumenismul tocăturii (mititei, cârnaţi, chiftea, sarma).

Balcanii n-ar fi devenit, poate, „butoiul cu pulbere” al Europei, dacă balcanicii ar fi luat mai în serios lecţia butoaielor lor bahice, în jurul cărora se desfăşoară, de sute de ani, aceleaşi ritualuri sacre şi profane, aceleaşi chefuri. Atenţi la tot ceea ce-i dezbină, ei lasă de izbelişte multele pe care le au în comun. Politica incendiază mereu afecte care şi-ar găsi uşor un echilibru cuviincios şi durabil printr-un simplu ospăţ comunitar. Bucătăria şi muzica ar putea deveni e irevocabile ale unei îndelung aşteptate şi sârguincios sabotate Pax Balcanica. Dacă mâncăm şi cântăm la fel, ce mai rămâne de

împărţit, în afara vreunei vecine alunecoase, cu virtuţi transnaţionale? Mâncăm la fel. După ample şi laborioase cercetări în care stomacul şi ficatul, inima, vasele sanguine şi viscerele au fost instrumente la fel de solicitate ca şi mintea, am ajuns la o concluzie definitivă. „Piaţa Comună” a bucătăriei balcanice, stilul care ne uneşte, patria noastră palatală se pot defini prin patru inconfundabile trăsături de caracter. Să le luăm pe rând.

1. Mâncarea tihnită (slow-food)

Firii balcanice nu-i prieşte frugalitatea. Cel puţin când e vorba de masă. Chiar şi „gustarea” are un tipic potolit, sfătos, confortabil. Simplul fapt că „te poţi încurca la aperitive” arată cât de relativă e condiţia înăuntrul trebilor de-afară temporală a unui ospăţ incipient. Poţi întârzia ore întregi în preliminarii. E un obicei cu ecouri solide până în extremul răsărit european, unde „a lua o zacuscă” evoluează uşor spre „a o face lată”. „Mizilicul” e, frecvent, ditamai cheful. Masa nu e făcută spre a fi expediată. Nimic mai străin spiritului balcanic decât prânzul funcţional, „de lucru” (pentru care bucatele sunt un pretext) şi decât nutriţia pripită, „pe fugă”, de-a-n picioarelea. Nimic mai antipatic şi mai barbar decât procedura fast-food, cu strămoşul ei „bufetul-expres”. Masa trebuie să fie tihnită, să-ţi priască, să-ţi meargă la inimă. Bucatele trebuie savurate, expuse provocator, vorbite. Comerţul cu ele trebuie, de aceea, să aibă durată şi tabiet. Cu alte cuvinte, masa nu se justifică fără „co-mesenie”, fără o uleioasă colocvialitate, pentru care degustarea merindelor e de neconceput dacă nu e dublată de o simultană „degustare” a partenerilor de ospăţ. Iar pentru asta ai nevoie de timp. Timpul, [însă, trebuie să fie „calificat”, consistent. Schema triadică a meselor curente (antreu, fel principal, desert) e, din acest punct de vedere, cu totul insuficientă. E nevoie de o ofertă mai diversă, mai nuanţată, mai agresivă. O frumoasă carte despre obiceiurile culinare autohtone anterioare modernităţii ne aminteşte că masa boierească cinstită includea 10-12 feluri, chiolhanul urca la 60-70, iar marile praznice domneşti nu se sfiau sa propună circa 400 de

„intrări”, ceea ce, firește, angaja un devotament de câteva zile şi nopţi.

Carevasăzică, slow-food! Mâncare înceată, răgaz voluptuos. „Nu dau turcii!”

Vorbind de colocvialitate, nu vreau să spun că sporovăiala e obligatorie. Plăcerea de a fi împreună nu exclude dulci momente de tăcere solidară, de consimţire mută (lucru greu acceptat de eticheta civilizaţiei apusene, mereu atentă să nu „cadă” conversaţia). Îmi amintesc de un dejun oficial la Istanbul, patronat de preşedintele Demirel (un politician rafinat, vieux jeu, cu profil cărnos, dominator, de senator roman); era cald, ziua fusese încărcată, meniul se dovedea impozant. Nici turcii, nici românii nu aveau puterea să întreţină protocolul verbal strict necesar. Priveam toţi în gol, sperând ca altcineva – vecinul, cei cu rang mai înalt, sau dimpotrivă, secunzii – să-şi asume obligaţia micii taclale de întreţinere. Cum însă toţi tăceau, atmosfera risca să devină stingheritoare. La un moment dat, unul dintre noi a încercat o manevră de salvare. „Ne cerem scuze. Programul a fost atât de plin, încât traversăm o oarecare pană de energie.” Suleiman Demirel a lăsat să treacă o jumătate de minut şi ne-a liniştit, apoi, patriarhal: „Ne simţim bine, suntem buni prieteni şi ne face plăcere să mâncăm împreună. De ce-ar trebui neapărat să vorbim?”

Genul acesta de filosofie nu poate fi imaginat la Washington sau la Bruxelles. Integrarea europeană va pune tuturor ţărilor implicate o mulţime de probleme. Între ele, problema acomodării stilistice dintre fast-food şi sloto-food va fi mult mai complicată decât credem.

2. Hipertrofia aperitivelor

Balcanicului nu-i place să ajungă, fără ocolişuri, în miezul ospăţului. Preferă să escaladeze, bucurându-se anticipativ, o sumedenie de „amânări” substanţiale: antreurile. Foamea nu e, deci, întâmpinată cu remedii masive, de natură să o suspende rapid, dens şi irevocabil. Se alege mai curând hărţuiala măruntă, preludiul prelungit, amplificarea ispitei

prin „gustările” picante, sâcâite des cu rachiuri iresponsabile...

Evident, această provocare inaugurală e delicioasă, dar plină de riscuri. Alergând lacom printre sardele, babicuri, ghiudemuri, brânzeturi, salamuri, ouă şi măsline, slănină şi şunci, salate bœuf, cârnăciori, legume, icre, pastrame, pateuri, răcituri, ciuperci, zacuşti ş.c.l., rişti să sucombi în faza de demaraj. Îţi pierzi suflul când abia ai început încălzirea. Cu alte cuvinte, lansajul e vertiginos, dar, spre dezamăgirea generală, fără perspective... Incapabil să continui cursa, eşti victima facilă – şi nedemnă – a unei premature saţietăţi, cu toate pagubele ei „colaterale”: stupoare calorică, obraji vineţii, pleoape grele. Zgomotului promiţător al primei fandări nu-i mai urmează nimic. De o asemenea ruşine poţi scăpa, uneori, cu ajutorul unui ţoi de tărie şi al unui borş astringent, a cărui fierbinţeală, acreală şi iuţeală să-ţi stoarcă lacrimi de penitenţă.

Masa balcanică porneşte, aşadar, baroc, multicolor, exploziv, invers decât masa Occidentului clasic. Pentru occidental, antreurile nu sunt decât o piruetă scurtă, o graţioasă captatio, mai înrudită, s-ar zice, cu preparativele extraculinare (hors-d'ceuvre), cu spălatul mâinilor, de pildă, decât cu masa propriu-zisă. Ospăţul balcanic începe cu o carnavalescă percuţie. Cel apusean se epuizează, iniţial, în decorativ. Diferenţa e cea dintre linia frontului şi salon, dintre sârbă şi menuet.

Despre prestigiul şi reuşita începuturilor în lumea balcanică se poate divaga indefinit. Cu începuturile stăm întotdeauna bine. Mai rău stăm cu suita şi cu finalizarea. „Adamismul” românesc e pecetea noastră „regională”. Părem condamnaţi să luăm mereu lucrurile de la capăt, să atacăm impulsiv şi să abandonăm repede. Murim în antreuri. Nerăbdători, pofticioşi, exuberanţi, ne mişcăm promiţător în zona proiectelor, dar construcţia în sine ne plictiseşte. Avem întotdeauna argumente relativiste pentru a o abandona. Nu Săgetătorul – cu privirea fixată pe ţintă – e emblema zodiacală a Balcanilor, ci Berbecul, ţâşnirea oarbă înaintemergătorul întemeietor, şi, eventual, „oiştea-n gard”.

3. Marginalitatea desertului

După aperitivele torenţiale şi felurile grele, atracţia dulciurilor e destul de palidă. Nu prea mai e loc pentru desfăşurări ample. De aceea, se cultivă fie dulcele moderat al aluaturilor spumoase (plăcinte cu brânzeturi uşoare, împletituri cu nuci şi magiunuri), fie, dimpotrivă, dulcele intens, radical, concentrat, care, fără a ocupa mult spaţiu, are un efect prompt şi – ca să spunem aşa – fatal: cataif mustind de siropuri, baclava, halva, rahat.

Comparată cu cofetăria vieneză sau pariziană, cofetăria sud-estului european nu excelează prin diversitate. Se poate spune că graficul mesei occidentale e unul ascendent: se începe cu delicateţe, se urcă pieptiş spre un apogeu proteinic viguros şi se încheie artezian cu deserturi volubile, pestriţe, spectaculoase, stropite cu şampanii şi vinuri dulci. Dar până şi după acest episod rămâne loc liber pentru o treaptă suplimentară, tare, hipersolicitantă: brânzeturi grele, necomplezente şi – ca „digestiv” – spirturi acute, licoroase sau seci, după gust.

Traseul alimentar balcanic începe acolo unde cel apusean se termină. Sărătura şi şnapsul apar la început, după care vine o linie descendentă, o treptată, imperceptibilă, stingere, cu detenta finală a prăbuşirii între perne.

4. Ritmica anuală a posturilor

Nu voi pretinde că, în spaţiul balcanic contemporan, postul e o practică subînţeleasă. Dar e un fapt că abstinenţa rituală, fie ea post creştinesc sau ramadan islamic, e o exigenţă încă plauzibilă în Europa de Sud-Est, în orice caz, mult mai plauzibilă decât în restul continentului. În partea noastră de lume, a-ţi impune – cu argumente religioase – unele constrângeri alimentare ţine de o tradiţie, oricând actualizabilă. Gurmandiza se defineşte într-un dialog strâns cu sobrietatea, excesul e amendat constant printr-o ritmică pocăinţă. Peste 200 din zilele anului sunt zile de restricţie. Hrana nu se reduce, deci, la o birocratică nutriţie, la o mecanică repetitivă, acoperind omogen anotimpurile. Ea are

un grafic ondulatoriu, o dinamică interioară de tipul respiraţiei. Perioade de expansiune „consumistă” alternează cu perioade de concentrare corectivă. Ciclul anului are, prin aceasta, o tensiune, un dramatism care înnobilează discursul gastronomic şi conferă faptului de a mânca un ce mistic. Euforia orgiastică se reculege în asceză şi sacrificiu. Slow-food se converteşte, dialectic, în no-food, ca într-o apofază a voluptăţii.

Trebuie, totuşi, să recunoaştem că bucătăria românească nu se identifică întru totul cu scenariul de mai sus. Toamna şi iarna, balcanismele hibernează, făcând loc unor reflexe central-europene, asimilate via Transilvania. Scena se lasă dominată de silueta bonomă a porcului şi valorifică maximal afumăturile, cămătăria, varza şi cartofii. Primăvara şi vara însă, Bizanţul, în sens larg, recuperează terenul pierdut, etalând pilafuri, ghiveciuri, plachii, musacale, zemuri acre (calde sau reci), salate şi băuturi răcoritoare.

În această cordială alternanţă de modele aparent ireductibile se exprimă ceva din firea autohtonă: capacitatea de a petrece, răbdător, între imperii, combinând, multicultural, arhaicul cu postmodemitatea, în aşteptarea – străveche – a alinierii nord-atlantice.

Plai cu boi, februarie 2002

Patria are nevoie de defectele dumneavoastră

Prin fire, aveam toate datele pentru a nu ajunge ministru de Externe. Sunt sedentar. Nu pur şi simplu leneş, ci sedentar cu sistemă, ideolog al sedentarismului. Cred că obiceiul de a călători e un scandal. Cravata mă sufocă, costumul mă falsifică. Protocolul îmi stârneşte ilaritate. Sunt alergic la surâsul de complezenţă, iar conversaţia „de dineu" mi se pare, intelectualmente, o umilinţă. Mă deprimă obligaţia de a rosti discursuri scrise de alţii. Când e vorba de negocieri, înclinaţia mea naturală este să cedez. Pe de altă parte, dacă mă înfurii, ies cu uşurinţă din conversaţia „diplomatică", pentru a deveni (prea) explicit, dacă nu chiar isteric. Sufăr de sincerism, sunt dubitativ, colocvial în exces, ironic. Îmi place singurătatea şi nu mă interesează veacul. Pentru toate aceste neajunsuri, nu există în alcătuirea mea decât o singură compensaţie: sunt politicos, adică oricând gata să-mi fac violenţă, pentru a salva aparenţele.

Aşa stând lucrurile, am traversat ministeriatul Externelor ca pe un amestec ciudat de risipă şi asceză. Risipă de timp şi de energie, preeminenţă a rolului asupra persoanei, disciplină autoimpusă, diminuare (alterare?) a propriei identităţi: pe scurt, doi ani de maximă infidelitate faţă de mine însumi.

Cu puţin noroc, defectele pot deveni, totuşi, funcţionale. Cu alte cuvinte, există împrejurări în care e mai multă nevoie de limitele tale decât de ceea ce te-ai obişnuit să inventariezi drept „calităţi". A-ţi găsi locul echivalează, în astfel de împrejurări, cu asumarea unui, context în care nu doar „darurile" tale sunt valorificate, ci şi insuficienţele, minusurile, neputinţele tale. Îmi fac iluzia că, până la sfârşitul lui 1997, defectele mele şi-au găsit, temporar, un rost. Sedentarismul de pildă – poate fi, în diplomaţie, o virtute. Călătoreşti mult, dar trebuie să te mişti puţin. Stilul sprinţar, replica pripită, agitaţiunea sunt periculoase. Un ministru de Externe eficient e, idealmente, cum îmi spunea cândva un amic, bolnav de gută: întoarce capul lent, ca sub o crampă perpetuă, păşeşte greoi, e tăcut şi static, îşi oferă astfel,

mereu, timp de gândire, îşi oboseşte interlocutorul lăsându-1 să aştepte. Într-o ţară istovită, ca România de azi, e de asemenea preferabil ca ministrul de Externe să nu aibă voluptatea de a călători. E recomandabilă regula strictului necesar, distincţia netă între vertijul turistic şi deplasarea utilă. Există, desigur, şi varianta Hans-Dietrich Genscher, căruia îi plăcea atât de mult să umble, încât, când se urca în avion, începea să cânte. Dar aceasta este euforia unui alt buget (şi, de altfel, a unui alt tip de avion).

Pentru a aduce, în exerciţiul curent al vieţii diplomatice, oarecare prospeţime, trebuie să găseşti modalitatea de a relativiza regulile fără a le suprima. A te comporta riguros, dar liber, a nu contraria, dar a-ţi lua distanţă faţă de forme – iată o conduită tentantă într-un domeniu care riscă mereu să reducă limbajul la cod şi într-o ţară condamnată, vreme de cincizeci de ani, la o obedienţă de lemn.

Cel puţin 80% din corpul diplomatic socialist era o oştire gri, o defilare de cravate, costume şi pantofi împletiţi, dincolo de care nu existau decât lozinca triumfală şi constipaţia ideologică. Pe acest fundal, mica licenţă, derogarea tolerabilă, gestul autentic şi expresiv pot fi sursele unei bine-venite oxigenări. A ieşi, la răstimpuri, din protocol, a-l expedia destins, cu un dram de aproximaţie, conferă travaliului diplomatic o înviorătoare componentă de umanitate.

Bine-venită circumstanţial este şi înclinaţia de a negocia cu maximum de flexibilitate şi de a valorifica, strategic, sinceritatea. Pentru profesionistul diplomaţiei comuniste, capacitatea de a minţi tenace şi refuzul băţos al oricărei soluţii – alta decât cea pentru care avea mandat de la partid – erau semnele cele mai convingătoare ale vocaţiei. A nu ceda niciodată însemna, în fond, a nu negocia nimic.

Obligatorie era şi demagogia propagandistică, salvgardarea unei imagini naţionale fără pată, împotriva tuturor evidenţelor. A fi „diplomat” însemna pur şi simplu – iar pentru unii, înseamnă încă şi azi – a practica neîncetat driblingul, retorsiunea obraznică, stereotipia, stilistica tupeului, marşul victorios. Dialogul real e, în aceste condiţii,

suspendat, discursul devine vorbire în bobote, graţia diplomatică devine „muncă diplomatică” acră, sudoare mârlănească.

Campionul acestui tip de comportament nu realiza niciodată că, prin manevrele sale, pierdea exact ceea ce voia să câştige: credibilitatea. Cei care, după 1989, au funcţionat urmând acest vechi tipic au făcut ţării un imens deserviciu, crezând (sau pretinzând) că o slujesc credincios. Ei au fost şi continuă să fie argumentele vii ale poncifului gazetăresc potrivit căruia „în România nu s-a schimbat nimic”.

Un exemplu

Dacă, într-o dezbatere europeană, cineva semnalează, să zicem, problema dramatică a copiilor străzii din România, diplomatul autohton de tip militant va alege drept răspuns una dintre următoarele – inabile – variante:

a. Nu există, în România, o problemă a copiilor străzii. (Respingere suverană a discuţiei.)

b. Există o problemă a copiilor străzii, dar ea e atipică şi, prin urmare, invocarea ei este excesivă, dacă nu rău intenţionată. (Relativizare melancolică a chestiunii + culpabilizare vagă a adversarului.)

c. Am putea şi noi să întrebăm ce e cu cerşetorii de lângă catedrala din Bonn sau cu cei care dorm în staţiile de metrou pariziene. (Contraatac „perfid”.)

d. Drama copiilor străzii e o moştenire a falimentului ceauşist şi, ca atare, nu ne poate fi imputată nouă. (Delegare a vinovăţiei.)

e. Atenţia pe care diferite asociaţii caritabile occidentale o acordă copiilor străzii din România s-a dovedit a fi, de multe ori, camuflajul unor devieri pedofile, păguboase şi jignitoare pentru noi. Suntem trataţi cu aroganţă, ca un debuşeu din categoria lumii a treia. (Contraatac vehement.)

f. Avem probleme mai importante şi mai urgente decât problema copiilor străzii, care îşi va găsi, la momentul cuvenit, rezolvarea. („Realism” înţepat, optimism moderat.)

g. S-au luat deja toate măsurile pentru a depăşi criza. (Stahanovism vesel.)

h. Poporul român are o tradiţională dragoste pentru copii. Va fi bine. (Eludare parţială a întrebării, lacrimi, picior de plai.)

i. Ne-ar interesa viziunea dumneavoastră despre criza balcanică. (Eludare radicală a întrebării, schimbarea subiectului.)

Reacţia simplă, elementară, a interlocutorului onest nu apare niciodată diplomatului nostru profesionist drept plauzibilă: da, există o problemă a copiilor străzii, o problemă pe care, până acum, n-am reuşit să o rezolvăm şi pe care, probabil, nu o vom rezolva decât cu greu şi numai flancaţi de expertiza şi mai ales de aportul financiar al ţărilor dezvoltate şi al instituţiilor internaţionale. De cele mai multe ori, un asemenea răspuns impune. Sinceritatea – îndeobşte suspectă pentru „tehnicienii" negocierilor dure – poate fi, în anumite situaţii, expresia optimă a eficienţei diplomatice.

Pentru a completa portretul şmecheriei patriotice a diplomatului predecembrist, trebuie să adăugăm că grija neadormită pentru „imaginea" unei Românii roz şi replica grosolan-colţoasă se amestecă, incongruent, în alcătuirea lui, cu un soi de slugărnicie umedă, menite să-1 farmece, chipurile, pe „străin". Surâsuri uleioase, llaterii stridente, ocheade ospitaliere – nimic nu e economisit pentru a câştiga simpatia „omologului" perplex, care, de regulă, nu vrea să primească nici şuturi, nici pupături, ci doar o reprezentare cât mai exactă a împrejurărilor şi sentimentul comunicării reale.

Evident, nu se pune problema să adoptăm o reţeta infailibilă a bunelor purtări în serviciul afacerilor externe. Oportunitatea, contextul, omul decid, întotdeauna, asupra conduitei potrivite. E nevoie, în acelaşi timp, de instinct şi de discernământ. Dar după ani de înfrângeri datorate minciunii şi lipsei de imaginaţie, România are nevoie de un purgatoriu al onestităţii, chiar dacă el nu e imediat productiv. Trebuie să ne refacem obrazul. Lucru imposibil dacă nu ne mobilizăm simultan calităţile şi defectele, dacă nu recuperăm, cu alte cuvinte, autenticitatea. În ce mă priveşte, am încercat să fiu autentic. Cele ce urmează vor ilustra, probabil, meritul şi mizeriile acestei încercări.

Ce se poate găsi într-un birou gol.

Când îşi încheie mandatul, fiecare ministru se îngrijeşte să lase urmaşului un cabinet gol: îşi ia hârtiile şi obiectele personale, goleşte rafturile, şterge urmele vizibile ale prezenţei proprii. Rămân, fireşte, urmele nevăzute, amprente inefabile ale tuturor locatarilor. Orice cabinet ministerial e, inevitabil, o arhivă de spectre.

Evident, acest scenariu e imposibil după o răsturnare revoluţionară. Pripa evacuării nu lasă suficieni răgaz pentru curăţirea locului. Aşa se face că, intrând în biroul Suzanei Gâdea la sfârşitul lui decembrie 1989, am avut sentimentul că sunt indiscret. Pe o masă dintr-o încăpere anexă rămăsese, băut numai pe jumătate, un pahar cu lapte, care între timp se stricase. „Biblioteca” din spatele scaunului ministerial era un amestec de opere prezidenţiale, literatură de partid şi volume oferite cu dedicaţie de mai toţi publiciştii ţării. Prin sertare – câteva bileţele omagiale, trimise cu amor ministresei, în ultimele luni, de câţiva distinşi intelectuali fără prejudecăţi. Sub birou – detaliu mai curând duios – un mic pupitru de lernn, pe care demnitarul să-şi poată odihni picioarele scoase din pantofi, în momente de intimă reflexiune. Dar lucrul cel mai ciudat pe care l-am întâlnit pătrunzând, uzurpator, în ambianţa predecesoarei mele, era o scrumieră de ceramică în care se găsea, drept ornament, scrum stilizat, tot din ceramică. O întreagă estetică şi o întreagă ideologie se concentrau în acest discret obiect de vitrină: estetica şi ideologia deşeului mântuit, glorificat, asumat ca „drăguţ”, într-o lume care voia să impună oameni şi valori noi. Să-ţi placă scrumul şi să muzealizezi scrumiera – ce curaj abisal, ce sinceritate!

Aveam să constat, mai târziu, că nu mă confruntam cu un accident nesemnificativ. În apartamentul de protocol al Ambasadei Române la Bonn, cel rezervat, îndeobşte, ministrului, am dat peste un decor de acelaşi tip: masa din „sufragerie” era – şi cred că este încă – suportul unei ample scrumiere, tot din ceramică, de care stătea lipit un pachet de ţigări, imitând, evident, în ceramică, un pachet adevărat. Aveam, prin urmare, de a face cu un sistem coerent, cu o

gândire consecventă. Cine fumează, la Bonn, ţigări de ceramică e musai să producă scrum de ceramică pe care, eventual, să-1 scuture, la Bucureşti, în scrumiera doamnei Gâdea. În decembrie 1997, preluând fotoliul lui Adrian Severin, nu mai puteam avea asemenea surprize. Spaţiul ministerial era net, aseptic, livrat cordialmente, „la cheie”. Şi totuşi, într-una dintre încăperile anexe, într-un dulăpior cu aspect de depozit, am dat peste trei obiecte uitate acolo de cine ştie când, rămăşiţe tenace ale mandatelor anterioare. De fapt, era vorba despre un singur obiect, în trei variante: bustul lui Avram Iancu. Aceeaşi lucrare, acelaşi material, dar trei dimensiuni: un Avram Iancu mic, unul mijlociu şi unul mare. Cineva se gândise, prin urmare, să facă ministrului un cadou util: un erou pentru multiplă folosinţă. Unul mic, „de suflet”, de buzunar, unul potrivit, de vitrină, şi unul ţanţoş, de birou, pentru intimidarea preopinentului. Patriotismul-breloc, patriotismul-bibelou, patriotismul-statuie. De la budoar, prin cabinetul ministerial, spre Ţebea.

Depindea numai de imaginaţia posesorului, de bunul lui instinct, ca să afişeze, oportun, una sau alta dintre cele trei variante. Varianta miniaturală prinde bine când e vorba să probezi simultan intensitatea sentimentului şi discreţia lui cuviincioasă. Efectul retoric e invers proporţional cu dimensiunea. Obiectul se arată în cadru restrâns, cu ochi umezi, sau se expune neglijent, ca din întâmplare, aşa încât să se vadă că e vorba de o prezenţa subînţeleasă. Varianta mijlocie e varianta naţionalismului moderat şi legitim, fără vulgarităţi xenofobe. Cu unele atenuări abile, ea se poate folosi în medii liberal-europene, pentru urechile funcţionarilor comunitari. Varianta mare e varianta de campanie: ea trebuie acompaniată de pieptul bombat, privirea sticloasă şi glasul răzeşesc. Tehnica alternării celor trei variante e un solicitant exerciţiu de virtuozitate. Trebuie să ştii cu precizie când cultivi sonorităţile de boite à musique, când alegi tangoul şi când treci la marş. Public se găseşte, întotdeauna, pentru toate opţiunile. Nu ştiu dacă predecesorul căruia i s-a oferit întreitul cadou a profitat, în vreun fel, de el. Probabil că nu, de vreme ce l-am găsit uitat, în măruntaiele unui dulap. Dar,

indiferent dacă e sau nu la vedere, indiferent dacă a fost folosit sau nu, un Avram Iancu ajustabil, în două, trei sau cinci dimensiuni subzistă, provocator, în recuzita oricărui politician autohton. Naţionalismul ca un fel de „Matrioşka” à rebours: întâi se vede o efigie discretă; dacă o zgândări, din ea ţâşneşte un profil viguros, de proporţie mijlocie. Iar dacă întărâţi, nesăbuit, statueta, ea dă la iveală o stihie necontrolabilă, care acoperă tot orizontul. Toate portretele ţinute, neglijent, prin sertare reuşesc – mai devreme sau mai târziu – să învie...

Plai cu boi, ianuarie 2000

În lume nu-s mai multe Românii

Tranziţie şi bragă

Una dintre bucuriile copilăriei mele era paharul cu bragă de patruzeci de bani. Când economiseam mai cu spor, puteam aspira la o Eugenie, care costa şaptezeci şi cinci de bani. Dar şi atunci mă întrebam dacă nu e preferabil să fac rost de încă cinci bani ca să-mi iau două pahare cu bragă. Aspectul oarecum suspect al băuturii mele preferate nu mă impresiona: percepeam, fireşte, culoarea şi consistenţa ei vag noroioase, discreta ei mireasmă de borhot, urma prăfoasă care rămânea pe fundul paharului. Dar, dacă era suficient de rece şi dacă fermentase îndeajuns ca să fie acidulată, braga mi se părea perfectă. De dragul conţinutului, îi acceptam şi înfăţişarea, o savuram chiar, nu fără o mică perversitate anticipativă...

Încet-încet, braga a dispărut. A fost înlocuită de câteva lamentabile artefacte, de la tropicalul Cico la indescifrabilele Frucade, Rocola sau Quick. Cunoscătorii ştiau însă că mai există în ţară două sau trei bragagerii, ultimele redute ale lejerului nostru Orient: una a mai funcţionat un timp la Tulcea, alta în faimoasa simigerie din Piaţa Ovidiu de la Constanţa şi alta, cea mai eroică, supravieţuind miraculos, până prin 1990-1991, la Buşteni: bragageria doamnei Bairamovici (care vindea, de asemenea, alviţă şi îngheţă la cornet).

După revoluţie, am sperat ca braga să reapară, urma urmei, ea valorifica o materie primă nepretenţioasă şi o „manoperă" simplisimă. În plus, era, ca zicem aşa, o băutură „tradiţională", ieftină şi autohtonă. Ce poate fi mai rentabil? Ei bine, braga n-a reapărut. Acum câteva zile, am trecut prin Buşteni în căutarea doamnei Bairamovici. Am găsit în spaţiul bragageriei un chioşc „modernizat", cu cea mai banală ofertă

„de tranziţie”: ţigări, băuturi, bomboane. Iar în locul doamnei Bairamovici, un tânăr care mi-a explicat că renunţat la bragă pentru că nu se mai poate procura materia primă necesară. Iată, într-adevăr, un serios motiv de nostalgie. Ceea ce se putea sub Dej şi sub Ceauşescu nu se mai poate sub Iliescu. În România postrevoluţionară a dispărut materia primă pentru bragă! E ca şi cum am afla că nu mai există materie primă pentru borş. Că au dispărut zerul, oţetul şi rachiul! Că nu mai avem ceapă!

Motivele „crizei” trebuie căutate, cred, în altă parte. Nu lipsa materiei prime e problema, ci, vorba Opoziţiei, lipsa voinţei politice de a produce braga! Mai întâi, „electoratul” însuşi nu vrea bragă cu destulă intensitate. Altele are el acum în sufletul lui! Şi oricum, nu poate admite că s-a făcut revoluţie ca să ne întoarcem la o asemenea licoare vulgară. Am făcut revoluţie pentru progres, pentru integrare europeană, pentru capitalism, aşadar, pentru valori care n-au nimic în comun cu braga. Până şi turcii, care tind să ne colonizeze comercial, au înţeles asta şi nu vin cu rahat, sugiuc, şerbet şi iaurt. Vin cu pâine albă, napolitane şi aspiratoare. Ca să intrăm în rândul lumii, e musai să mâncăm şi să bem ce mănâncă şi bea toată lumea. Specificul, culoarea locală – astea sunt pentru turişti. Iar năvala turiştilor nu e iminentă. Apoi mai e şi demnitatea noului negustor român: când poate vinde atâtea minunăţii, cum să se coboare la lipsa de ambâţ a unui simplu „vânzător de bragă”? De ce să ofere un lucru atât de gros, când poate oferi lucruri atât de subţiri? Aşa îmi explic şi faptul că n-au reapărut, în România tranziţiei, câteva dintre comodităţile pitoreşti (şi gustoase) ale României interbelice: bodega decentă, în care să poţi lua un aperitiv accesibil, din repertoriul culinar al lui Mitică: o icră (cu ţuica aferentă), salată de ţâri cu mărar, slănină diafană cu boia, telemea şi burduf, cârnăciori iuţi de oaie, pastramă, câteva murături şi atât. Aşteptată se lasă şi cafeneaua paşnică, amenajată pentru taclale (aşadar, fără muzici), cu canapele comode, şvarţuri, marghilomane, fisticuri şi şnapsuri. De ce lipseşte? E vid de imaginaţie? E parvenitismul economic al tranziţiei? Complexul periferiei

care adoptă pripit moravurile „centrului” pentru a fi luată în seamă? Mitocănia de a nu te mai recunoaşte în rădăcinile tale patriarhale? Sau e, pur şi simplu, fudulia săracului? Căci una dintre lecţiile cele mai iritante ale tranziţiei este că nu ştim să fim săraci. Nu ştim să identificăm soluţiile unei subzistenţe onorabile, nu ştim să aşteptăm în mod convenabil prosperitatea şi să ne pregătim pentru ea. E drept, nimeni nu ne ajută. De aceea ne epuizăm în tatonarea unor îmbogăţiri aventuroase sau ne lăsăm copleşiţi de promiscuitate. între apa chioară (şi poluată) a năpăstuitului şi paradisul oranj al Fantei, ne-am putea odihni în voluptatea modestă a unui pahar cu bragă. Între înfometare şi caviar, între cartofi şi fleică, ar trebui să ni se ofere deliciul abordabil al băcăniei şi al birtului de cartier. Nimănui însă nu-i dă prin cap că, în vremuri precare, te poţi îmbogăţi vânzând mărfuri bune (dar nesofisticate) şi ieftine (dar nu de proastă calitate). N-aş vrea să trec drept ceea ce nu sunt. Beau cu plăcere Fanta, Cola sau gin tonic, îmi place pizza, nu mă dau îndărăt de la Camembert, morun, ficat de gâscă şi alte asemenea tulburătoare, materii. Dar nu înţeleg de ce existenţa lor trebuie să inhibe ingeniozităţile locale şi să eclipseze trufandalele autohtone. Nu înţeleg de ce n-am dreptul să poftesc la „realizări” notabile, cum ar fi iahnia de fasole, ciorba de lobodă, ghiveciul călugăresc sau mâncarea de ştevie. Mai ales că sunt în tranziţie, n-am destui bani să mă dau parizian sau newyorkez şi nici nu sunt dispus să-mi investesc toate fondurile în ulcerante reverii alimentare. Insist: nu propun vreo nouă raţionalizare a hranei, nu fac propagandă pentru bucătăria strămoşească, nu cer să se închidă McDonald's şi să se deschidă centre de livrare a pilafului de post. Dar vreau să am şi variante de consum agreabil pentru buzunarul meu şi cred că se poate. Vreau să fiu un sărac plezirist. Dacă nu-mi puteţi da Chateaubriand ieftin, daţi-mi o porţie bună de clătite cu spanac sau de urzici cu mămăligă. Dacă nu-mi puteţi da la un preţ omenesc nectar de mango, daţi-mi bragă! Pe un fond cinstit de bragă cotidiană, s-ar putea să-mi permit la răstimpuri şi câte un nectar de mango. în altă ordine de idei, nu pricep cum pot

exista indivizi care au nostalgia lui Ceauşescu şi nu există nimeni care să aibă nostalgia bragageriilor. Tranziţia e, fără îndoială, o perioadă a nostalgiilor prost orientate. Şi, în orice caz, e un fel de bragă pe dos. Braga arăta neatrăgător, dar la gust era bună. Tranziţia are un ambalaj plin de promisiuni, dar lasă un gust acru, de şampanie răsuflată.

Dilema, nr. 136, 18-24 august 1995

Patologie totalitară

Aud că, sub auspiciile Academiei Române, a luat naştere un institut pentru cercetarea perioadei totalitare. Un asemenea institut nu poate fi decât arhiva unei traume. Dar proiectele lui ar putea include şi o temă ceva mai tonică: inventarul şi analiza tehnicilor de supravieţuire născute prin reacţie, de-a lungul a peste patru decenii de încarcerare.

Să ne aducem aminte. Ani de-a rândul ne-am salvat citind şi recitind Ilf şi Petrov: ştiam pe dinafară pasaje întregi şi suportam mai uşor aberaţia zilnică identificând în ea modelul sovietic din Viţelul de aur sau din Douăsprezece scaune. O euforizantă lectură compensatoare – uitată, din păcate – ne-au oferit, la un moment dat, textele lui Monciu-Sudinski, un soi de reportaje inventate, pline de mizeria şi de poncifele cotidiene, în aşa fel încât, parcurgându-le, ni se părea că întâlnim o variantă contemporană a lui Caragiale: un Caragiale însă emaciat, expresionist, inapt să se mai amuze până la capăt. Ne-am salvat, alteori, prin filme ruseşti, prin câte un spectacol „riscat", în care se întâlneau, complice, „şopârlele" scenariului, jocul aluziv al actorilor şi „toleranţa" perfidă a cenzorilor, prin câte un roman „curajos", prin câte o tabletă de Geo Bogza, prin banc, prin înjurătură, prin şedinţe de învăţământ politic vag subversive, mă rog, prin tot soiul de subterfugii, supape şi ocolişuri care să dea, în plină catastrofă, senzaţia unei minime normalităţi, a rezistenţei posibile, a respirabilului.

Uneori însă ajungeam să găsim voluptăţi în confruntarea directă, neprelucrată, cu anomalia. Învăţaserăm să savurăm enormitatea, să degustăm oroarea cu un rafinament obosit, alexandrin. Mi-aduc aminte, de pildă, că o bună bucată de vreme am reuşit să-mi întreţin buna dispoziţie răsfoind lucrările „filosofice" ale cuiva despre care nu ştiam decât că era şef de catedră la Academia „Ştefan Gheorghiu". Mi-au picat în mână întâmplător (se intitulau Răgazul gândirii, Lumea în gândire, Replici etc.) şi – ca să zic aşa – m-au subjugat definitiv, după numai câteva pagini. Nu mă mai

puteam sustrage abisului lor, nu-mi puteam lua ochii de la monumentala, inimitabila, formidabila lor stupiditate. Frizau capodopera. Mă delectam, împreună cu câţiva prieteni, până la nevroză. Fiecare nouă, masochistă lectură revela comori mereu proaspete, culmi de mitocănie pioasă, de haos intelectual, de patologie stilistică. Erau, de-a lungul a sute de pagini, aforisme, citate comentate, cugetări fabuloase, pe toate temele cu putinţă. Am avut, în câteva rânduri, ispita de a parodia. Am organizat un concurs (împreună cu Gabriel Liiceanu, cu Sorel Vieru şi cu Thomas Kleininger), încercând să imităm cât mai bine „aroma" autorului, codul lui. Ne-am dovedit cu toţii inepţi, lipsiţi de har, incapabili să ne apropiem, fie şi timid, de performanţa maestrului. Capacitatea lui de a ne stupefia, de a ne umili cu metabolismul delirant al gândirii lui se dovedea infinită. Fenomenul era într-adevăr unic. Cărţile cu pricina apăreau la edituri de prestigiu, cu prefeţe omagiale, semnate de publicişti notorii. Bănuiesc că tirajele erau consistente şi că se găseau destui cumpărători pentru a le epuiza. Îmi era limpede atunci, cum îmi este şi acum, că nici o editură din lume nu şi-ar fi îngăduit să publice asemenea texte deopotrivă subculturale şi necomerciale, că mă aflam, prin urmare, dinaintea unui accident specific al universului totalitar. Aveam de-a face cu un succes al „omului nou", cu instalarea pletorică – şi într-un fel inocentă a unei vietăţi fruste între rafturile bibliotecii. Prezumţia parvenitului, sechelele limbajului de partid şi tupeul strident al semidoctului colaborau spectaculos pentru a da naştere unui discurs care, analizat cu atenţie, dă măsura exactă a drăcoveniei prin care am trecut cu toţii şi de care n-am scăpat, din nefericire, nici astăzi. Căci „intelectualii" de tip nou sunt o legiune: vitali, adaptabili şi agresivi, ei populează impenitent Parlamentul, feluritele formaţiuni politice, gazetele de toate culorile şi ne intoxică solemn cu verva lor zoologică. De aceea, ar putea fi util să aruncăm o privire îndărăt, spre prototip. Descrierea ilarei lui monstruozităţi rămâne, încă, o tehnică de supravieţuire. Deschidem, aşadar, o fişă clinică sumară pentru a consemna simptomele unei

maladii culturale insidioase, căreia totalitarismul i-a dat dimensiuni impozante: e ceea ce s-ar putea numi spiritualizarea prostiei. Ea se naşte în punctul de întâlnire al unei naturi primare cu fascinaţia inadecvată a ideii şi cu stereotipiile unei ideologii. Bouvard şi Pecuchet devin membri de partid şi dascăli ai naţiunii. Mitică citeşte şi-l comentează pe Kant în lumina materialismului dialectic. Lăsaţi să se zbenguie printre cărţi, pacienţii noştri îşi slăbesc cureaua, îşi dau pălăria pe spate şi păşesc în ciorapi pe câmpiile metafizicii. Se simt bine. Se simt mai buni. Se simt datori să-i înveţe şi pe alţii. Şi atunci, materia lor cenuşie în ebuliţiune secretă apoplectic cugetări. În cazul omului meu de la „Ştefan Gheorghiu", ele sună astfel: „La unele popoare, amorul umple un gol, la altele, o văgăună." Sau: „Cineva asemuia cerul cu o oală întoarsă; depinde nu de cer, ci de oală." Sau încă: „Un om de cultură este mai reţinut, un prost, mai deţinut." Sau: „Viciul e o buruiană ce consumă ilicit oxigenul vieţii." Sau, în sfârşit: „Cât de frumos şi gingaş se exprimă profundul cugetător român Al. Vlahuţă, zicându-le confraţilor săi: «Cea dintâi şi cea mai de căpetenie datorie a unui om cinstit e să ne spună adevărul inimii lui». Dar câţi s-au aplecat asupra acestei probe? Câţi şi-au făcut «electroiubirio-grama» lor de adevăr?"

Dar să nu anticipăm. Pentru a alcătui o fişă clinică, trebuie să procedăm ceva mai sistematic.

Intelectualul de tip nou abordează faptul de cultură cu o solemnitate superstiţioasă. El citeşte ca la cincisprezece ani pentru a culege citate şi se simte obligat să decoreze numele tuturor autorilor invocaţi cu epitete tandre, respectuoase sau triumfale, după cum i se pare că este cazul. Aşa se face că, răsfoind Lumea în gândire (sursa simptomatologiei pe care încercăm să o schiţăm), întâlnim nu pur şi simplu mari figuri literare şi filosofice, ci o galerie de bibelouri fardate gros, năclăite într-o retorică servilă, când nu vertiginos elucubrantă. Unele „ornamente" au aerul sfios şi nătâng al amabilităţii de circumstanţă: La Fontaine: devine „elevatul La Fontaine", Arghezi – „neobositul Arghezi", Sofocle – „unicul Sofocle". O soluţie frecvent adoptată e platitudinea

indicativă: „italianul G. Papini”, „iluministul Diderot”, „renascentistul Machiavelli”, „originalul american Mark Twain”. La limită, se recurge la stupori şcolare („vestitul B. Pascal”) sau la colocvialităţi duioase („bătrânul Eschil”). Mai există şi varianta reţinut-patriotică („Gala Galaction al nostru”), cea sentimentală („neuitatul Ibsen”) sau aceea a admiraţiei analitice: „scăpărătorul Călinescu”, „savurosul Caragiale”. Toate acestea însă sunt încă digerabile la nivelul banalităţii ceremonioase. Dar, încet-încet, lucrurile alunecă spre neliniştitoare originalităţi. Nu pricepi, de: pildă, pe ce se bazează calificative de tipul: „meticulosul R. Martin du Gard”, „sarcasticul Romain Rolland”, „mult prea certatul cu fericirea T. Arghezi” sau „cumpătatul Horaţiu”. Iar când dai peste „nederanjabilul Caragiale”, imaginea tradiţională a lumii începe să se tulbure. Faţă de asemenea năucitoare asocieri, formule ca „subtilul şi inteligentul La Bruyere” sau chiar „scrupulosul La Bruyere” (e drept, undeva se vorbeşte şi de „scrupulosul Lăncrănjan”) par culmi ale bunei-cuviinţe. Când e vorba de femei, intelectualul „nostru” devine galant: „fermecătoarea George Sand”, „ultrasensibila George Sand”. Emoţionante – prin inocenţă –sunt, pe de altă parte, unele descoperiri comunicate cititorului pompos şi totuşi confidenţial ca nişte „secrete de breaslă”: „marele jurist grec, autor de cunoscute legi, Solon”, „originalul poet şi filosof T. Lucretius Carus”, „prozatorul de real talent Tacitus” (se remarcă tonul protector, aspectul de încurajare didactică al formulei), „scriitorul de probat talent George Bălăiţă”, „criticul de înaltă talie G. Ibrăileanu”, „cunoscutul cugetător grec Democrit”, „talentatul scriitor român Ion Ghica”. Survin, fireşte, şi unele crize de inspiraţie. La un moment dat, Romain Rolland pare recalcitrant la orice caracterizare. Nu-ţi rămâne decât să-1 semnalezi ca pe „compatriotul lui Robespierre”, lăsându-1 pe cititor să găsească sensul acestei apropieri. Michel de Montaigne este „ctitorul atâtor cugetări”, Th. Dreiser este „unul dintre marii maeştri ai Cetăţii talentului”, Delavrancea e „marele bărbat al condeielor române”, iar Bertrand Russell – „marele stejar al filosofiei engleze”. Printre atâtea celebrităţi îşi face loc şi Nicolae

Ceauşescu, recomandat ca „un distins bărbat al ţării”. Entuziasmul provoacă adesea hiperbole ameţitoare. H. Sienkiewicz e cineva „care avea să răscolească lumea cu lucrări de geniu”. Ion Dodu Bălan „caută totdeauna lama adevărului (!) în nevăzutul lucrurilor”. Dumitru Popescu, „în maniera sa sobră şi reţinută”, merge şi el până la „lama adevărului”. Mai rezervat se comportă autorul Lumii în gândire cu N. Iorga: „Cu toată afecţiunea pentru tot ce ne-a lăsat N. Iorga, nu pot să-i subscriu (sic!) părerii că...” În alt loc, Iorga e obiectul unor fine disjuncţii ierarhice: el e „decan al cugetărilor şi aforismelor româneşti”, dar „rectorul celor istorice”. G. Călinescu beneficiază de apelative impenetrabile: e „maurul literaturii noastre” sau „mare chirurg în cultura românească”. Dar e mai mult decât atât: e „un suflet infinit, într-un corp delimitat”. Voltaire e „demiurgul ironiei iluministe”. Secretul lui constă în faptul că „din filozofie s-a născut, cu ironie s-a hrănit şi cu persiflare s-a impus”. Portretistica practicată de ingeniosul nostru pacient atinge pe alocuri demnitatea enigmei: cine e „profesoara pe spaţiile largi ale cetăţii literelor”? Zoe Dumitrescu-Buşulenga. Cine e „discretul om de simţ adânc prelungit în spaţii şi psihologii mitologice”? Octavian Paler. Şi, mai ales, cine e „filosoful pe care nu ştiu ce resort mă îndeamnă a-l asemui atât cu Descartes, din cultura mondială, cât şi cu D. D. Roşca, din cea românească”? Cine altul decât Dumitru Ghişe?

Înconjurat de atâtea fantoşe în deghizament de paradă, intelectualul de tip nou e, în sfârşit, pregătit să-şi etaleze dexterităţile: va selecţiona citate edificatoare, le va comenta iluminat (şi nu o dată sibilinic) şi, în cele din urmă, va elabora el însuşi ample cugetări memorabile, hrană spirituală pentru cei flămânzi, din prea plinul obnubilării sale.

Pentru autorul Lumii în gândire, a fi intelectual înseamnă a frecventa marile spirite cu un respect subaltern sau cu tupeul inconştienţei. Înainte de a extrage un citat memorabil, omul nostru îşi impune un protocol mieros în jurul sursei. Cel citat e îngropat în epitete năstruşnice, pendulând – cum am văzut – între platitudine crasă şi mister suprarealist. Caracteristică e însă şi formula care introduce citatul. Ea îşi propune, în

genere, să adauge încă un strat de vopsea festivă peste portretul celui invocat şi, eventual, să anticipeze asupra calităţii (justeţei) filosofice a textului ce urmează a fi oferit cititorului. Vrei, de pildă, să-1 citezi pe Mihai Beniuc? Formula introductivă va suna astfel: „Din interiorul unui focar de inteligenţă, Mihai Beniuc, disociind şi asociind, ne avertizează că...". Desigur, exista şi variante mai sobre: „A. P. Cehov ne avertizează şi cu dibăcie, şi cu ironie că..." (E semnificativă tema „avertismentului": din alte pasaje, aflăm că şi Stendhal avertizează, şi Seneca, şi Taine. Pentru intelectualul de tip nou, lumea spiritului e plină de pericole preponderent ideologice: trebuie, prin urmare, să o parcurgi „avertizat", cu conştiinţa „votului de blam" oricând posibil.)

De altfel, punând laolaltă „manierele" atribuite de pacientul nostru gânditorilor lui preferaţi, obţinem o atmosferă de şedinţă principială şi un ton de proces-verbal: „Cehov apreciază cu justeţe şi optimism", „G. Enescu ne înştiinţează", „Montaigne opinează", „H. Spencer precizează" („şi spune textual"), „G. Călinescu declară" (alteori „apreciază"), „R. Martin du Gard este, de părere că", „J. W. Goethe ne asigură" (şi „V. G. Belinski ne asigură"), „Aristotel consideră că." (O. Wilde, mai deştept, „consideră perspicace"), „V. Hugo ne încredinţează că.", „Cezar Petrescu afirmă cu justeţe", „Alexandru (sic!) Dumas atenţionează" (ca şi J. Renard, care „ne atenţionează cu acoperire"), d'Holbach relevă", „La Rochefoucauld sesizează", „Helvetius spune cu toată francheţea", „Lessing e pătruns de ideea că...", Diderot şi A. De Saint-Exupery „sunt convinşi că...", „G. Ibrăileanu ne povăţuieşte" şi „se încumetă să conchidă", „M. Ralea conchide sintetic", după ce Esop „afirmă limpede că...", iar N. Ceauşescu „cheamă". Invariabil, apar şi accente de triumfalism pionieresc: „Ioan Grigorescu exclamă cu mândrie şi adevăr", „I. D. Bălan relevă cu mândrie", „A. N. Tolstoi constată cu mândrie", „R. Tagore rosteşte cu mândrie", „Petru Groza exprimă cu entuziasm". Alteori însă, tonul e rezervat („Racine caută a ne convinge că...") sau chiar mustrător („Camil Petrescu se cam grăbea afirmând că..."). Nu este exclusă nici o anumită, demnă neutralitate

(„Shakespeare zice”, „N. Iorga glăsuieşte”, „J. Renard generalizează”, „Dumitru Popescu raţionează”, „G. Călinescu postulează”). Accidental, întâlnim reflexe de comentator sportiv: „Cugetarea de zile mari a neîntrecutului Shakespeare”, „Sextus Empiricus ajunge la o cotă înaltă a adevărului sesizând că...” Cu ce încă se mai ocupă „corifeii”? Ei bine, H. Taine „ne calmează”, Dante Alighieri „ne vesteşte pilduitor”, Euripide „meditează sugestiv”, La Bruyere „e pătruns că...”, G. E. Lessing „se deconfiază în faţa semenilor lui”, Hacob Paronian „opinează original”, „G. Ibrăileanu notează cu justeţe tristă”. Despre M. P. Musorgski aflăm că „gândea corect” („Corect gândea M. P. Musorgski zicând că...”), despre Lessing, doar că „gândea”. Unii autori cultivă precauţia: „Lui O. Wilde i se părea că...”. Alţii sunt strict obiectivi („H. Avakian notează cu justeţe că...”, „Montesquieu avea să observe că...”), alţii fermi („J. Renard declară sentenţios”), alţii vag hoţomani (G. Călinescu „spune perspicace”), alţii, în sfârşit, necruţători: „Gânditorul rus Herzen formula gândul tăios că...”, „Chamfort spune straşnic”. Din când în când, sub abia suportabile tensiuni lirice, citatul e introdus cu o imensă cheltuială de gingăşie: „R. Tagore pictează iubirea pe tavanul dorului zicând...” O performanţă de imprevizibil e, la un moment dat, „pregătirea terenului” pentru un fragment din Rebreanu: „Nu ştiu cât de bine va fi înţeles marele romancier Liviu Rebreanu arta militară (...), dar nu mă îndoiesc de arta românească.”

Ar fi interesant să sistematizăm cât de cât şi modulaţiile infinite ale relaţiei dintre autorul nostru şi citatele pe care le propune. Adeseori, aceste citate sunt simple ready-made objects, obiecte găsite şi livrate ca atare, fără comentarii. Alegerea e însă de aşa natură, încât cel citat se contaminează de aura ineptă a „citatorului” (un exemplu, între altele: „Shakespeare zice: «Poţi zâmbi şi iar zâmbi şi totuşi fi mişel»”). Când apare, comentariul capătă forme dintre cele mai neaşteptate: de la exaltare orgiastică (după un pasaj despre mămăligă al lui G. Călinescu: „Câtă diversitate în armonie, câtă armonie în diversitate. Câtă poezie a poeziei, câtă poezie a durerii. Cât optimism, ce

chemare!”) până la divagaţia inexplicabilă („Pentru Heine: «Proştii cred că pentru a cuceri Capitoliul trebuie să ataci mai întâi gâştele». O formă mai originală de a sufla în iaurt”). Comentariul ezită adeseori între exclamativ şi interogativ. Exemple: „Eugen Simion crede că «viaţa e o cucerire incertă». De ce să nu-i dăm noi puţină certitudine?” Sau: „Dacă Dante Alighieri în a sa Divina Commedie consideră că... (urmează un citat oarecare), de ce unii ţin morţiş să-l contrazică?” Ciuda faţă de cei care l-ar putea contrazice pe marele autor citat face loc, alteori, unei vagi iritări faţă de autorul însuşi: „Vrem sau nu, Petrarca are dreptate” (urmează citatul). Nu o dată comentariul are onestitatea de a semnala nedumeriri, stupori sau chiar scurte episoade de colaps mental: „Nu ştiu exact ce a vrut să exprime Marcus Aurelius prin cuvintele.”, „Nu ştiu exact ce-l făcea pe Arghezi să considere că...”, „Ce-a vrut să înţeleagă Anaxagora prin aforismul «Omul e inteligent pentru că are o mână» (sic!) e greu de ştiut exact”, „Nu ştiu dacă chiar «peste tot stăpâneşte aparenţa», cum este convins Xenofon din Colofon (sic!), dar ea, oricum, ocupă un prea larg spaţiu sub soare”. Există şi comentariul „de adeziune”, dispus chiar să amplifice textul citat: „«Nu cunosc nici o operă mare născută din prudenţă», ne mărturiseşte Octavian Paler. (Şi acum comentariul): Şi nici n-o să cunoaştem.” Adeziunea poate avea accente amar pedagogice: „«Numai nebunii îşi aşază fericirea mai presus de puterile lor», era convins Anatole France. Şi câţi nu şi-o aşază şi astăzi?” Spectaculoase sunt şi comentariile şugubeţe, dezamorsând prezumtive procese de intenţie: „Nu! De păcălit n-a vrut, gândesc, să păcălească pe nimeni V. Hugo zicând... (urmează citatul). De dezamăgit însă, da!” O serie aparte o constituie malentendu-urile. (uneori monumentale). Versul celebru al lui Horaţiu: „Nu voi muri pe de-a-ntregul.” e interpretat, de pildă, ca expresie a unei „încăpăţânări bărbăteşti” şi a „perseverenţei”.

Să rezistăm totuşi ispitei de a ne cufunda până la reverie în vidul aglomerat, inepuizabil, al autorului nostru. Să încheiem în apoteoză, cu câteva panseuri originale, simple

grăunţe în oceanul fanteziei sale. Le vom prefera, din motive de spaţiu, pe cele concepute în variantă laconică:

1. Enunţuri absolute. „Salpetrul nu se găseşte pe toate drumurile”, „Fericirea e totdeauna relativă”, „Nu tot ce flutură e steag”.

2. Analogii amuţitoare: „În rouă, floarea se simte ca mierla în grâu”, „O floare în mână – o idee mai mult în cap”.

3. Mistere: „Unele femei se fac că nu înţeleg ceva, altele nu se fac”, „A citi ce-ţi cade în mână e una. A citi numai ce-ţi cade, altceva.”

4. Jocuri muzicale. „Stilul e omul, trilul e pasărea”, „Unele văi au lei, altele zei”.

5. Figuri ale inversării: „Cultura moartă e una, moartea culturii e alta”, „Nu fericirea îl caută pe om, ci invers”.

6. Taxinomii insolite. „Războaiele sunt de două feluri: înţelese şi declarate”.

7. Inanalizabile. „Savantul e fericit când se simte copil, copilul e savant când nu se simte fericit”.

...Şi câte şi mai câte, care de care mai teribile în furor-ul lor speculativ. Suntem dinaintea unui autor neantologibil: nimic nu poate înlocui mersul direct la textul integral, operaţiune faţă de care rapida noastră „fişă clinică” nu e decât o palidă arvună. La sfârşit, după ceasuri întregi petrecute cu „măiastra carte” pe genunchi, te vezi cuprins, fatalmente, de un soi de „ură-amor”: eşti exasperat şi moleşit, astenic şi iertător. Pacientul e, în definitiv, cineva care trăieşte impur şi inadecvat o aspiraţiune benignă. În plus, e cât se poate de amuzant. Dar te uiţi înjur şi vezi că acest tip uman proliferează; e victorios: îl identifici în CNA (la vârf), în Parlament, în presă, în felurite asociaţii, fundaţii, consilii, comisii; te chinuie la câte o şedinţă, îţi strică cheful la câte un chef, te face să deteşti cărţile, ideile, înţelepciunea. Ţi-l poţi închipui prezidând duminica prânzul familial şi otrăvind totul cu aforisme, în admiraţia (fie şi trucată) a comesenilor.

...Iar dacă te îndeletniceşti cu scrisul, ai dintr-odată, în preajma acestui personaj, intuiţia iadului: vei scrie o carte, două, şi, post-mortem, vei fi mestecat, înghiţit şi digerat în

pântecul placid, dar tenace al unui monstru binevoitor. Un singur lucru te-ar putea salva: intelectualul de tip nou să adopte obiceiurile intelectualului de tip vechi. Să intre, adică, în politică şi, ca urmare, să citească mai puţin, să vorbească mai mult şi să nu mai scrie deloc.

Dilema, nr. 17, 7-13 mai 1993; nr. 18, 14-20 mai 1993; nr. 19, 21-27 mai 1993

Trahanache şi interesul naţional

Există oameni a căror singură competenţă pare să fie interesul naţional. Nu e clar ce sunt în stare să facă, nu-i poţi identifica profesional sau, dacă poţi, e greu să afli în ce constă performanţa lor specifică; dar un lucru iese mereu la suprafaţă: toţi ştiu care sunt nevoile ţării, toţi luptă (oratoric) pentru oblojirea, propăşirea şi apărarea ei. Dacă te uiţi de aproape, dai peste tot soiul de deghizamente stângace ale neantului: ingineraşi reciclaţi, publicişti paranoiaci şi triviali, actori scăpătaţi, jurişti de provincie sau, pur şi simplu, activişti fără chip, campioni ai „angajamentelor" de rutină şi ai locului comun. Dar, în toate aceste forme ale lui, neantul vorbeşte. Despre ce? Despre patrie. Cu cât oratorul e mai lipsit de contur, cu atât mai des îl vedem identificându-se cu înseşi contururile ţării şi ale „poporului". „Interesul naţional" devine erzaţul cel mai comod al oricărei motivaţii autentice, al oricărui. Şi nu e vorba întotdeauna de puşlamale care trişează, de demagogi fără scrupule. Uneori ai impresia că oratorul crede sincer în propria sa îngrijorare. Dacă îl iei repede, nu înţelege ce ai cu el! El doreşte dezinteresat binele neamului. Nu e direct rău; e doar smintit: îşi închipuie că ştie care este binele acesta şi că e chemat să-1 administreze. Contemplu, de mai mulţi ani, manifestările unei doamne din Parlamentul ţării, care nu pierde nici o ocazie să ne dădăcească. Ea înţelege să-şi încheie cariera de actriţă jucând rolul femeii de nădejde, care se ocupă de trebile ţării şi, mai ales, de trebile culturale. Şi-a compus un ton de dirigintă inflexibilă, de institutoare sobră, dintre cele care terorizează câte un internat sau câte o şcoală de fete. Are opinii principiale, idei luminoase, indicaţii înţelepte. Dar ceva nu e în regulă. Nu poţi să nu întrebi în numele cărei autorităţi vorbeşte doamna aceasta. A fost ea măcar o mare actriţă? O Aura Buzescu, o Maria Filotti, o Bulandra? A scris vreo capodoperă? S-a ilustrat vreodată ca mare profet, animator sau avocat credibil al culturii româneşti? Care sunt isprăvile dumisale intelectuale? Ce lasă în urmă, dincolo de mica ei

carieră politică, datorită căreia a ieşit din anonimatul unei prestaţii culturale modeste pentru a intra în anonimatul unei liste electorale? Pe scurt, nu i-ar şedea mai bine să stea la locul dumisale şi să ne scutească de platitudinile ţanţoşe ale mediocrei dumisale gândiri? Ei bine, nu! Doamna deputat are insomnii din cauza culturii naţionale, pe care e hotărâtă s-o slujească neobosit, indiferent dacă i-o cerem sau nu. Când îţi lipseşte vocaţia, trebuie să-ţi inventezi o misiune. De altfel, interesul naţional nu e numai marota parlamentarilor sau a guvernanţilor. Sunt şi în Opoziţia neparlamentară mari apostoli şi apostoliţe ale lui. E plină ţara de oameni-simbol, de întrupări garantate ale „interesului naţional”, ale neamului nevoiaş, căruia trebuie să-i facem şi să-i dregem.

Toate acestea ţin încă de teritoriul ridicolului. Dar suntem adeseori confruntaţi cu manipulări mai dramatice ale temei patriotice, dinaintea cărora umorul se veşteje şte. Cine a avut de-a face, înainte de 1989, cu Poliţia politică ştie ce repede intra în joc formulistica „interesului naţional”. Orice judecată negativă asupra comunismului, a partidului său şi a reprezentanţilor săi era „duşmănoasă”: ea favoriza în mod iresponsabil interese „străine”, punea în pericol suveranitatea şi integritatea naţională, sporea primejdia invaziei ruseşti. Trebuia să ne spălăm rufele în familie, să practicăm neîncetat „cenzura patriotică”. Evident, acest „contract” se bizuia pe obligaţii unilaterale. Călăul putea să spună: „Taci, nu ţipa, fii patriot!”, dar victima nu putea să spună: „Nu mă chinui, sunt român ca şi dumneata, fii şi dumneata patriot!” Întreaga cruzime, întregul arbitrar al terorii politice s-a justificat – şi se justifică încă – prin recurs la tema „datoriei patriotice”, a „interesului naţional”. Securitatea a apărat ţara. De dragul României, ea a hărţuit mase largi de români, uneori pe cei mai buni dintre ei. Ţara şi poporul au impus arestarea şi moartea lui Iuliu Maniu, a lui Gheorghe Brătianu şi a lui Ion Mihalache. Ţara şi poporul au cerut întemniţarea lui Mircea Vulcănescu, a lui Vasile Voiculescu şi a lui Constantin Noica. Pentru a sluji interesul naţional a trebuit să fie ucişi, în „obsedantul deceniu”, nenumăraţi ţărani, muncitori şi studenţi români; din amor

pentru cultura noastră a trebuii să fie interzişi, ani de-a rândul, Blaga, Ion Barbu, Nicolae Iorga şi atâţia alţii. „Interesul naţional” ne cere să interzicem ultimului rege al României să-şi viziteze la bătrâneţe ţara. Şi tot interesul naţional ne cere să ratăm eventuala noastră integrare europeană şi, prin aceasta, supravieţuirea noastră economică şi politică, pentru a cocoloşi isteriile xenofobe ale câtorva ţoape. Când domnul Funar agită spiritele, incită la conflict civil şi dă apă la moară echivalenţilor săi din tabăra maghiară, el crede că slujeşte „interesul naţional”. Toţi insuficienţii, toţi papugiii, toţi agitaţii se cred un amestec de Ştefan cel Mare şi Ioana d'Arc. Toţi, ca şi Brânzovenescu şi Farfuridi, se tem de trădare. Toţi fac comerţ cu noţiunea de „bun român”. „Cine nu e cu Puterea nu e bun român” – zic unii (flancaţi, tot mai vizibil, de o „anumită parte a Poliţiei”) „Cine nu e cu PNŢCD nu e bun român” – zic alţii. Am ajuns, după lupte seculare, la vorba lui Trahanache: „De la binele partidului atârnă binele ţării şi de la binele ţării atârnă binele nostru.” Cum se vede, binele ţării nu e decât o verigă intermediară, un loc de pasaj între victoria politicii proprii şi înflorirea averii proprii. Ţara e „eu, dumneata, noi şi-ai noştri”. „Interesul naţional” e interesul celor de la Putere sau al celor care vor Puterea. Niciodată al naţiei înseşi. Naţia asistă perplexă la bătaia generală care se dă în numele intereselor ei şi, turmentată de atâta zel patriotic, nu mai ştie cu cine să voteze. Să sprijine partidul de guvernământ? E inutil. Partidul de guvernământ se sprijină singur. Să sprijine Opoziţia? Care Opoziţie? Care fracţiune a Opoziţiei? Să lase grijile lumii şi să se ţină aproape de Biserică? Dar dacă dă peste vreun Simeon Tatu care îi zăpăceşte minţile cu tot felul de drăcovenii, din cele rostite deunăzi la Tele 7abc? În mare formă era, într-adevăr, părintele Tatu!

Întrebat despre comunişti, zicea că au fost ortodocşi, întrebat despre corupţie, zicea că e doar o invenţie a bârfitorilor şi că obiceiul de a bârfi ne-a venit de la occidentali. Întrebat, în sfârşit, cum începe Luceafărul lui Eminescu, zicea că nu-şi mai aminteşte. Aferim, Cuvioşia ta! Se vede că occidentalii, în timp ce cu o mână inoculau

poporului nostru martir bârfa, cu cealaltă extirpau nemilos memoria Cuvioşiei tale. Dar nu eşti dumneata omul să te întristezi dintr-atât! Dacă „interesul naţional” o cere, n-o să ne împiedicăm în două-trei versuri păguboase ale poetului naţional. Mai ales că, între noi fie vorba, s-a cam dat cu Viena, cu Berlinul, ba chiar – Doamne, iartă-ne! – cu Buddha Sakyamuni!

Dilema, nr. 114, 17-23 martie 1995

A spune lucrurilor pe nume

Săptămâna trecută, Guvernul României a găsit răgazul să se ocupe de fineţuri. El a decis că un român adevărat nu poate fi botezat oricum: în orice caz, nu poate fi botezat cu nume obscene sau ridicole. Cine s-ar fi aşteptat ca, în puzderia de necazuri cu care se vede confruntat, Guvernul să aibă timp şi chef de asemenea inefabile griji? O primă concluzie se impune: Guvernul are nervi buni. A doua concluzie: Guvernul are simţ metafizic. Alegerea numelui pune rafinate probleme speculative; a da nume, nume potrivit, lucrurilor şi vieţuitoarelor e o competenţă şi un privilegiu pe care omul le deţine prin delegaţie de la Dumnezeu însuşi. Când cineva i-a luat numele în râs recurgând la un ieftin joc de cuvinte, Goethe s-a simţit lezat ca de o blasfemie: era atins în esenţa, adică în misterul lui. Aşa ceva nu se face! Ei bine, la rând cu Dumnezeu şi cu Goethe, miniştrii noştri s-au văzut îndemnaţi să umble la „mume", la arhetipurI. În furorul reformator, nu puteau lăsa de izbelişte onomastica naţională, parte integrantă a imaginii ţării, a demnităţii şi europenităţii noastre. Cum ne vom simţi pe la feluritele vămi ale lumii dacă vom arăta grănicerilor paşapoarte cu nume pocite, scâmave, ilare? Să facem ordine!

Să ne numim cu toţii Ion şi Maria, Nicolae şi Elena, Costel şi Gheorghiţă – ca în abecedare! Şi, în orice caz, să nu riscăm nimic pe acest tărâm fără a consulta Guvernul. Căci – a treia concluzie! — Guvernul ştie. Ştie ce e acela un nume obscen şi, mai ales, ce e acela un nume ridicol. Noi am putea avea încă unele ezitări: să te cheme „Scutură-lance" (engl. Shakespeare) nu e niţel obscen? Sau să te cheme „Creangă" nu e niţel ridicol? (îmi dau seama că astea sunt nume de familie, dar, în definitiv, n-ar trebui să „reglementam" şi în privinţa lor?) A patra concluzie: Guvernul are umor. Dacă primul-ministru ar fi avut un nume oarecare, tapajul acesta estetic în materie de apelative n-ar fi avut nici un haz. Dar să te cheme într-un mod atât de... particular şi să ceri poporului ameliorări stilistice e sublim. E o minunată probă de uitare de

sine. A cincea concluzie: Guvernul e sensibil. În fond, totul a început de la ideea năstruşnică a unui alegător de a-şi boteza fata „Nicoleta Văcăroiu”, în speranţa unei năşii solvabile. Dacă unui cetăţean obişnuit i se „manipulează” în felul acesta numele, n-are ce face, trebuie să se resemneze. Dacă însă o păţeşte primul-ministru, el se poate apăra cu un decret. Şi chiar o face, pentru că sensibilitatea lui nu-i îngăduie să tolereze bancuri atât de proaste. Concluzia a şasea: Guvernul e pudic. El nu suportă cuvintele „tari” în nici o împrejurare. (Sub-concluzie: Guvernul e consecvent.) De pildă, în loc de „sărăcie”, „viaţă grea” şi alţi asemenea termeni obsceni, se preferă „dificultăţile inevitabile ale tranziţiei” sau „criza mondială”. În loc de „economie falimentară”, se recomandă expresii de tipul „ingerinţele FMI-ului”, „speculaţii bancare”, „indisciplina agenţilor economici”. Pe scurt – şi ca să simplificăm lucrurile – în loc de „catastrofă” se spune „unele greutăţi”, în loc de „corupţie” se spune „exagerările presei” sau „afirmaţii calomnioase”, în loc de „eşec” se spune „succes”. Această virtuozitate a eufemismului e însă un talent moştenit. Unii dintre noi îşi mai amintesc, poate, de scumpirile care se numeau pe vremuri „reaşezări de preţuri”, de concedierile care se numeau „reorganizări”, de mitingul obligatoriu care se numea „manifestaţie spontană” şi de toate celelalte abilităţi retorice care făceau sarea şi piperul vieţii sub dictatură.

Pe baza consideraţiunilor de mai sus, vom spune totuşi că, în ciuda calităţilor sale enunţate în cele şase concluzii precedente, Guvernul (concluzia a şaptea!) are încă unele lipsuri. Deşi din toate afirmaţiile sale rezultă în chip limpede că e infailibil, că nu i se poate imputa nimic, că se mişcă glorios şi exact după un traseu pe care nu-l periclitează decât greşelile altora, Guvernul continuă, fără nici o motivaţie rezonabilă, să stea de vorbă cu unii gazetari sau chiar cu unii politicieni din Opoziţie. E o amabilitate inutilă, o pierdere de vreme, dat fiind rolul strict ornamental al acestora. Sigur de realizările sale, ba chiar de complicitatea lui Dumnezeu (l-am auzit odată pe unul dintre miniştri declarând autoreferenţial că Cel de Sus îi ajută pe cei care muncesc), Guvernul ar

trebui să-şi vadă liniştit de treabă, savurând postura de a fi deja cu un picior în posteritate. Se apropie ziua a şaptea, ziua binemeritatei odihne de după creaţie. Totul e în bună ordine. Doar ici-colo mai sunt de schimbat câteva nume şi de corijat câteva detalii. Cât despre numele cu care Guvernul acesta va fi chemat la Judecata de Apoi – iată o taină care ne depăşeşte. E sigur însă că va fi chemat cu numele lui adevărat. Nu ne rămâne decât să sperăm că el nu va fi nici obscen, nici ridicol.

Dilema, nr. 150, 24-30 noiembrie 1995

Despre mitocanul care nu e totuna cu ţoapa...

Confundăm mitocanul cu ţoapa. Ţoapa e o categorie formală. Ţine mai curând de înfăţişare, de ambalaj. Ţoapa „îşi pune topi”, adică abuzează de ornamentică, şi ţopăie, adică se mişcă strident şi discontinuu, călcând convenţiile nu din nonconformism, ci din proastă creştere. Ţoapa e carenţă la nivelul bunului gust şi al educaţiei. Nu ştie să se poarte şi nu ştie că nu ştie să se poarte. La limită însă, ţoapa poate fi „diminuată”, „salvată” printr-o pedagogie asiduă şi răbdătoare. Eliza Doolittle poate deveni Mrs. Higgins. Exista o candoare a ţoapei, o anumită naturaleţe a prezenţei ei, care amuză mai mult decât irită. Mitocanul e altceva: e un tip uman elaborat, coerent şi stabil. Ţoapa nu e decât un fel de-a fi. Mitocanul e expresia unei Weltanschauung, a unei ideologii care aspira, adeseori, la demnitatea sistematică a filosofiei. În felul lui, mitocanul e un gânditor: are, mă-nţelegi, filosofia dumisale, „are o teorie” despre orice împrejurare; cultivă sentinţa, cumpără (şi citeşte) culegeri de maxime şi e deţinător de cărţi (lucru pe care îl proclamă cu mândrie, specificând, de regulă, numărul lor). Mitocanul e om serios. El are convingeri, principii, certitudini. Îi place să peroreze, să-ţi împărtăşească din înţelepciunea spre care l-a condus „şcoala vieţii”. E, prin definiţie, adult: nu-1 poţi păcăli, n-ai ce să-1 înveţi, nu mai are iluzii copilăreşti.

Metafizic vorbind, mitocanul e imanentist. Nu crede în lucruri care nu se văd, nu poate fi ameţit cu baliverne. Transcendenţa lui e imediatul. Doar din când în când, în momente de transport liric, admite că „trebuie să existe ceva, o forţă” care a produs universul. „Forţa” aceasta însă e – atitudine tipic filosofică – o simplă problemă de cunoaştere: nu obligă la nimic în plan existenţial. Evident, mitocanul merge la biserică. Dar o face pentru a-şi disciplina familia şi pentru a-i onora pe strămoşi. Cu alte cuvinte, mitocanul merge la biserică din simţ civic şi din patriotism.

În viaţa de toate zilele, mitocanul ne apare ca un întreprinzător vivace, dublat, în profunzime, de un sceptic indemolabil. E întreprinzător pentru că e sceptic: nu se împiedică în criterii absolute, în coduri preexistente, în rigori adăugate realului. Scepticismul acesta pragmatic nu intră în contradicţie cu „principiile” şi „certitudinile” mitocanului. El are principii de moment şi certitudini flexibile: oricând reformulabile, adaptate la necesităţi ferme şi suple deopotrivă. Principiile sunt, pentru mitocan, mai mult o chestiune de estetică decât una de etică. Principiile sunt bune, dar viaţa e altceva — iată un solid principiu mitocănesc. Certitudinile metafizice ale mitocanului sunt şi ele distincte de re gulile comportamentului său. Ceea ce nu înseamnă că mitocanul e un schizofrenic. El e duplicitar, dar nedilematic. E o fiinţă armonioasă, un agregat bine sudat, egal cu el însuşi, de la ghiul până la idei, de la emoţii până la şosete.

Mitocanul e nesimţit şi sentimental. Nesimţit: toate afectele îi sunt paralizate de instinctul supravieţuirii. Nu e în pericol să vază enorm şi să simtă monstruos: vede mărunt şi simte strictul necesar. Singurele lui senzaţii puternice sunt – pe lângă apetiturile ancestrale – sughiţul, degonflaţia (sub toate formele ei) şi mâncărimile de tot soiul. Mitocanul e însă sentimental. Sub desenul cubic al filosofiei sale, sub solemnitatea lui „matură”, zace un suflet cald. Duios cu sine, intoxicat de propria lui „omenie”, mitocanul arborează frecvent privirea lichidă, iar la chefuri şi înmormântări se zguduie de plâns.

Mitocanul are simţul onoarei: „nu permite”, „nu e el omul care”, „nu se coboară”. E uşor de ofensat, ştie să-l „ignore” ostentativ pe preopinent, cere şi îşi dă cu protocol cuvântul de onoare.

Mitocanul are cultul frumosului, practicat însă ca o obsesie a stilizării. Nimic din ce e dat în chip nemijlocit, nimic spontan nu e acceptat ca atare. Totul trebuie „aranjat”, ajutat, camuflat printr-o puzderie de adaosuri. Dintre ştiinţe, mitocanul preferă istoria. Istoria e o adevărată sinteză a pasiunilor sale: precizie (cifre!), patos naţional (eroi!),

competenţă militară (lupte!), jubilaţiune sportivă („ai noştri” – „ai lor”) şi zel politic (conspiraţii, tratate, jocuri de partid etc).

Una dintre calităţile mitocanului e că are gustul ierarhiei. Îi plac şefii, respectă Puterea, „nu luptă contra Guvernului”. De bombănit însă bombăne. Pentru că simţul lui critic e veşnic treaz, pentru că nu acceptă să se lase prostit, pentru că, orice s-ar zice, „aşa nu mai merge”. Gândirea politică a mitocanului se concentrează, toată, în acest paradox: potentatul e, în acelaşi timp, ales şi înjurat, Puterea e, în acelaşi timp, susţinută şi sabotată. Faţă de asemenea complexităţi, cât de frustă, de inofensivă, de solară ne apare ţoapa. În plus, cum spuneam la început, ea e educabilă. Mitocanul, dimpotrivă, e imun la orice manevră didactică: e rezistent, inamovibil, statuar. O fatalitate.

...Subiectul e, fireşte, inepuizabil. Dar există şi soluţii rapide, mai eficiente decât frugalul nostru efort analitic. În Cam târziu..., Caragiale rezolvă totul prin cele trei formule îngânate stereotip de Costică Panaite: Ei, aş! (scepticism, stupoare dispreţuitoare dinaintea opiniei divergente), Parol? (incredulitate, invocarea promptă a cuvântului de onoare), C-eşt' copil? (fudulie adultă, invitaţie subiacentă la „seriozitate”).

— Merită să vorbim atâta despre mitocan?

— Merită, căci e ubicuu şi victorios.

— Ei, aş!

— Dar în fiecare dintre noi dormitează o oarecare sămânţă de mitocan.

— Parol?

— Ca să nu mai vorbim că, mărturisit sau nu, Mitocanul ne e, uneori, simpatic.

— C-eşt'copil?

Dilema, nr. 16, 30 aprilie-6 mai 1993

O dilemă: fotbalul

Am fost demascat. Sportul românesc din 9 iulie îşi informează cititorii, cu litere de-o şchioapă, că „Andrei Pleşu nu ştie numele selecţionerului”. Tot necazul vine de la un interviu din Evenimentul zilei în care George Pruteanu a avut cruzimea să reproducă o bâlbâială fatală a subsemnatului apropo de simpaticul domn Iordănescu: în goana formulării, i-am zis Iordă... cheanu, apoi... ...chescu, expunându-mă astfel stigmatului public. Cu o chestie ca asta – sunt perfect conştient – nu se glumeşte: poţi să nu ştii tabla înmulţirii, data bătăliei de la Rovine, categoriile lui Aristotel, distanţa dintre Soare şi Jupiter. Sau, din contră: n-ai decât să le ştii. Dacă însă nu ştii „numele selecţionerului”, nimeni nu te mai poate salva: eşti o căzătură, un vândut, un fandosit. Meriţi să ţi se spună „mă, animalule!”, să fii dat pe mâna poporului suveran cu care nu vrei să compătimeşti, să fii lăsat fără galoane, fără charismă, fără electorat, fără dreptul de a mai apela la drepturile omului. Eşti în situaţia lui Costăchel Gudurau şi poţi clama, odată cu dânsul: „Viaţa, onorul nesigure”, „Tremur viaţa me, nu mai putem merge cafine”. Aşa că mă grăbesc să-mi cer scuze. De fapt, ştiu numele selecţionerului. Cum să nu-1 ştiu? Cine nu-l ştie? Mai mult: selecţionerul mi-e drag. Povestea cu numele a fost o scăpare, un lapsus, o dandana. Merg şi mai departe şi spun: nu numai selecţionerul îmi e aproape, ci şi fotbalul (până la un punct). Vorba lui Kant: „Sentimentul umanităţii nu m-a părăsit până-n-tr-atât!” Am urmărit toate meciurile României, ba chiar şi bucăţele din alte meciuri: m-am bucurat, m-am întristat, am avut emoţii. Recunosc: nu sunt ceea ce se cheamă un microbist. Dar am curiozităţi, temperament, afecte. Sunt recuperabil. Sunt gata să urmez exemplul maestrului meu, domnul Constantin Noica, şi să iau mai în serios jocul pe care specialiştii îl numesc, atât de inspirat, „jocul cu balonul rotund”. Dar domnul Noica nu e singurul model posibil. Îmi amintesc de un interviu luat lui Emil Cioran, la Paris, de

Gabriel Liiceanu. Cioran povestea cum, în copilărie, se împrietenise cu groparul din Răşinari, care îi dăruia din când în când câte un craniu în loc de minge. „Aşadar, aveaţi de mic o oarecare propensiune spre morbid” – sonda, analitic, amicul Gabriel. „Da' de unde! – replica Cioran. Pur şi simplu îmi plăcea fotbalul!” Nu mă pot abţine să nu suspin admirativ şi nostalgic: „Ce generaţie!”

Mă simt atât de stingherit de insuficienţa angajării mele sportive (deşi în adolescenţă am practicat înotul şi, pardon, boxul), încât aş vrea să ofer o minimă compensaţie, să contribui şi eu, după puterile mele şi cu modeste instrumente livreşti, la consolidarea imaginii fotbalului în lumea de azi.

Aş începe prin a spune că momentul de culminaţie al acestui sport e legat de Florenţa clanului Medici.

Sub numele de Calcio Fiorentino, fotbalul s-a impus, atunci, ca joc de Curte, ca serbare aulică. Prin urmare, prima lui conotaţie istorică este nobleţea. Între secolele al XV-lea şi al XVIII-lea i se dedică poeme, i se fabrică legende, i se elaborează reguli stricte. Documentele spun apăsat că nu oricine poate fi spectator al unui astfel de joc şi că, mai ales, nu oricine poate să-l joace. Jucătorii legitimi trebuie să fie non servi, non ignobili, non infami, ma soldaţi onoraţi, gentil’huomini, signori e principi. Calcio e, prin definiţie, aristocratic. Cei mai buni maeştri di campo primesc premii din mâinile unor cardinali. Ca tuturor marilor îndeletniciri renascentiste, jocului florentin i se găseşte o impozantă ereditate: el ar proveni din latinul harpastum şi din grecescul sphaeromachia. Simbolurile cele mai alese sunt mobilizate pentru a consacra prestigiul acestui sport. Mingea, devenită element de blazon al familiei Medici, e manevrată ca atribut solar, aşadar, ca simbol al autorităţii supreme. Perfecţiunea sferică uneşte într-o semnificativă coerenţă mingea, mărul şi cosmosul. Jocul mingilor e un joc planetar. Pe de altă parte, rostogolirea lor imprevizibilă, instabilitatea echilibrului lor evocă tema hazardului şi a deşertăciunii. Fortuna şi Vanitas sunt zeităţile tutelare ale fotbalului. Thomas Morus nu se sfieşte să definească lumescul drept a footeball. Aspectul solar, masculin al mingii rămâne însă predominant. Fotbalul

capătă virtuţi civilizatoare şi terapeutice. O baladă engleză din secolul al XVII-lea îl recomandă ca remediu al melancoliei. O fantezie a aceluiaşi secol îi atribuie lui Amerigo Vespucci ideeade a-şi fi pus echipajul să joace fotbal, demonstrativ, dinaintea regelui Angolei.

Încet-încet, o uşoară derivă îşi face loc însă în fastul baroc al acestui topos. Dintr-o competiţie desfăşurată conform unei definiţii din secolul al XVI-lea – senza arme, piacevolmente, afine d'onore, fotbalul ajunge să valorifice tot mai des virtuţile războinice. El oferă de la o vreme quasi una imagine di vera battaglia. Publicul devine supraabundent şi barbar. Mărturii seicentiste vorbesc despre una infinita di spettatori, care privesc de pe acoperişuri şi abuzează de tobe, trompete şi fluiere. Devin necesare liste de interdicţii disciplinare pentru cei care joacă, dar mai ales pentru cei care privesc. Lucrurile trebuie să fi arătat destul de rău către finalul veacului al XVII-lea, când cineva găseşte de cuviinţă să noteze că virtutea cea mai utilă în materie de calcio este pacea interioară, controlul de sine al tuturor celor care participă la spectacol. Fără această virtute – spune textul – competiţia seamănă cu „turbarea unor animale smintite”, dezonorându-i pe competitori şi pe spectatori deopotrivă.

Inevitabile latenţe de haos şi de vulgaritate (uneori amuzantă, ca aceea a unor cântece de carnaval care supralicitează jocul de cuvinte palie „mingi” şi palie „testicule”) vor fi existat de la bun început în practica fotbalului florentin, condamnat sever de Savonarola. Latenţele acestea s-au dezlănţuit însă în timp până la a provoca o totală „proletarizare” a jocului. Contextul nobiliar iniţial e uitat. Calcio devine, în secolul al XIX-lea, soccer. Fotbalul pare condamnat la involuţie, poate din cauza unui „păcat originar”, pe care istoricii n-au întârziat să-l dezvăluie. O sursă de la începutul secolului al XIV-lea pretinde că primii „fotbalişti” au fost o şleahtă de ucigaşi, care se distrau lovind cu piciorul (cam ca Emil Cioran în copilărie.) capetele desprinse de trup ale victimelor lor.

Ori de câte ori fotbalul păstrează miasmele acestei obârşii, ori de câte ori plăcerea e înlocuită prin îndârjire, omul

de cultură are dreptul să întoarcă spatele. Dacă, la capătul unui meci, un jucător poate fi împuşcat, dacă suporterii echipei câştigătoare vor să-i suprime pe suporterii echipei învinse (sau viceversa!), dacă populaţia victorioasă ia cu asalt, în stil bananier, ambasadele „duşmane”, dacă isprăvile lui Hagi ne îndeamnă să urlăm atletic „noi suntem români!” (ca şi când e vreun pericol să fim luaţi drept altceva), dacă toate acestea sunt posibile, atunci nu numai „numele selecţionerului” poate fi uitat, ci numele însuşi al fotbalului, cu toate vedetele, gloriile şi nemerniciile sale.

P.S. Bibliografia minimală pentru adâncirea informaţiilor de mai sus: Francis R Magoun, History of Foot-ball, From the Beginnings to 1871, Bochum, 1938, şi Horst Bredekamp, FlorentinerFussball: die Renaissance der Spiele, Campus Verlag, 1993.

Dilema, nr. 81, 29 iulie-4 august 1994

Între Berkeley şi Dudeşti

Aflu că de curând a apărut în Statele Unite o versiune a Bibliei politically correct: textul e rescris cu grija de a menaja toate susceptibilităţile imaginabile ale cititorului modern: nu se mai spune Our Father, ci Our Father/Mother, ca să se elimine excesul macho al unui Dumnezeu (strict) masculin; nu se mai spune „dreapta Tatălui", ca să nu se complexeze stângacii; nu se mai pomenesc numele feluritelor seminţii acolo unde contextul e peiorativ, ca să nu se încurajeze discriminările naţionaliste. N-am avut cartea în mână, dar bănuiesc că sunetul ei e de o „noutate" radicală: îmi închipui că tot ce se referă la tema păcatului a trebuit, de pildă, să fie reformulat sau suspendat, aşa încât nimeni să nu se simtă vizat, incriminat, diminuat în demnitatea sa. Probabil că la sfârşitul lecturii nu se mai înţelege foarte bine ce rost are Legea, de ce e aşteptat Mesia, care e misiunea lui Isus. O lume politically correct e o lume mântuită: totul e în regulă, nu mai e nevoie de nici o intervenţie salvatoare. Dincolo de hazul involuntar al acestui efort de a reambala Biblia în aşa fel încât ea să nu mai pară necesară, dincolo de logica şuie a precauţiilor pe care le cultivă campionii neocorectitudinii există însă un fond dramatic: o imagine apocaliptică a Celuilalt, un chip împuţinat, debil al semenilor, de natură să-i oblige pe cei (încă) lucizi şi omenoşi la un comportament clinic. Într-adevăr, dacă orice vorbire e „vorbire despre funie în casa spânzuratului", dacă stângacii sunt neurastenici din cauza faptului că sunt stângaci, dacă trebuie să te prefaci tot timpul că nu există nici o deosebire între graşi şi slabi, albi şi negri, înalţi şi scurţi, de teamă să nu provoci ireversibile catastrofe sufleteşti, înseamnă că umanitatea e bolândă, anemică, în prag de colaps. Trebuie să adoptăm, prin urmare, manierele unei ipocrizii veşnic surâzătoare, ca într-un pavilion al canceroşilor în care nimeni nu trebuie să ştie că are cancer. Omul e un animal hipersensibil, îl vom înconjura deci cu un mediu aseptic: îl vom cocoloşi, îl vom feri de orice l-ar

putea contraria, îl vom îngropa de viu în antibioticul grijii noastre.

În ce mă priveşte, cred că regulile (asumate) ale bunei-cuviinţe sunt suficiente pentru a ne asigura o viaţă comunitară decentă: orice hiperregulă sfârşeşte în istericală şi dambla. Pe de altă parte, contemplând „corectitudinea politică" americănească de-aici, din micul nostru Paris, cad, vrând-nevrând, la grele dileme. Nici ca ei – îmi spun – dar nici ca noi! Nici în puful unei totale amortizări, dar nici pe coji de nuci, sub tirul tuturor.

Fapt e că, de îndată ce ne cufundăm în moravurile autohtone, imaginea lumii se reechilibrează. La câtă correctnessm Statele Unite, atâta harassment (hărţuială) pe Dâmboviţa. Toate disputele publice de la noi îşi propun să nu cumva să umble cu menajamente. Ele valorifică grandios toate metehnele reale sau închipuite ale combatanţilor, toate semnele lor particulare, toate zvonurile aflate în circulaţie pe socoteala lor. Bătrânilor li se scoate pe nas bătrâneţea, năsoşilor li se vorbeşte de nas, burtoşilor, de burtă. Râdem de ticurile unora şi de tunsoarea altora. Cutare se bâţâie, cutare are barbă de ţap, cutare arată a beţiv sau a homosexual. Suntem scuturaţi cu toţii de febra caricaturii, de voluptatea grotescului. Avem un ochi rău: cultivăm grimasa, reinventăm expresionismul. După decenii de rozuri mincinoase, „s-a dat drumul" la scabrosul autentic. Adevărul e musai să miroasă urât, reforma trebuie să vină asupra noastră pe un val de greaţă. Oricum, „aproapele" trebuie tratat ca o căzătură: pentru „corectitudinea politică" americană, el e un perpetuu prilej de inhibiţie; în jurul lui se merge pe vârfuri; pentru noi, dimpotrivă, „aproapele" e instrumentul unei neîntrerupte expectoraţii, materia primă a unui război nemilos, purtat cu toate mijloacele. „Iugoslavizarea" noastră constă în generalizarea injuriei, a calomniei, a indiscreţiei. Ne place să zgândărim răni deschise, să ţinem cicatricele proaspete. Aşa arată, în tranziţie, înclinaţiile noastre, comportamentele, pornirile noastre de popor blând şi oropsit. Pe cine să preferi? Pe universitarul californian, cu umanismul lui iacobin, cu retorica

lui stângistă, cu teama lui de a nu-ţi jigni „canoanele”, de a nu părea nici condescendent, nici fals cordial, cu ezitarea lui de a flata o femeie şi de a trece, astfel, drept „sexist”, cu vorbirea lui artificială, care îi interzice să spună „bun”, ca să nu crezi că sugerează culpabilizarea „răului”, sau îi interzice să spună „dulce”, ca să nu crezi că propune marginalizarea „acrului”, pe scurt, cu nevroza lui justiţiară, cu toleranţa lui de beton, nefirească, plicticoasă, vag paranoiacă? Sau pe vigurosul cetăţean neaoş, care te năclăieşte în ocări, îţi umblă în buzunare, te ia de guler, îţi râde în nas, îţi dă peste nas, îţi suflă-n gură, te batjocoreşte, te desfiinţează, dă cu tine de pământ şi, la o adică, te pupă? Pendulez între aceste două modele, între Berkeley şi Dudeşti, ca un navigator debusolat între fioroasele şi inevitabilele Scylla şi Caribda...

Dilema, nr. 140, 15-21 septembrie 1995

Autocritică

Îmi cer iertare. Fac parte dintr-un grup de presiune. Am o singură scuză: n-am ştiut. Dar citind presa noastră culturală şi două-trei lucrări de specialitate, am devenit brusc conştient de amplasamentul meu culpabil pe scena publică românească. Mă aflu, se pare, în plin război şi eu moţăi nesimţitor, decuplat de realităţi: mă comport ca un boier arogant şi iresponsabil, refuzând să iau notă de dramatismul câmpului de luptă. Or, iată că, izbit fulgurant, asemenea apostolului pe drumul spre Damasc, de lumina crudă a adevărului, am descoperit, cu stupoare, cum, împreună cu câţiva nefericiţi prieteni, am contribuit în chip toxic la stagnarea culturală a ţării, la prigonirea noilor generaţii de intelectuali, la poluarea democraţiei autohtone şi la subminarea valorilor modernităţii.

Am fost agentul (în cel mai bun caz involuntar) al unei mentalităţi medievale, pentru care cuvinte ca „prietenie”, „onoare”, „maestru”, „vocaţie”, „ucenicie”, „tradiţie”, „valori fixe” sunt obiecte ale unui cult infamant, destinat să sminteascâ lumea şi să o împartă nedrept în două: „ai noştri” şi „ceilalţi”. Ne-am baricadat între inexpugnabile ziduri de gaşcă şi am creat o reţea de putere care face imposibilă cariera spiritelor înnoitoare, sau o ţine sub comedii ta porţile orientului un control perfid. Am monopolizat edituri, ministere, cercuri de influenţă străine, televiziuni şi gazete şi am manipulat inconştientul colectiv al naţiei până într-atât încât, de câte ori publicăm ceva, toţi se reped, somnambulic, să ne cumpere. Organizăm, abil, târguri de carte şi conferinţe publice, pentru a aduna în jurul nostru mase întregi de cititori năuci, fraieriţi sistematic de manevrele noastre incantatorii. Am confiscat, nesătui, toate instrumentele gloriei. Suntem marele nenoroc al naţiei, talibanii, ciocoii, „opium”-ul ei.

Lucrurile au început demult, pe vremea comunismului. Păcatul nostru originar se numeşte „Păltiniş”, un fel de emblemă codificată a reacţiunii. Anticipând schimbările din decembrie 1989 (căci, orice s-ar zice, suntem mai mult răi

decât proşti), am creat, la munte (cu voia Securităţii), o diversiune elitistă (de fapt, cripto-ceauşistă), care să justifice, ulterior, o instalare convenabilă, cât mai aproape de pârghiile puterii. Pentru naivii exteriori grupului, ne prefăceam că citim Platon şi Hegel. În realitate, adunaţi furtiv, seara, într-o cabană discretă, construiam maligne strategii de dreapta, pentru o dezlănţuită acţiune viitoare de purificare etnică şi culturală. Făceam guverne (în care ne atribuiam toate fotoliile) şi puneam acid clorhidric la temeliile Europei. Aceste triste obiceiuri s-au perpetuat şi după 1989. Continuăm să ne întâlnim, otrăviţi şi autoritari, pe o singură temă: cum să-i sabotăm, să-i regulăm, să-i anihilăm, pe băieţii buni (în care intră, de-a valma, optzecişti, literatori în genere, ieşeni, postmoderni, clujeni, antiamericani, proamericani, timişoreni şi alte naţionalităţi). O lovitură de geniu (evident regretabilă) a fost inventarea lui Horia-Roman Patapievici. Tipul e, propriu-zis, un nimeni fără contur, un amator, un ignorant gângav, pe scurt, o legendă arbitrară, confecţionată de noi, „ca cu a ei putere să vă aplece-n jug” (pe voi, exponenţii europeni ai „culturii populare”). I-am scris câteva cărţi, am făcut tapaj, am convins – pe căi care nici nouă nu ne sunt limpezi – zeci de mii de băştinaşi să-l admire, am înscenat povestea cu căpitanul Soare, ca să înduioşăm plebea, şi l-am purtat în triumf pe străzi, violând mecanismele pieţei. Pentru cine vrea să ştie motivele acestei ample acţiuni, sunt gata să mărturisesc: ne-am gândit să ungem din vreme un urmaş charismatic, unul care să nu fi fost niciodată la Păltiniş şi care să fie, prin generaţie, mai curând optzecist, aşa încât, după improbabila noastră moarte, să poată oficia cu oarecare credibilitate ritualul sectei providenţiale pe care am întemeiat-o.

Am lucrat metodic, după toate regulile artei. Ne-am documentat. Am fişat Max Weber şi Bourdieu, am făcut liste negre, am întreţinut campanii de dezinformare, am concoctat o atmosferă de inhibiţie şi teroare. Din cauza noastră, o sumedenie de mari creatori autohtoni nu s-au mai putut concentra. În loc să-şi scrie opera, în loc să cucerească piaţa cu farmecul, ideile, talentul şi anvergura lor intelectuală, au

trebuit să-şi mobilizeze toate capacităţile pentru a ne demasca, pentru a rezista, nevătămaţi, campaniilor noastre murdare. Dacă ar fi ştiut cum să se poarte, le-am fi dat, poate, o şansă, un bilet de intrare în grupul nostru, îndeobşte ermetic. Căci avem secretele tuturor reţetelor de succes. Ştim cum se fabrică prestigiul, cum se prepară faima, cum se vinde o carte proastă în aşa fel încât să pară o carte bună. Ştim unde, cu ce şi cu cine se face presiune unde, pe ce şi pe cine, ca să iasă pe cealaltă parte mustul notorietăţii. Suntem experţi în plasarea pe piaţă a unor texte elitiste, în tiraje de masă. Am confiscat, prin malversaţiuni insalubre, tarabele librăriilor şi culoarele interesului public. Ţelul nostru, nemărturisit, dar dezvăluit în cele din urmă prin vigilenţa generaţiei de mâine, este instaurarea unei dictaturi mistice şi transformarea României într-un Mizil euforic, dominat, orwellian, de portretele noastre supradimensionate. Am greşit. Eu, unul, îmi fac autocritica. Mă voi strădui să îndrept ce se mai poate îndrepta. Voi refuza să mai apar în public, nu voi mai scrie decât puţin şi prost, voi lăuda necondiţionat orice producţie culturală venită din afara grupului de presiune pe care îl reprezint, voi interzice tipărirea eventualelor mele lucrări în tiraje care să depăşească 99 de exemplare şi voi cerşi, o dată pe săptămână, la uşa Observatorului cultural. Îi asigur pe toţi aceia pe care i-am păcălit sau oprimat că, în definitiv, cu puţină răbdare, vor avea satisfacţia de a ne vedea dispărând. La următoarea şedinţă conspirativă a grupului nostru, vom elabora scenariul cel mai şmecher al propriului nostru parastas.

SFÂRŞIT

Ce înseamnă, de fapt, Comedii la porţile Orientului ? Înseamnă mai multe: umor tonic, haz vehement, ochi critic fixat asupra şubrezeniilor indigene, vervă cotropitoare, limbaj luxuriant şi un farmec al rostirii care nu se obţine din dicţionare şi compendii. Aveţi de-a face, aşadar, cu un volum de gală. Rostul lui e să ne binedispună şi să ne reconecteze la literatura pură. Căci dincolo de eventuala lor miză pedagogic-moralizatoare, comediile asta sunt: bucăţi sau mai degrabă bucate literare, din care nu lipseşte nici o mirodenie şi care alcătuiesc un ospăţ inubliabil.

Andrei Pleşu descrie o România fără fard, dezbrăcată de sclipici şi livrată cu toate scrântelile, ezitările, boacănele, excesele şi abdicările ei postdecem-briste. O România haotică şi delirantă, ambiguă şi abruptă, hazlie şi inconsecventă. Un spaţiu al candorilor şi al conivenţelor, al farafastâcului pompos şi al formei fără fond.

ISBN 973-50-1032
5948353006827